

ERDÉLYI MAGYARSÁG

I. ÉVFOLYAM
1990. NOVEMBER

Vita Erdély
jövőjéről

Befejezetlen
rémálom

166 ezer
halott

Történelmi
kronológia

4

A trianoni tragédia beleivódott génjeinkbe. Kimondhatatlanul, de tettenérhetően éljük tovább a nemzet veszteségét: a majdnem földönfutóvá vált magyarság sorsát. Nem az egyénekét, hanem a közösségét, amelyet az egynyelvű társadalom szenvedett meg. A megfeszített kísérletét, amelyet túlélte ugyan a nemzet, de testén ott éktelenkednek a sebek, a lelkében a megaláztatás fekélyei. Hurcoljuk magunkban a megszenvedett múltat mindaddig, amíg el nem jön a méltányos megkövetés ideje.

Amíg a nemzetnek elkövetett bűntett nem részesül olyan rehabilitációban, amely méltó az európai fejlődéshez, a népek közötti megbékéléshez, az együttélés kimunkálандó normáihoz. A jóvátétel nemcsak a magyarság elemi érdeke, hanem az európai lét szükséglete is! Nem kétséges ugyanis, hogy önnön bajaikkal foglalatosskódó népek nemzetek jövőtervezését gátolja a feldolgozatlan múlt, a nemzet iránti kötelezettségek ellehetetlenülésének kolonca.

A magyarság megkövetése európai érdek. Annak a jóvátétele, hogy az első világháborút lezáró „békeszerződést” előkészítő tárgyalásokon még csak szót sem ejtettek Magyarországról. A nagy

„tárgyalóasztal” körül ülők csak azt mérlegelték, hogy a szomszédos államok meddig akarják tágitani saját határaikat. Csupán a megmaradt senkiföldjére ragasztották rá a Magyarország nevet. Véletlenül, mondhatnánk, mert nevezheték volna másnak is: Dunaországnak, egyszerűen csak Nagyalföldnek. Bárminek. Csak egy iróniára hajlamos győztes nagyúr: egy államfő vagy kormányfő ötlete kellett volna hozzá. Jobb híján maradt mégis – Magyarország: megsarcolt lelkű néppel, meg-megroggya-

szándékot akkor sem, ha a szomszéd államokba szakadt magyar nemzetrészek nevében egyes személyek vagy szervezetek azt hirdetik – s ennek itthon is vannak szószólói –, hogy csak a külső magyarságra tartozik, milyennek képzelet s küzdi ki egyik vagy másik országban a maga jövőjét. Mintha bizony nemzedékekkel előbb az ottoni magyarok önkarakatukból s nem a magyar nemzetet esett sérelem következményeként kerültek volna idegen uralom alá. Trianonban, majd 1947-ben az egész

nemzet felett ítélkeztek, s ha így van, már pedig így van, akkor a nemzet egészére is tartozik, hogy részeivel mi történik a jövőben? Nekünk, magya-

roknak elemi érdekünk, hogy a most szárba szökő európai jövő valóban közös legyen. A diszkrimináció leghalványabb jele nélkül! Minden nemzetnek, így a magyaroknak is egybetartozási, együttélézési, a holnapot is együtt tervező lehetőségét jelentse. A magyar nemzet erről az igényéről nem mondhat le! Csak olyan politikai koncepciónak válhat részevé, amely az európai fejlődésből egyetlen olyan régiót sem zár ki, amely a magyar nemzet részeinek szálláshelye, szülőföldje.

Az egész részei

nó gazdasággal, magára alig találó ifjú nemzedékel. Vagyis: Trianonban nem a magyarság egyes népcsoportjain esett sérelem, hanem magán a nemzetben. A vaskampót azért ütötték be karabokába, hogy belepustuljon a nemzet. Ez nem feledhető. Most különösen nem, amikor a változó Európában makacson továbbélnék azok a politikai létformák, amelyek minden Magyarországon elhangzó pissenést a szomszédos országok belügyeibe való beavatkozásnak ítélnék. Nem feledhetjük a kampóverő

A magyar külpolitika és az erdélyi magyarság

A háborús összeomlás után a demokratikus Magyarország külpolitikája gyökeresen szakított az előző kormányok álláspontjával. Az uralmi gondolat helyébe az egyenlő felek közötti együttműködés igénye lépett, a "történelmi magyar terület" helyét a magyar etnikum egysége, a Kárpátmedence politikai egysége helyét a gazdasági és politikai együttműködés posztulátuma foglalta el. A kiinduló tétel az volt, hogy a "nemzetközi igazságosságnak, az emberi haladásnak, egyszersmind a demokrácia eszméinek, valamint a szövetségesek között létrejött egyezmények rendelkezéseinek kétségtelenül az felelne meg legjobban, ha a középeurópai határokat" a wilsoni önrendelkezési elv alapján vonnák meg. A külügyminisztérium béke-előkészítő osztályának előterjesztése (1945. július 2.) a továbbiakban így fogalmazott: *"Ha azonban a trianoni, vagy azokhoz hasonló határok maradnának fenn, akkor mindenesetre kérnünk kellene az azokból folyó gazdasági, közlekedési, vízügyi és kulturális anomáliáknak nemzetközi megállapodások útján való megszüntetését"*. Miután a Külügyminiszterek Tanácsa Párizsban 1946. május 7-én elhatározta a trianoni határok visszaállítását, a magyar diplomácia a határokon túl élő magyar kisebbségek védelmét tartotta központi feladatának.

Kertész István, a magyar béke-előkészítés vezetője szerint ugyanis *"még a látszatát is kerülni kell annak, hogy a mai magyar kormányzat közönyös vagy tehetetlen a nemzeti érdekeket illetően, ahogy az 1918-19-es demokratikus kísérlettel szemben ez a vád elég sokszor elhangzott, és egyik fő érve volt a demokráciaellenes propagandának"*. A külügyminisztérium olyan tervezetet készített elő, amely hivatva volt *"intézményesen biztosítani a szomszédos államokban maradó magyarság jogait a félelemtől és nyomortól mentes életre"*. Ezt az új kormányzat elsőrendű kötelességének tartották, *"mivel az egész mai rendszer létjogosultsága inogna meg a magyar tömegek szemében, ha ezt megtenni elmulasztanánk"*.

FÜLÖP MIHÁLY (Részlet egy készülő tanulmányból.)

Erdélyi Magyarság
I. évfolyam, 4. szám
1990. november
Független politikai és művelődési szemle
Megjelenik: negyedévenként
Előfizetés 176 Ft (egy évre)
Főszerkesztő: **Köteles Pál**
Művészeti szerkesztő: **Gergely István**
Szerkesztőség: 1012 Budapest,
Kuny Domonkos u. 4/C
Telefon: 175-0089
Kiadja a Magyar Világ Kiadó Kft.
Felelős kiadó: **Halász György**
A kiadó címe: H-1068 Budapest,
Benczúr u. 15.
Telefon: 122-5616
Telefax: 122 24 21
Telex: (22) 3317

Szedés: Ciceró kft.
Az alírt vagy nével ellátott cikkek nem feltétlenül azonosak a szerkesztőség véleményével, azokért mindenkor a szerző felelős. Kéziratokat nem őrzünk meg és nem küldünk vissza!
HU ISSN 0865-6819
Zalai Nyomda, Zalaegerszeg
F. v.: **Galla József** igazgató

Magyarországon terjeszti a Magyar Posta. Előfizethető bármely hírlapkézbesítő postahivatalnál, a Posta hírlapüzleteiben és a Hírlapelőfizetési és Lapellátási Irodánál (HELIR), Budapest XIII., Lehel utca 10/A 1900 – közvetlenül vagy postautalványon, valamint átutalással a HELIR 215-96162 pénzforgalmi jelzőszámra. **Külföldön történő előfizetés:** csekken vagy pénzesutalványon a Magyar Világ Kiadó Kft. címén (1068 Budapest, Benczúr u. 15.) vagy a képviselőteken.

Előfizetési díj:
20 USA-dollár légipostaköltséggel együtt.
KÉPVISELETEK:
USA, KANADA Leslie J. Dus.
P. O. Box 26244 Cleveland, Ohio 44126
Telefon: (216) 779-9797
Eva DiGioia
P. O. Box 70, KEASBEY N. J. 08832
(201)-442 6838
AUSZTRÁLIA: GLOBE BOOK CO., 702 George St. Sydney NSW 2000
AUSZTRIA: Österreichische Länderbank Aktiengesellschaft, Wien, Konto-Nr.: 243-190-188/01
BRAZÍLIA: Livraria D. Landy Ltda, Rua 7 de Abril 252, s/50 (Cep 01044) Sao Paulo
DÁNIA: Béla Tömörkényi Blokhaven 18. 2740 Skovlunde
IZRAEL: Breuer Péter Hungarian Cultural and Business Center, Tel-Aviv 62 116 Allenby str. 38. P. O. B. 26 439 Tel.: 972-3-664006
NAGY-BRITANNIA: Klára Adams, Hungarian Book Agency 87 Sewardstone Road, London E2 9HN
Tel.: 00-44-1-980-9096
NSZK: Lajos L. Rozmán, Hinterm Bahnhof 28. A Postfach 42 11, 8500 Nürnberg 1.
OLASZORSZÁG: Maria Toth Pittaluga, Melibodes 41. 09045 Flumini (CA) c/c N 15853096
SVÁJC: Dr. P. VEZÉNYI, BERNINA VERLAGSBUCHHANDLUNG POSTFACH 8365, CH-8050 ZÜRICH
Más országokban az Erdélyi Magyarság előfizethető a Kultúra Kükereskedelmi Vállalat partnereinél is:
BELGIUM: "DU MONDE ENTIER" S. A. Rue de Midi 162, B-1000 Bruxelles
FINNORSZÁG: AKATEMINEN KIRJAKAUPPA, Keskuskatu 2, SF 00100 Helsinki 10
FRANCIAORSZÁG: SOCIÉTÉ BALATON 12, Rue de la Grange-Batelière 75009 Paris
France – Hongrie ASSOCIATION 8, Rue de Montyon 75009 Paris
HOLLANDIA: FAXON EUROPE Postbus 197, 1000 AD Amsterdam
JUGOSZLÁVIA: FORUM Vojvode Misica broj. 1. 21000 Novi Sad
NORVÉGIA: A/S NARVESENS LITTERATUR TJENESTGE P. O. B. 6125 Etterstad Oslo 6.
SVÉDORSZÁG: ESSELTE TIDSKRIFTS CENTRALEN P. O. B. 639. 101128 Stockholm

TARTALOMJEGYZÉK

- Az egész részei
- A magyar külpolitika és az erdélyi magyarság

VALÓSÁG

- Fodor Sándor: A Szentszék mostohagyermekai(?)	2
- Tökés László: A magyarság elvesztette nemzetűdátát?	3
- Illyés Mihály András: Reménységünk az autonómia	4
- Beke György: Magyar egyetem – önerőből	6
- András Mihály: Szakmai és nemzeti érdek	8
- Balla Gyula: Iskolába menvén... – Kárpátalján	10
- Kenéz Ferenc: Tálalás és teríték	11
- Turai Balázs: Befejezetlen rémálom	12

MÉRLEG

- Csoóri Sándor: Minden revízióra szorul	14
- Szabó Gyula: Nemességet csak a szülőföld adományozhat	16
- Bakonyi József: Igazabb magyarság – képbért	18
- Jókai Anna: Egy regény előélete és utóhatása	19
- Ács Zoltán: Lássuk és halljuk egymást!	20

SZÉPMÍVÉSSÉG

- Felelősség vállalás	22
- Mózsi Ferenc: Kiirthatatlanok vagyunk	22
- Illyés Elemér: Utazás kitérőkkel	23
- Hanák Tibor: Kérdőjel a jelen mögött	24
- Major-Zala Lajos: Húszezer magyar biblia	24
- Keszei István: Az erdélyi magyarsághoz	24
- Faludy György: CXCLII. szonett	25
- Márai Sándor: Naplórészlet	25
- Siklós István: erdők lóporszaga dülöng a levegőn: erdély	26
- Tollas Tibor: Hazai Szavak	26
- Cs. Szabó László: A népvédelem koronatanója	27

HISTÓRIA

- Kósa Csaba: Bajcsytól Bajcsyig	28
- Az elődök nyomában	29
- Herman Ottó: Erdély Magyarország jobbkeze	30
- Demeter Béla: "Az egyetemes magyarság érdekeit kell képviselni"	32
- Lipcsey Ildikó: Svájc vagy Libanon?	34
- Katona Szabó István: Magyar oktatás Erdélyben 1918-1939	36
- M. Orosz Teréz: "Népek harcának zajló tengerén..."	38

VISSZAPILLANTÓ

- A homogenizáció kezdetei	40
- Eugéne Ionesco: Ismétlődik a történelem	41
- Bíró Sándor: A román irrendentizmus melegágya	42
- Páskándi Géza: Ostobaság, történelmi öngól	43
- H. H. Bandholz: Szövetségesei vagyunk egy bűnös nemzetnek	45
- Matias Carp: 166 ezer halott	46

VITA

- Josef Borko: A független Erdélyért	48
- Petru Dumitriu: Európa mindenkié	49
- Köteles Pál: Az erdélyi románság és a holnap	50
- Felhívás a magyar parlamenti pártokhoz	52
- Gérard Pardini: Franciaország örködni fog	53

FIGYELŐ

- Mircea Iosifescu: Akasszatok fel engemet is	54
- Új magyar külpolitika?	54
- Égő kanóc	54
- Fábian Sándor: A jellem kettőssége	55
- Vándorbotok	55
- Szalmaszálak	55
- Mátyás B. Ferenc: Eb-adta újév-köszöntő	56
- Arcpirulás nélkül	56

ERDÉLY TÖRTÉNETI KRONOLÓGIÁJA

	59
--	----

POSTABONTÁS

	62
--	----

LAPZÁRTA

- A harag hosszú évei	64
-----------------------	----

- Erdély jelene és jövője

E számunkat **Fux Pál** (Jeruzsálem) alkotásai illusztrálják

A Szentszék mostoha- gyermekai (!?)

Holmi ateista, egyházellenes pamfletnek nem is lenne rossz a cím. Pedig – nem az. Hívó, római katolikus ember veti papírra – az így már-már káromlasként hangzó szavakat. Pedig – káromlásnak se szánja.

Ezt a keresztény ember tollából szokatlan címet – a fájdalom diktálta. Fájdalom, mert nemcsak érzésem, hovatovább meggyőződése is, hogy mi, romániai római katolikus magyarok – valóban nem vagyunk édes gyermekei a Világegyháznak. Mintha – kiváltképpen az utóbbi fél évben – kényelmetlenekké is váltunk volna az Örök Város számára. Állandó panaszainkkal, igényeinkkel. Állítólagos – mondjuk ki – nacionalizmusunkkal.

Miért is panaszkodtunk – panaszkodunk? Milyen igényekkel merészel előállni négy egyházmegye területén (Gyulafehérvár, Szatmár, Várad, Temesvár) élő egymillió százezer lelket számláló közösségünk, amelyhez még mintegy 80.000 német ajkú hívő is tartozik, többségében a temesvári és a szatmári egyházmegyékben?

Régi fájdalmunk, hogy Kárpátokon túli hittestvéreink (a mintegy 250 - 300.000 lelket számláló moldvai csángóság) túlnyomó részét éppen a mi Egyházunk románosította el, a maradéknak pedig templomaiban tilos magyarul imádkoznia-énekelnie. A magyar közvélemény holmi körülhatárolatlan román nacionalista erőket és az erőszakkal elrománosított csángó papságot okolta-okolja ezért. Felületesen. A román, (világi) nacionalista erők legfennebb támogatták-támogatják az effajta törekvéseket. A csángó papság nagy része pedig nem szíve szerint, hanem Róma akaratát közvetítő főpapjai utasítására követ el mindent, hogy az évszázadok óta Moldvában élő magyarok elfelejtsék anyanyelvüket. *Jászvásár* – Iasi – megyéspüspöke, vagy *Bukarest* nemrég beiktatott érseke gyűlölné talán szülei – őssei – anyanyelvét? Aligha. A Szentszék akarata és szándéka szerint járnak el. A Szentszék pedig politizál is. Római katolikus román hívőket is akar: ha már a Moldvában, vagy másfelé élő románok nem hajlandók elhagyni ősi hitüket – a görögkeleti vallást – akkor mondjanak le a Moldvában élő magyarok – anyanyelvükről.

Bár ne lenne igaz. Bár a fenti soraim rágalomnak minősülnének – hogy örömkönnyekkel a szememben követhessem meg a Kúriát, a Vatikánállam kormányzó testületét és nem utolsósorban Öszentségét.

Régi panaszkodunk azonban nem egyedülvaló.

A diktatúra múlt év december végi bukása után elégtétellel láttuk, lehetővé vált, hogy több mint negyven év után ismét megyéspüspökök vezessék a szatmári, temesvári és váradai egyházmegyéket is – a gyulafehérvári mellett, ahol a folytonosság nem szakadt meg. A Szentszék küldöttei, a szentelő érsekek tapasztalhatják is a hívők tömegeinek örömet, mélységes háláját. Annak is örvendettünk, hogy hasonlóképpen püspököt kapott Iasi, továbbá érseket Bukarest is.

Valami azonban meghökkentett.

Dr. Jakab Antal, gyulafehérvári megyéspüspököt – saját kérésére, előrehaladott korára és megrendült egészségi állapotára való tekintettel – nyugdíjazták, felmentették az Egyházmegye kormányzásától. Ez még rendben lett volna, hiszen az utódjául kinevezett *Bálint Lajos* személye biztosíték arra, hogy Márton Áron szellemi öröksége nem kerül ebek harmincadjára, *Dr. Jakubinyi György* segédpüspök pedig mindenben segíti, kiegészíti Őt az Egyházmegye kormányzásában. A meghökkentő az volt, hogy miközben Róma imponáló nagyvonalúsággal tekintett el más egyházfők nem is sokkal régebbi és mindenképpen túlzottnak látott politikai kompromisszumai fölött, *Dr. Jakab Antal* püspököt, akit a kommunista diktatúra kerek tizenkét évig tartott börtönben (börtönéveiből több, mint két esztendő olombányában töltött), aki rendíthetetlen hűséggel tartott ki a boldog emlékeztű Márton Áron püspök mellett – szinte lábujjhegyen küldték nyugalmomba, hűségét még egy nyilvánosan elhangzó pápai elismeréssel se jutalmazták. Azok után, hogy Jakab püspök megmentette a fehérvári teológiát, szembe mert szállni a diktatúra által elrendelt numerus-clausus és a diplomarombolási kísérletek ellen határozottan mert és tudott tiltakozni! Ugyancsak leforrázottnak vettük tudomásul, hogy a négy Kárpátokon inneni egyházmegye püspökeinek, papjainak és híveinek kifejezett óhaját – azt, hogy Gyulafehérvárt érsekséggé emeljék – Róma elengedte a füle mellett.

Romániában – ezek szerint – egyetlen római katolikus érsekség lehetséges: a bukaresti. Olyan érsekkel, aki nem hajlandó megszólalni a romániai hívek túlnyomó többségének az anyanyelvén.

Félünk. Attól tartunk, hogy a Szentszék az elcsángósodás sorsát szánta nekünk. Ezért érezzük magunkat mostohagyermeknek.

Vagy talán bűn az, ha anyanyelvünkhöz ragaszkodunk? Valóban az "ördög nyelve" lenne a magyar?! (Egyes moldvai csángó papok ezzel riogatják híveiket). Nem tudom, van-e a jászvásárin (Iasi) kívül római katolikus teológia, ahol egy nyelv – a hívek egy részének (még mindig) anyanyelve – tiltott lenne? Nacionalisták lennénk, mert ragaszkodunk nemzeti-nemzetiségi mivoltunkhoz?

A Szentszék iránti hűségünket – úgy egyébként – nem hinném, hogy bárki is megkérdőjelezhetné. A mi főpapjaink-papjaink a legnehezebb időkben is szigorúan ragaszkodtak utasításainak a tiszteletben tartásához, legtöbbször börtön, sőt életük árán is. Méltó hittestvéreik voltak azoknak az erdélyi román görögkatolikus püspököknek-papoknak, akik példamutatón ki-tartottak Róma mellett és akiknek a híveit több, mint negyven esztendőn át szeretettel fogadtunk templomainkban, miután az övéket elvette az állam, hogy a görögkeleti egyháznak adja.

Hűségünkért nem jutalmat várunk. Hiszük és valljuk, hogy a jutalmazás – akárcsak a büntetés, egyszóval az ítélkezés – Isten dolga. Mi csupán méltányosságot szeretnénk. És mert hiányoljuk ezt, talán méltán érezzük magunkat mostohagyermeknek.

Nem vágyunk kiváltságokra. Nem hiszük, hogy kiváltságosak volnánk más népeknél. De alábbvalók sem. Nyelvünket pedig – mint minden nép, Istentől kaptuk. És – ragaszkodunk hozzá.

FODOR SÁNDOR író,

Kolozsvár, a "Keresztény Szó" felelős szerkesztője

A magyarság elvesztette nemzettudatát!

Magyarország általában véve elvesztette nemzeti tudatát. Szétroncsolták a magyar nemzetnek az egyéniségét. A nemzeti tudat nem nacionalizmus. Ahogyan nekünk embereknek egyéniségünk van, ugyanígy van a nemzettel is. Ha nincs egyéniségünk, akkor egyszerűen szétfolyunk ebben a világban és nem tudunk semmit megvalósítani. Talán nem is vagyunk eléggé tudatában annak a pusztításnak, amelyet tudatromboló "buldózerpolitika" folytatott. Én is rendkívül meglepődöm, amikor némelyek sokallják a magyar nemzettudat jelenlétét a magyar társadalomban. Épp fordítva gondolom. Úgy vélem, hogy Magyarország népe nincs ugyanúgy tudatában magyar voltának, mint például a francia nép, vagy az angolok, akik problémátlanul, derűsen, magától értetődően élnek abban a tudatban, hogy ők hova tartoznak.

TÖKÉS LÁSZLÓ

– A múltban azt tapasztaltam, hogy Magyarországon épp olyan büntetendő és kárhóztatott magatartás volt a szó igaz értelmében, ha valaki magyarnak vallotta magát, mint például Romániában, ahol kisebbségben éltünk. A magyar a saját hazájában is kisebbségbe szorult. Így is lehet mondani. Pedig Magyarország naggyá válása éppen nemzeti egyéniségében képzelhető el. Ha valaki az marad, aki valójában, akkor naggyá válhat, akkor lehet a jövőjéről beszélni. Ez így van a legszűkebb emberi viszonylatokban is.

Riporter: – Ön látja ennek a lehetőségét, realitását, hogy ez így alakulhat?

Tökés László: – Még mindig úgy látom, hogy nagyon gúzsba van kötve a nemzeti tudat és még mindig nem nyilvánulhat meg szabadon. Ha nem is külső körülmények akadályozzák, de a tudati teherterhelés

erős, hogy sokan szinte csak titkolva vállalják a magyarságukat.

R.: – Mégis mire alapozza ezt, mire gondol?

T. L.: – Ez belénksujkolt komplexus véleményem szerint, és nagyon nehezen tudunk szabadulni tőle! Szociálpszichológiai méreteket öltött ez a gátlás. Tisztáznunk kell magunkban, hogy kik vagyunk. Mint ahogy az ember nem tehet arról, hogy ilyen a profilja, a magyarságtudat is jellemzője népünknek, és ennél mi sem természetesebb.

R.: – Hogyan lehetne levetni ezeket a bilincseket, hogyan lehetne megszabadulni ettől a sokfajta köteletől?

T. L.: – Mi mindig panaszkodunk, hogy kis nemzetek vagyunk Európának, miközben a finnek 4-5 millióan soha nem goldolnak arra, hogy ők kis nemzet, hanem élvonalában vannak Európa országainak és nemzetközi súlyuk egyre nő. Nekünk semmi okunk nincs arra, hogy kicsinek érezzük magunkat, s jó kétmilliónyi magyarság is kitesz egy országnyi nemzetet. Ébredjünk tudatára annak, hogy milyenek vagyunk. Igen, hogy milyenek vagyunk: sem nagyobbak, sem kisebbek. Ezzel az adottsággal, ezekkel az adottságokkal, melyekkel rendelkezünk, istenadta tehetségünkkel, talantudományainkkal. Geopolitikai viszonyaink között nekünk is jogunk van az élethez és lehetőségeink vannak arra, hogy felemelkedjünk.

R.: – Püspök úr, ön most egy olyan Erdélybe, olyan Romániába tér vissza, ahol erőteljes támadások érik önt is személy szerint. Gondolok itt a Romania Mare cikkére, amely enyhén szólva fasistsztoid ideológiát sugall, másrészt pedig gyalázkodik és önt személy szerint sértegeti. Mi az ön válasza erre, mit tesz, mit tehet ebben a helyzetben ön is és a magyarság is?

T. L.: – Az említett és a magyar sajtó által is részben bemutatott cikk szerzője egy bizonyos Corneliu Vadim Tudor, aki azzal vált hírhedté ez előtt néhány évvel, hogy antiszemita verseket írt. Tehát nem csupán magyarellenes megnyilvánulásról van szó. Ez az írás betetőzése annak a gazdagon áradó propaganda és gyalázkodó kampánynak, amely hónapok óta tart nemcsak ellenem, hanem a magyarság ellen általában és a román ellenzékiek, értelmiségiek ellen. Ha eddig nem hittem volna, hogy a Securitate áll sok minden mögött Romániában, akkor most tökéletesen megbizonyosodtam, mivel Vadim Tudor írása leltárnyi pontossággal magában foglalja mindazokat a motívumokat, rágalmat, amelyeket az elmúlt 10-15 évben a Securitate Dézen vagy Temesváron vagy Brassóban ellenem elindított. Ez lényegében a Securitate rágalmainak egy szintézise. Nem érdektelen a folyóiratról is szólnunk néhány szót, a Romania Mare című lapról. Tudjuk, hogy a Nagyrománia a Dnyesztertől a Tiszáig terjedő Romániát jelenti, mely magában foglalná Bukovínát, Besszarábiát és Magyarországnak a Tiszáig terjedő részét. Eddig mindig bennünket vádoltak, hogy revizionisták vagyunk és irredenták vagyunk... És íme, Romániában az irredentizmusnak ilyen nyilvánvaló megnyilatkozásaival találkozhatunk egy lapcímben, amely programszerűen hirdeti meg, hogy Nagyromániát akar. Kérdezzük meg tehát a román kormányt, hogy vannak-e revíziós törekvései, mielőtt Magyarországra vetnénk követ?

(A beszélgetés Tökés Lászlóval a Magyar Televízió Panoráma műsorában hangzott el 1990. augusztus 10-én. A riporter Járai Judit volt. Részlet a szerkesztett szövegből.)

Reménységük az autonómia

Augusztus közepén a hajdan, *Bátori András* püspök-fejedelem 1599-es évi meggyilkolása miatt pápai átokkal sújtott Csíkszentdomokoson jártam. Abban a faluban, amely aztán szinte kerek háromszáz évvel később – mintegy önmaga megváltásaként – *Márton Áron* püspököt adta Erdély magyarságának. A múlt jelen van ebben a faluban. Csíkszentdomokosnak van mire emlékeznie: bűneire és ártatlan bűnhődéseire. A templomkertben ott a meggyilkolt fejedelemre emlékeztető sírkereszt, a faluvégi dombon pedig a Maniu-gárdisták 1944 őszi vérengzéseire emlékeztető tömegsír. De hát mindez már a múlt, biztattam magam, a jelen: *az iskola*. Bejárata mellett olvasható Márton Áron neve, a hajdani pionírszobában pedig a püspök képmása látható. Félúton hazafelé, Marosvásárhelyen azonban rémülten újságotlák, hogy az éjszaka részeg román fiatalok azt üvöltözték a Bolyaiak városának utcáin, hogy magyar vért akarnak inni.

Mégis, melyik a múlt és mi a jövő? Erdélynek most talán nincs is jelene, csak múltja és jövője, mely végzetesen keveredik egymással.

Ideje hát a számvetésnek! Rendesen csak egy-egy korszak vagy folyamat lezárásaként szokás ilyet végezni. A romániai magyar oktatásügyet illetően azonban most, tanévkezdéskor kell elvégeznünk ezt a számvetést, a decemberi fordulat óta bekövetkezett változások, remények és csalódások számbavételét. Hiszen ez a mostani tanévkezdés egyben egy korszak lezárása is: *az illúzióknak bizonyult remények rövid időszakáé*. Ezután a valósággal való szigorú szembenézés következik.

Az anyanyelvű oktatás helyzete ugyanis a legpontosabb barométerként jelzi az illető közösség életében bekövetkezett és bekövetkező változásokat. "*A magyar egyetlen léte vagy nemléte jelzi, miként viszonyult a román hatalom a nemzeti kisebbségekhez*" – mondta még a tavasszal *Balázs Sándor*, a Romániai Magyar Demokrata Szövetség kolozsvári elnöke. Nos, magyar egyetlen továbbra sincs. *A moldvai csángók sem kapták vissza magyar iskoláikat*. A háborúskodásokat kiváltó marosvásárhelyi Bolyai líceumban pedig – panaszzalják a vásárhelyiek – ősztől több román osztály indul, mint tavaly.

Mi változott hát?

A romániai magyarságnak nehéz örökség terhével kell megbirkóznia. Anyanyelvű oktatását Trianon óta állandóan, céltudatosan és kíméletlenül sorvasztották, leszámítva a második világháborút közvetlenül követő rövid – taktikai okokból – enyhébb időszakot. Érdemes fölleltározni az adatokat. *Murvai László* és *Debreczeni Árpád* a bukaresti *A Hét* 1990. március elsejei számában pontos tényeket közölt. Az 1948/49-es tanévben a magyar anyanyelvű tanulók 447 óvodában, 1064 elemi iskolában, 459 általános iskolában és 68 középiskolában (líceum) tanultak magyarul, ezek 95 százaléka önálló magyar intézmény volt, a többiben magyar tagozat működött. Az 1989/90-es tanévben a magyar tanulók 92 óvodában, 408 elemi (I-IV. oszt.), 700 általános (V-VIII. oszt.), 107 középiskolában és egy szakiskolában tanultak magyarul. Nyilvánvaló az önálló magyar iskolák román iskolákba való beolvasztásának folyamata. Immár a magyar tanulók által látogatott iskoláknak csupán a 48 százaléka (az óvodák 56; az elemi iskolák 80; az általános iskolák 26; és a középiskolák nulla százaléka) önálló magyar intézmény. A többiben csak tagozaton tanulnak a diákok magyarul. Az elmúlt négy évtized alatt az ország egész iskolahálózata mintegy 70 százalékkal bővült, és a tanulók összlétszáma 150 százalékkal nőtt. Ugyanebben az időszakban a magyar nyelvű iskolahálózat 9 százalékkal bővült, a magyar tanulók száma pedig (206.538-ról 231.983-ra) alig tizenegy százalékkal emelkedett. Az elmúlt tanévben összesen 358.715 magyar gyerek járt óvodába vagy iskolába, ezeknek csupán 64,6 százaléka tanult anyanyelvén (az óvodások 77; az elemi iskolások 80,4; az általános iskolások 76,3; a középiskolások, líceumban tanulók 41; és a szakiskolások 0,8 százaléka). Ezek a sokatmondó, ám önmagukban száraz tények nem fejezik ki elég érzékletesen a magyar oktatás kíméletlen elrománosításának keserves mindennapjait és végzetes távlatait. A fölrémli végveszély érthetővé teszi a romániai magyarság fojtott türelmetlenségét.

Régi óhaj és alapvető egzisztenciális igény teljesült januárban egyes vidékeken – főként a Székelyföldön – a magyar iskola sürgős újraindításával. A magyar többségű vidékeken, Háromszéken és a hajdani Csík-meg Udvarhely vármegyékben különösebb konfliktus nélkül sikerült visszaállítani a magyar iskolákat. A román diákokat és tanárokat összevonták önálló tanintézményekbe és visszaállították a többszáz éves, patinás múltú magyar iskolákat. Sok román pedagógus önszántából hazatért szülőföldjére, hiszen gyakran akaratuk ellenére helyezték ki őket magyar vidékekre. Január elején azonban három kiöbrudalt volt Hargita megyei tanfelügyelő Memorandumában panaszkolt föl a bukaresti vezetőségnek a románságot ért „atrocitásokat”. A román propagandában máig vissza-visszatérő alaptalan vádaskodásaik már januárban jelezték a nemzeti konfliktusok várható eszkalációját.

Tanulságos, hogy egyes magyar szórványvidékeken nem szült különösebb konfliktust a magyar iskolák visz-

szállítása, mivel ez a román többségű vidékeken nem okozott egzisztenciális gondokat a román pedagógusok számára. A nagyenyedi Bethlen Gábor Kollégiumban – amint azt a *Romániai Magyar Szó* február 20-i számában Simon János igazgató nyilatkozta – decemberig öt román és hét magyar osztály működött, bár román anyanyelvű tanuló csak két évvel későbbi tanévben került az iskolába, összesen kettő (!). Az elmúlt tanévben már 36 román anyanyelvű tanuló jelentkezett. *"A forradalom után azokban az osztályokban, ahol csak magyar gyermekek voltak, rögtön áttértek a magyar nyelvű oktatásra, így lett 10 magyar és két román osztály. Ugyanakkor megindult egy olyan folyamat is, hogy a tordai, fehérvári, enyedi román iskolákban tanuló magyar diákok visszatértek, hogy anyanyelvükön tanulhassanak. Az iskola szívesen fogadta őket, hiszen az alsóbb osztályokban itt jártak. A tanfelügyelőség segítségével sikerült megfelelő szaktanárokat biztosítani a zavartalan munkához, a román tanárok pedig katedraki egészítést kaptak más iskolákban. Visszakerültek az iskolába azok a tanárok is, akik a múlt évben kivándorlási kérelmet nyújtottak be. Így körülbelül 95 százalékban elértük, hogy minden magyar osztályban anyanyelvükön tanuljanak a diákjaink."*

Erdély más vidékein azonban a magyar iskolák visszaállítása ingerült ellenállásba ütközött. Aradon például az 1948/49-es tanévben – bár a város lakosságának összlétszáma nem érte el a százazret – két magyar középiskola és nyolc magyar általános iskola működött. A „forradalom” után az aradi magyarok csupán egy magyar középiskola és egyetlen általános iskola visszaállítását kérték. Hajdan mindkét épület a katolikus egyház tulajdona volt. Szó sem esett például a hajdani Erdélyi Magyar Királyi Gimnáziumról, amelynek múlt században *Csíky Gergely* is tanítványa volt, és amely ma patinás román líceum. Mégis, ez a szerény igény is heves ellenállást, tiltakozást okozott. A toleranciájáról ismert Temesváron azonban a kezdeti heves ingerültség ellenére viszonylag békésen megoldódott a diákok átcsoportosítása önálló iskolákba.

Az iskolák körüli harc Kolozsváron és főként Marosvásárhelyen vált a leghevesebbé, azokban a városokban, ahol egyformán jelentős tömbben élnek magyarok is, románok is. Marosvásárhelyen, ahol nagyjából azonos a magyar és a román lakosság lélekszáma, a volt-leendő magyar iskolákból távozni kényszerülő, már régóta a városba települt román tanárok számára a magyar iskolák visszaállítása komoly egzisztenciális gondot is jelentett. Sokan hivatkoznak erre méltányosságot emlegetve, megfélekedve arról, hogy ezek a román tanárok a méltányosnak aligha nevezhető nemzeti gyarmatosítás jegyében kerültek a városba.

Fölmerül a kérdés: valóban akkora nagy bűn lenne a magyarok "szeparatizmusa"? *"A szeparatizmus fogalma egy pluralista társadalomban érvényét veszített fogalom, egyszerűen nincs értelme – mondta Cs. Gyimesi Éva kolozsvári egyetemi tanár. – Az emberek különböző gondolkodásúak és nyilván ennek megfelelően, intézményesített szervezeti formában elkülönülnek egymástól. Az nem szeparatizmus, ha valaki nem a katolikus paphoz megy, hanem a reformátushoz. A demokráciában az elkülönülés természetes. Nyilván az oktatásban is. Román kollégáink ezt képtelenek megérteni. A demokrácia és a szabadság egyenjogú viszonyt feltételez, de nemcsak az egyének között, hanem az intézmények között is. A románok által egyfolytában hangoztatott egység a mi önfeladásunkat föltételezi. Az egység, a testvériség jelszava valójában másságunk el nem ismerését jelenti."*

Fölmerül egy másik kérdés: valóban indokolatlan lett volna a romániai magyarok év eleji türelmetlensége? Tekintsünk el most attól, hogy a jogokat, ha igazán jogok, nem "biztosítják", hanem élnek velük! Ha van! Hetven év kisebbségi tapasztalatai indokolták és az elmúlt hónapok eseményei keservesen igazolták az aggodalmas türelmetlenséget. Elkerülhetőek lettek volna a véres konfliktusok? Aligha! A Bolyai líceum esete jól példázza, hogy mélyebben zajló ütközetről van szó. Papiu Ilarian román líceumban románul tanuló magyar, és a Bolyaiban – románul – tanuló román diákok kicserélésével zavartalanul, egyéni egzisztenciákat sem sértve, válhatott volna ez utóbbiból önálló magyar, az előbbiből román líceum. Csak annyi történt volna, hogy az eddig románul tanuló magyar diákok anyanyelvükön folytathatták volna tanulmányaikat. Ez azonban már önmagában is a román nacionalizmus pozícióvesztését jelentette volna. Valójában ez váltott ki ingerültséget és ez jelzi, milyen mély eredői vannak a magyar-román konfliktusnak.

A romániai magyarság lázasan keresi a megnyugtató kiutat. Sokan a privatizációtól, a magániskoláktól, az egyházi iskolák visszaállításától remélik a megoldást. Még az év elején *dr. Jakab Antal*, (korábbi) gyulafehérvári katolikus püspök arról beszélt, hogy valóban szeretnék visszakapni iskoláikat. Hiszen a püspökség területén hajdan 27 középiskolát, tanítóképzőt, gazdasági iskolát és 196 elemi tartott fenn az egyház.

– Az egyháznak azonban most ehhez nem lenne anyagi ereje – mondta *dr. Jakab Antal* –, mivel megfosztották javaitól. Az államnak kellene tehát hozzájárulnia az egyházi iskolák fenntartásához. Mivel azonban a román állam mostanában sem rajong a magyar iskolákért, végső következtetésünk nyilván csak az lehet, hogy a nemzetiségi oktatás kérdése csak függőségtől mentesen nyerhet megnyugtató megoldást. Csupán az önmaguk sorsát politikailag-gazdaságilag önállóan igazgató közösségek, helyi önkormányzatok: a helyi autonómiák biztosíthatják az iskolaügy rendezését. Magyarán: egyedül az igazi demokrácia orvosolhatja a nemzeti kisebbségek sérelmeit (és nemcsak azokat!). Úgy látszik, ez még nem mindenki számára közhely!

BEKE MIHÁLY ANDRÁS

Magyar egyetem – önerőből

Megnyíltak az iskolák, az egyetemek. Erdély magyarsága nem azzal az elégtétellel hallgathatta a tanévnyitó beszédeket, hogy mindenütt újraindult az anyanyelvű oktatás, az óvodáktól az egyetemekig. A legfontosabb éppen a főiskola, hiszen megtanulhattuk, hogy felülről lefelé halad az anyanyelvű oktatás elsorvasztása: előbb az egyetem, aztán a középiskolák, majd az elemik szűnnek meg. Ördögi ravaszság: egyetem nélkül maguk a szülők mondanak le a magyar középiskolákról, gyermekeik könnyebb érvényesülésének reményében. Középiskolák nélkül pedig a magyar elemi oktatás sorvad el. A tavaszi tüntetések és a határozott magyar magatartás révén tudatosodott az erdélyi magyarságban, hogy az önálló magyar egyetemhez föltétlenül ragaszkodnia kell.

Milyen legyen Erdélyben a magyarság egyeteme? Állami, magán vagy felekezeti? Erdemben még nem érkezett el a döntés ideje. Magától értetődően a magyarság többsége úgy véli, hogy az államnak kell fenntartania a magyar egyetemet is, hiszen az ország magyar lakói éppen úgy adófizetők, mint a román nemzetiségű állampolgárok. A felekezeti vagy a magánegyetem létrehozása csak az első pillanatban tűnik irreálisnak, kelet-közép-európai berögzöttségünk, a pártállam kizárólagos gyakorlata nyomán. Még előnyei is lehetnének: nem olyan könnyű megszüntetni, mint az állami tanintézeteket. Szőcs Géza nyugati tapasztalataira alapozva még ez év tavaszán a Romániai Magyar Demokrata Szövetség nagyváradi kongresszusán mondta, hogy ha a román államhatalom továbbra sem hajlandó teljesíteni a magyar egyetem felállításának jogos igényét, akkor az erdélyi magyarságnak önjelölt kell hozzálatnia, mégpedig minél előbb, az anyanyelvű iskolahálózatot betetőző, magyar tudományegyetem kiépítéséhez.

Erdélynek először *Báthori István* adott egyetemet, 1581-ben, mikor a Kárpát-medence más tájain a török hódítás fojtogatta az iskolákat. *Apáczai Csere János* Erdélyben hirdette meg az *anyanyelvű oktatás*, sőt, a főiskolai, akadémiai képzés történelmi fontosságát. Az erdélyi magyar fiatalok csupán Trianon után, a második bécsi döntésig voltak kirekesztve az anyanyelvű főiskolai oktatásból. Akkor sem teljesen. Magyar nyelvet és irodalmat oktattak Kolozsváron, az egyetlen professzor, *Kristóf György* kurzusain. És ne feledjük, hogy abban az időben a romániai magyar fiatalok könnyűszerrel tanulhattak magyarországi egyetemeken, sőt, nyugati főiskolákon, hogy hazatérve szülőföldjük népe javára hasznosítsák tudásukat.

A Ceausescu-rendszer tört legdurvábban a magyar főiskolai okta-

tásra, egyáltalán a nemzetiségek anyanyelvű iskoláira. Ceausescu egyébként gyászos szerepet játszott a Bolyai Tudományegyetem felszámolásában, magyar professzorok öngyilkosságba kergetésében (*Szabédi László, Csendes Zoltán* és mások).

A történelem legnyomorultabb magyar iskolahálózatát hagyta örökül a diktatúra. A Vatra Romaneasca ezt az állapotot szeretné állandósítani.

Erdélyi magyarságunk 1944 őszén induló újabb kisebbségi történelmében volt már meggyőző kádenscia az önerőből életben tartott magyar nyelvű egyetemi oktatásra.

Tanárait a magyarság önkéntesen felajánlott pénzéből fizették, a kiadások tetemes része nem az állami költségvetésbe volt beleépítve, hanem a magyar kisemberek szűkös pénztárcájából került elő.

Oszlássuk szét a belénk súlykolt babonákat! Nem a *Groza-kormány alapította a kolozsvári magyar egyetemet*, hanem egyszerűen kénytelen volt jóváhagyni azt, aminek a felszámolásához a történelmi körülmények folytán akkor nem lett volna lehetősége. Hajlok arra, hogy ha Groza nyíltan nem is, de kormánya kényszeredetten egyezett bele a magyar egyetem létezésébe, és éppen ezért anyagilag igyekezett aláásni a felsőfokú magyar oktatást. A kormány által megtagadott segítséget kellett pótolni az erdélyi magyar társadalom anyagi összefogásának.

Maga *Balogh Edgár* rögzítette *Férfimunka* című emlékiratában 1986-ban a kolozsvári magyar egyetemi oktatás történetét, a tényeknek megfelelően, noha soha sem volt Groza ellenfele, hanem lelkes barátja. Az 1940 őszén Szegedről visszatért magyar egyetem tanárai az 1944-es hadműveletek ellenére is Kolozsváron maradtak. A szovjet megszálló parancsnokság rendeletére, az Erdélyi Magyar Egyetem – a szakszervezetek védelme alatt – zavartalanul folytatta a Ferenc József Tudományegyetem munkáját. Az 1940 őszén Kolozsvárról elmenekült román egyetem az 1944/1945-ös tanévet még Nagyszebenben töltötte. 1945. január 19-én *Vasile Pogaceanu*, Kolozs megye főispánja a szovjet katonai hatóságoktól kapott jogokkal élve „elrendelte, a kolozsvári magyar egyetem jogfolytonosságának megtartásával, egy kolozsvári román egyetem működésének megkezdését, kijelölve mindkét egyetem vezető tanácsát”. Tehát két hó-

nappal a Groza-kormány megalakulása, március 6-a előtt, önálló magyar és önálló román egyetemek felállítását rendelte el Kolozsváron a helyi hatalom.

Másfél évvel később, a magyar Népi Szövetség 1946. júniusi székelyudvarhelyi kongresszusán *Kurkó Gyárfás* elnöki jelentése úgy fogalmazott, hogy „kiharcoltuk a négyszázéves erdélyi magyar egyetem utódjaként a Bolyai Tudományegyetem felállítását.” Kurkó a magyar egyetem létezését a jogegyenlőségért folytatott erdélyi magyar harc "legszimbolikusabb eredményének" nevezte. Vagyis az önálló erdélyi magyar egyetemet nem felülről *adományozta* Bukarest, hanem az erdélyi magyarság demokratikus akarata *barcolta ki*.

Éveken át úgy működött egy magyar egyetem Kolozsváron, hogy költségeihez a román közoktatásiügyi minisztérium szinte semmivel sem járult hozzá. Ugyanilyen elbánságban részesült a hivatalosan állami magyar közép fokú és elemi oktatás. 1946. január 9-én a brassói *Népi egység* azt jelenti, hogy a egyes lakosságú Bereck, Ozsdola és Kovászna helységek román tanítói rendszeresen megkapják a fizetésüket, a magyar tanítók azonban egyáltalán nem szerepelnek az állami költségvetésben.

1946. január 17-én a Bolyai Tudományegyetem vezető tanácsa drámai felhívást intézett Erdély magyarságához: *"Több mint egy éve annak, hogy népünk munkás értelmiségi vezetőinek kérésére, a Tudományegyetem a háború veszélyeit vállalva helyén maradt. Hűséges helyiállása lehetővé tette, hogy a demokrácia szellemének megfelelően, királyi rendelettörvénnyel, magyar előadási nyelvű romániai állami egyetem, a kolozsvári Tudományegyetem létesült, melynek orvostudományi kara a székely fővárosban, Marosvásárhelyen nyert elhelyezést. A professzorok és az egyetem más alkalmazottai azonban hónapok óta a legsúlyosabb nélkülözések közt végzik a szervezés áldozatos munkáját."* A vezető tanács országos gyűjtést indított az egyetem segélyezésére. Elsősorban pénzre volt szükség: mintegy egy milliárd lejre.

"A MNSZ országos végrehajtó bizottságának kezdeményezésére létrejött a Petőfi-alap. Hálásan mondunk köszönetet Márton Áron római katolikus püspöknek, aki gyorssegély alakjában három milliós adományával elsőnek járult

hozzá az egyetemi és közművelődési célokot szolgáló Petőfi-alap felállításához." A példaadás az erdélyi magyar társadalomban visszhangra talált. Július 24-i híradás szerint, ismét brassói kisiparosok, *Szabó Béni* szücs, *Kónya József* hentes javasolják a magyarság lehetőségeinek felkutatását és mozgósítását. A *Népi Egység* ugyanezen száma beszámolt arról, hogy a Petőfi-alapból 5 millió lejes gyorssegélyt utaltak ki. Elsősorban a kolozsvári Bolyai Egyetem részesült belőle, de éppígy tanítók, tanárok is, akik szintén nem kapták meg az állami támogatást, akik falvakon sorkosztra jártak, városokon pedig éheztek.

Újabb lépést jelentett az önszegélyezés módjának kimunkálása, a Romániai Magyar Segélyalap létrehozása. A Groza-kormány pénzt nem nagyon ad a magyar oktatás céljaira, de annál nagylelkűbben engedélyezi a társadalmi koldulást. Segélyszervezet alakul minden erdélyi városban és a magyarlakta falvakon. A *Népi Egység* hasábjain Szabó Béni rendszeresen nyilvánosságra hozza a befolyó adományokat és a kiutalásokat. 1946. január 16-án Kurkó Gyárfás és Szabó Béni közös felhívása ismét adakozásra szólít. Olyan nagy arányú gyűjtésre van szükség, hangsúlyozzák, amely „a nélkülözések legnagyobb fokán álló magyar oktatói karunk, egyetemünk és iskoláink, az emberi boldogulás alapjait jelentő nevelés ez intézményeinek zavartalan menetét biztosítani tudja addig, amíg ezek a kérdések intézményes elrendezést kapnak." Vagyis: amíg a román állam végre hajlandó fizetést folyósítani a magyar egyetem, egyáltalán az állami magyar iskolák tanárainak. "Nem segély, nem adomány az, amit juttatunk, hanem testvéri megosztása annak, amink van – ebben a szellemen oldhatjuk meg a Magyar Segélymozgalom feladatait." Szabó Béni fogalmazott így a Segélybizottság brassói nagytanácsában, 1946. júniusában. Hozzátette,

hogy tíz milliárd lejre lenne égetően szükség.

Összegyűlt a tíz milliárd is. Erdély magyarsága az összefogás fénylő példáját írta be a nemzet történelmébe a magyar egyetem fenntartásával, megmentésével. Erre utalt Márton Áron püspök 1945. decemberében Kolozsvárott:

"Nem tudhatjuk, hogy a jelenvaló nehézségekhez még milyen nehézségek jönnek a jövőben. Kitartásra, helytállásra, türelemre és áldozatvállalásra mindenesetre szükség lesz. És hogy iskoláink létét, tanerőink jogait, méltányos és kielégítő ellátását biztosíthassuk, mozgósítanunk kell és össze kell fognunk minden anyagi és erkölcsi erőnket. Isten segítségével bízva, hittel és reménnyel nézünk szembe a feladatokkal."

Lelkesít egy felemelő példa, és van egy erős szövetségesünk. Az erdélyi magyar egyetem helyiállása, egyesztendő szívós küzdelme, nehézségekkel dacoló léte, mint ragyogó útmutatás buzdít követésre. A nagy embert gesztusnak járó mélyes tisztelettel köszönjük az erőt, melyet ebből merítünk, mindazoknak, akik a csüggedésre hajlamosító időkben minket ezzel megajándékoztak."

Az egyetem megtartása alkalmat adott, hogy belső erőnket is lássuk és megmérhessük."

Bárcsak ismétlődhetnék ez a megmértetés a magyar egyetem fel támasztásában Erdély zaklatott földjén!

BEKE GYÖRGY

Szakmai és nemzeti érdekek

A magyar tudományosságnak, különösképpen az orvosi és a biológiai tudományok művelőinek, igen nagy a presztizsük a világban. Sok külföldi tudós csodálkozik is azon, miként lehet, hogy a Magyarországhoz hasonló méretű szomszédos kis országok kutatói közül szinte senki sem ismert a világban, ugyanakkor a magyar kutatók nemzetközi ismeretségnek örvendenek. Őket bármikor szívesen látják bármelyik külföldi laboratóriumban. Úgy tűnik, hogy ez az érdeklődés, ami már évtizedekkel ezelőtt is megnyilvánult a magyar kutatók iránt, a legkevésbé sem csökken, sőt néha úgy tűnik, növekvőben van. Ma is a világ számos kutatóközpontjában dolgoznak magyarok.

– *Mi ennek az oka?* – kérdeztem dr. Halász Béla professzort, a Semmelweis Orvostudományi Egyetem II. sz. Anatómiai Szövet- és Fejlődéstani Intézetének igazgatóját.

– Erre a kérdésre nehéz válaszolni. Én azt hiszem, hogy – bár alapvető reformokra szorul – kimondottan jó az iskolarendszerünk és különösképpen az egyetemi képzésünk.

– *Számontartjuk-e valahol külföldi tudósainkat?*

– A Magyar Tudományos Akadémia Kutatásszervezési Intézete a közelmúltban összegyűjtötte a külföldön élő, magyar származású orvosok, biológusok, kémikusok adatait. Több ezer adattal rendelkeznek, címeikkel, szakterületekre osztva. Ebből a nemrég elkészült, és bárki számára hozzáférhető adattárból megtudható, hogy például Franciaországban hány magyar biológus él. A Magyar Tudományos Akadémia, hogy szorosabbra fűzze kapcsolatait a külföldi magyar tudósokkal, legutóbbi, májusi közgyűlésén külső tagnak választott meg magyar származású tudósokat. Ez a fajta tagság eddig nem létezett. Korábban csak tiszteleti tagokat választottak nemzeti hovatartozás, származási különbségtétel nélkül.

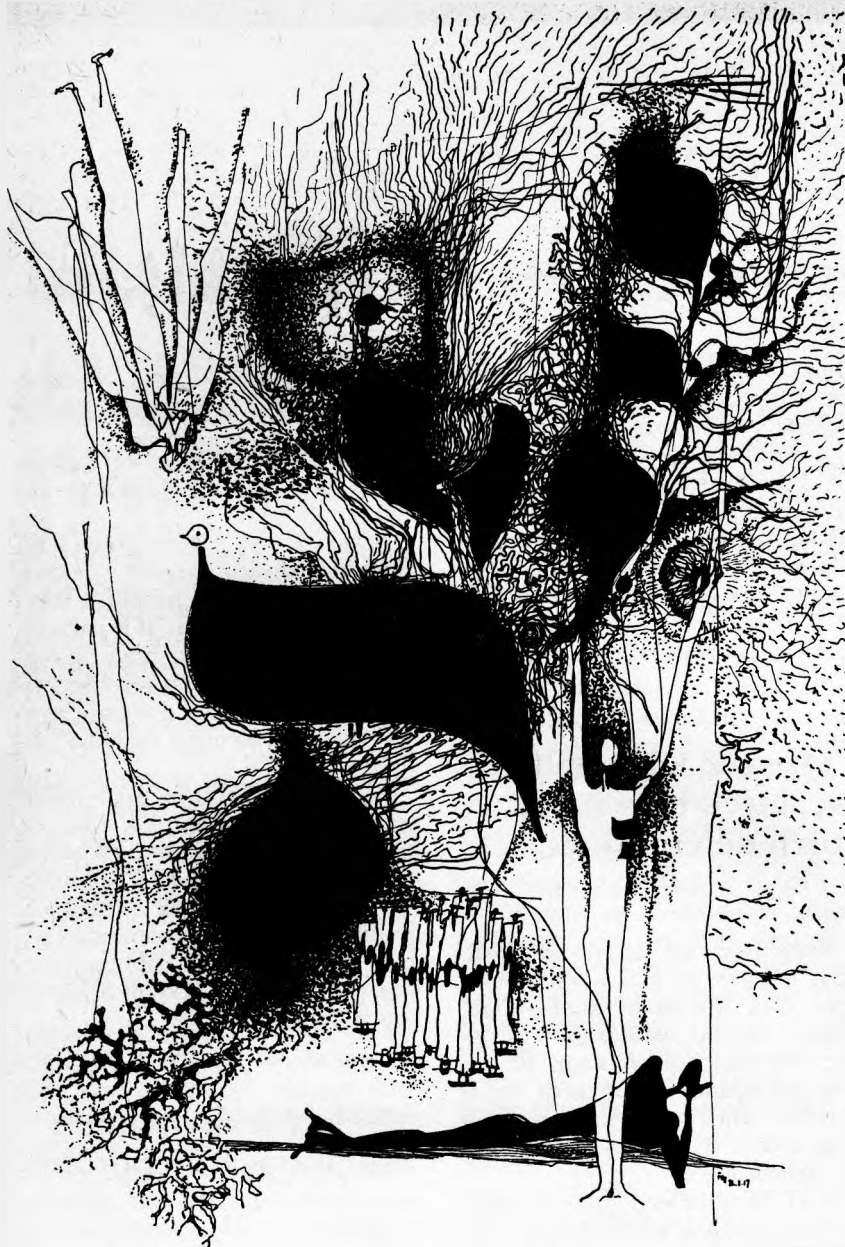
– *Igénylik-e a nemzetközi hírvű tudósok, hogy számon tartsa őket az anyaország? Mennyire, milyen formában kötődnek az óhazához, magyarságukhoz, az egész magyar orvostársadalomhoz?*

– A külföldön élő magyar orvosok szoros kapcsolatot tartottak fenn eddig is az anyaországgal. Többen mondták, amikor a MTA tiszteleti tagjának választották őket, hogy azt életük legnagyobb sikerének tekintik, mert mindenki számára az a legnagyobb dicsőség, ha saját nemzete ismeri el munkásságát. Ezért még a Nobel-díj közelébe jutott orvostudósok is nagyon örültek tiszteleti tagságuknak. A külföldi magyar orvosok, tudósok egymással is szoros szakmai kapcsolatot

tartanak fenn. Az Egyesült Államokban élőknek legalább három-négy szervezetük van, köztük a Semmelweis Orvostudományi Társaság. Másutt nem tudok hasonló társaságról, de arról igen, hogy a magyar orvosok szervezett testület nélkül is tartják egymással a barátságos szakmai kapcsolatot. Legnagyobb részük jelentős támogatást nyújtott az elmúlt időszakban a hazai magyar kutatóknak azzal, hogy ösztöndíjakat szerzett nekik, külföldi rendezvényekre hívta meg őket. Ezek a tudományos fejlődéshez elengedhetetlen szakmai kapcsolatok biztosították a szükséges információk megszerzését. A világ magyar orvostársadalmának összefogására öt évenként Budapesten nemzetközi magyar orvostalálkozót rendezünk. Az elsőt 1982-ben, a másodikat 1987-ben tartottuk. Ennek szervezésében magam is részt vettem. Mintegy 150 külföldön élő magyar orvos jött el. Legközelebbi találkozásunkra 1992. augusztus 16-18-án kerül majd sor. Ezek a találkozók elsősorban szakmai jellegűek, tudományos programjuk van hazai és külföldi előadókkal, s a hivatalos nyelv természetesen a magyar. Persze angolul is lehet előadást tartani. Nagyon megható az elmúlt alkalommal, hogy akadt egy-két előadó, aki már alig beszéli nyelvünket, mégis ragaszkodott a részvételhez. A szakmai programokon kívül persze társasági rendezvényeink is vannak. Legutóbb megalkotottuk például a SOTE baráti társaságát.

– *Jelen voltak-e az eddigi orvostalálkozón a szomszédos országokban élő magyar orvosok is?*

– Eddig még nem, de határozott szándékunk lehetővé tenni számukra, hogy eljöhessenek 1992-ben harmadik találkozásunkra. A hazai orvosokat sokukhoz már eddig is személyes baráti-szakmai kapcsolat fűzte, de szervezett kötődés az intézmények, a klinikák, az egyetemek között még nincs. Bár azt hiszem, ez nem sokáig várat magára. A szomszédos országokban élő magyar tudósok iránti megnövekedett felelősségünkről tanúskodik, hogy a Tudománypolitikai Bizottság a közelmúltban két és fél millió forintot szavazott meg az ottani magyar fiatal diplomások magyarországi posztgraduális képzésére. Máris vannak jelentkezők. Mindent elkövetünk, hogy eljöhessenek, tanulhassanak, résztvehessenek majd a találkozóinkon. Nekünk, hazai kutatóknak azt a bizonyos híd-szerepet kell betöltenünk

a magyar orvostársadalomban, segítve a nyugati és a szomszédos államokban élő magyar kutatók kapcsolatteremtését.

– *Ha már erről esett szó, mi a véleménye arról, hogy Romániában sok román tiltakozik az ellen, hogy a magyar fiatalok anyanyelvükön sajátíthassák el az orvostudományi ismereteket? Még a demokrata hírében álló Doinea Cornea is máig kitart ezen álláspontja mellett.*

– Az orvosoknak is elengedhetetlen mindennapi munkájához az anyanyelv használata, mert a betegnek az orvos iránti bizalma nagy jelentőségű. Az orvosnak nagyon kulturált, minden társadalmi réteget megfelelő módon érintkezni tudó embernek kell lennie. Erdélyben igen sok magyar él, és az anya-

nyelvükön beszélő orvosok iránt természetesen nagyobb a bizalom, mint egy akár hasonló képzettségű, ám magyarul nem tudó orvossal szemben. Az üdvös az lenne, ha az orvostanhallgatók valamelyik világnyelven kapnák a részképzést. Tudomásul kell vennünk, hogy ma már az orvostudományban is az angol az uralkodó nyelv, a konferenciák hivatalos nyelve is az. A legjelentősebb szakkiadványok is angolul jelennek meg. Nem egy országban, például Skandináviában a szakkönyveket nem fordítják le a nemzeti nyelvekre, hanem angolul olvassák el a hallgatók. Mi is gondolkodunk azon, hogy a SOTE-n a jó angol szakkönyveket tegyük kötelezővé, vagy legalábbis ajánlott olvasmánnyá a hallgatók számára. Igaz, ehhez magas fokú nyelvtudás

szükséges. El tudom képzelni, hogy kis országok egyetemén a tankönyvek részben angol nyelvűek legyenek. Még a gyakorló orvosoknak is szükségük van ismereteik állandó gyarapítására, és ezt leginkább angolul tehetik meg. Ez persze nem zárja ki a napi orvosi gyakorlatban az anyanyelv használatát.

– *Lehet, hogy mindez növeli nemzetközi versenyképességünket, ám megvallom, megrögzötten úgy vélem, az ismeretek elsajátítására az anyanyelv a legalkalmasabb. Én, erdélyi származásúként, különösképpen hiszek Apáczainak. Kicsit elborzaszt a perspektíva, hogy tudományos életünk netán teljesen elangolosodik. Nem áll fenn ez a veszély?*

– Kétségtelenül fennáll, de ettől függetlenül nem hiszem, hogy az anyanyelv elsekélyesedésétől, elszintelenedésétől kellene tartanunk. A svájciaknak nem okoz gondot két-három nyelvet egyformán jól beszélni. A szakemberek csak a szakmájukhoz szükséges ismereteket szerzik meg angolul, de emellett olvasnak szépirodalmat és az egymással való mindennapi kapcsolatainkban nyilván magyarul beszélnek. A jövő járható útja szerintem az, hogy az igényes, korszerű anyanyelvi oktatást ki kell egészíteni az angol nyelvű képzéssel, mert orvosaink, kutatóink csak így maradhatnak, így válhatnak versenyképes szakemberekké választott szakterületükön. Ez nemcsak szakmai kíváncságnak, de nemzeti érdek is.

ANDRÁS MIHÁLY

Iskolába menvén... – Kárpátalján

Gyermek- és ifjúkorom Kárpátalján, a Tisza partján telt. Kellemes és kellemetlen emlékek egyaránt kötnek az ottani iskolához.

Az én iskolakezdésem idején, 1956-ban, már mindegyik magyar településen – pontosabban: amelyeket hivatalosan is annak tartottak! – volt magyar oktatási nyelvű iskola. A nagyobb lélekszámú helységeken magyar középiskola is. Az első osztálytól az érettségig élveztem "az anyanyelvi közeg biztonságát". Természetesen oroszul is tanulnunk kellett. Gyötörtük magunkat a *Komnata Lenina* című leckével, hogy aztán odahagyva Lenin hajlékát, a magunk otthonáról egy tisztességes mondatot se tudjunk mondani. Fiatal szervezetünk ösztönösen ellenállt a nyelvoktatás leple alatt végzett világnézeti befeccskendezésnek.

"

A második anyanyelvünkkel állunk ennyire hadilábon

"

Pedig akkor még sem tanáraink, sem mi nem sejtettük, hogy a *második anyanyelvünkkel* állunk ennyire hadilábon. (Az az elképzelés, hogy az oroszot nem idegen nyelvként, hanem második anyanyelvként kell tanítani, a Brezsnyev-korszakban kristályosodott ki; "az egységes szovjet nép fikció-

jának erőltetések" az alig leplezett nemzeti identitásunk megtépzését s az oroszosítást szolgálta.

A sors elsodort szülőföldemről, de korábban ritka, mostanában gyakoribb hazalátogatásaim tapasztalatai, egykori tanáraink keserű kifakadásai arról győzték meg, hogy a legutóbbi évek változásai ellenére is folytatódik a kárpátaljai magyar oktatás romlása.

"

Először Kárpátalján vezették be a magyar történelem oktatását

"

Reményre ad azonban okot, hogy ma már azokon a településeken, ahol korábban nem voltak, magyar óvodai oktatás van. (Ungvár, Munkács, Técső, Csap stb.) A magyart fakultatív tárgyként ott is oktatják, ahol 1945 óta nem volt magyar nyelvű képzés (Huszt, Rahó, Körösmező.)

A II. világháború után a szomszédos országok közül először Kárpátalján vezették be a magyar történelem oktatását az iskolákban. Újabban középiskolák váltak ki az internacionalista blokkból. 1990 őszétől magyar iskolák végzőseinek lehetőségük van az anyaország főiskoláin és egyetemén továbbtanulniok. Ma Kárpátalján "53 magyar tannyelvű iskola," 19 ukrán-magyar, 10 orosz-magyar és két három nyelvű – orosz-ukrán-magyar

– iskola működik, azaz összesen 84 iskolában folyik magyar nyelvű oktatás.

Ezek között található két cigányiskola is (Ungvár, Munkács) kb. 700 tanulóval.

Szakközépiskolákban eddig nem lehetett magyarul tanulni, sőt nem volt meg a magyar felvételizés lehetősége sem. Ez évben itt is változások várhatók. Hírlik, hogy Beregszászban már az idén anyanyelvűn felvételizhetnek a magyar gyerekek az egészségügyi szakközépiskolába.

A magyar óvónőképzés 1979-ben indult meg a munkácsi tanítóképzőben. Ugyanitt gondoskodnak a magyar oktatási nyelvű alapiskolák (elemi) tanítóinak képzéséről is. Évente összesen harmincan végznek, akik közül többen részképzésben magyarországi főiskolákon is tanulhatnak.

"

Nehéz lesz ötven év mulasztását bepótolni

"

Az Ungvári Állami Egyetem Filológiai Karának magyar szakán 1963 óta folyik magyar szakos tanárképzés. Jelenleg tizen nappali-, tizen levelező tagozaton tanulnak. A magyar szak létrehozása óta majd négyszázan végeztek itt. Közülük sokan a kárpátaljai magyar kulturális intézményekben kaptak munkalehetőséget. Fontos vívmánya a kárpátaljai magyarságnak, hogy az egyetem minden szakára lehet magyarul felvételizni, így legalább a felvételi vizsgákon a magyar iskolákban érettségizett diákok nem kerülnek behozhatatlan hátrányba. Mindezek a reménykeltő tények egyelőre inkább a megnövekedett lehetőségeket, mintsem a színvonal emelkedését, az oktatás tartalmi változását jelzik.

Nehéz lesz ötven év mulasztását bepótolni.

Tálalás és teríték

Most, mikor e sorokat írom, már végetért a háromszáz román család hétvégi magyarországi vendéglátása. Hogy az ilyesmihez mennyivel könnyebb meghívót fogalmazni, mint asztalt teríteni – abból is látszik, hogy a vonat már szinte befu-
tott a Nyugati Pályaudvarra, amikor a rádió még mindig toborozta azokat a budapestieket, akik a román családokat hajlandók is vendégül látni arra a hétvégére. A háromszáz érkezőhöz még mindig hiányzott harminc befogadó család. A sajtóban semmit sem lehetett olvasni arról, miként is telt el ténylegesen egy-egy ilyen családnál a közös, hogy úgymondjam: állami szervezésű barátsági hétvége. A tévéstáb sem úgy közvetítette, mint egy újabb páneurópai pikniket. Ennek ellenére bízunk benne, hogy az a hétvége valóban példamutató értékű volt. Megmutatta annak a háromszáz (tegyük föl: talpig) becsületes román családnak, hogy magyar sovinizmus ide, magyar irre-
dentizmus oda, azért van Magyarországon is háromszáz (tegyük föl: talpig) becsületes magyar család. Olyanok, kikkel a Vatra Romaneasca és a Romania Mare szélsőséges román nacionalista lapok híresztelése ellenére szót tudnak érteni.

Csak enni, inni, szórakozni?

Valljuk be: a vendégeskedés nem lehetett a román családok számára sem túlságosan kényelmes dolog. Már legalábbis lelki értelem-

ben. Hiszen ők "mégsem csak enni-inni, szórakozni jöttek". Különben is enni-inni, szórakozni mindenkinek jobban esik otthon, a sajátjai körében, mint akkor, ha éppen valamiféle követségben jár.

Háromszáz család vállalása

Ezek a román családok kétszere- sen is ki lehettek téve honfitársaik, netán éppen lépcsőházi szomszédjaik megítélésének. Egyrészt azért, mert egy jelenleg sovinizta román politikai légkör ellenére vállalkoztak erre a *jószolgálati hétvégére* – másrészt mert egyes emberek – úgy román, mint magyar részről – könnyen rájuk mondhatták, rájuk foghatták, hogy igaziból nem eme jószolgálati érzületől vezérelve indulnak Budapestre, hanem csupán abbéli vágyakozásból, hogy jól lakhassanak ők is gulyással. Azzal a „gulyással”, amelyet odahaza politikailag el kellene – annak idején el kellett – ítélniük. Mondom, nem lehetett könnyű a háromszáz román családnak. Náluk nehezebb talán csak annak a háromszáz magyar családnak lehetett, aki jelentkezett a vendégfogadásra. Nem mintha azt gondolnám, hogy nekik ráadásul pénzbe került a barátság. Csupán abban az értelemben feltételezem a nehézséget, hogy a fogadó családoknak minden ténykedésükkel, minden szavukkal, és minden tálalással azt kellett bizonyítaniuk, hogy mi, mármint mi, magyarok, nem vagyunk románellenesek! A kormány megnyilatkozásai ellenére sem. Mármint, bocsánat – s itt jön a bökkenő! – a román kormány megnyilatkozása ellenére sem. Egy egész nép vállalkozott tanúságtételre eme háromszáz család személyében – hogy ama háromszáz család személyében megnyerje nekünk az egész román népet. *"Fontos volt nekünk ez a tanúságtétel," megint nekünk volt fontos – noha a jelenlegi politikai közérzetünknek megfelelően ennek szinte éppen az ellenkezőjé-*

nek kellett volna megtörténnie. Hogy ne a magyarok hívjanak békítő szándékkal románokat, hanem hogy románok hívjanak békülő szándékkal magyarokat vendégségbe. Hiszen a decemberi napok első pillanatától tanúsított magyar jószándék és segítőkészség mind a mai napig a másik oldalról nem látszik viszonzódni. Mintha mára már csak a magyar népek lenne tét megnyernie a román népet. Mintha a román népet még mindig nekünk kellene békíteniük valamiért, nem tudom miért? Mintha mi már nem is óhajtanánk, hogy e kettős kapcsolatban egyszer már mi legyünk a szomszéd nép számára a tét.

Hiábavaló igyekezet

Nem mintha ezzel dicsőség járna – de legalább nem kellene szégyenkezniük, hogy *miközben mi mindenáron bizonyítani igyekszünk barátságunkat, azonközben a nagyszalontai gimnázium homlokzatáról leveszik az Arany János nevét viselő táblát.* Nagyjából éppen abban az időszakban, míg a háromszáz román család Budapesten vendégeskedik.

Mikor kerülnek már ezek a dolgok is a két *nép* között terítékre? Mikor veszik észre túl a határon, hogy bizony-bizony ezeket a dolgokat is együttesen kellene – megemészteni?

KENÉZ FERENC

Befejezetlen rémálom

Számtalan esetben tett tanúbizonyságot erkölcsi bátorságról olyan időkben is, amikor egyetlen mondataért elhallgattatás járt. Meg is adta az árát annak, hogy az erdélyi magyarságot kendőzetlenül szolt nyugati rádiókban, nyilatkozott világlapoknak, írt magyarországi folyóiratokban is. Radikális eszméket nem képviselt ugyan, de tudós létére következetesen elmondta, leírta, hogy az erdélyi magyarság helyzete tarthatatlan, hogy halaszthatatlan a nemzetközi odafigyelés. Mindig névvel vallott. Most viszont a "decemberi forradalom" után ragaszkodik a névtelenséghez. A diktatúrában vállalta mondandóját, a "demokráciában" szemébe húzza a kalapot. Még önmagával sem akar szembenézni.

– Ezt a lelkiállapotot nem lehet magyarázni, csak érteni vagy elutasítani. Lehet, hogy vénülvén elgyá-vultam? Az Isten tudja, de nem hiszem, hogy erről lenne szó. Nézd, a diktatúra alatt olyan egyszerű volt minden. Kiszámítható! Tudtad, hogy mit kockáztatsz a hallgatással és a megszólalással. Még azt is, hogy a BBC-nek majdnem következmények nélkül lehet nyilatkozni. Az Amerika Hangjáért már fe-nyítés járt, a Szabad Európáért büntetés, a budapesti nyilatkozat-nak pedig a szó legszorosabb érte-lmében *következménye* volt... Néha nagyon súlyos. Az én életemben is. Mindent ki lehet számítani és ezért sok mindent vállalni lehetett, most meg... Szóval nem tudom megma-gyarázni, hogy mi történt velem, de nem adom a nevemet. Pontosab-ban: amennyiben névvel vállalnám féligazságokat mondanék, s én nem ahhoz vagyok szokva. Akkor már inkább a hallgatás vagy a név-telenség.

– Talán akkor riadt meg ben-nem valami, amikor fölfedeztem, hogy Kolozsvárt is itt-ott fölűnik egy-egy különleges öltözékű em-ber... Mi *feketefoltosoknak* nevez-tük őket. Az egyik fekete ing volt, a másikon kis fekete gyászszal-ag-csokor, a harmadikon foltos-zsíros fekete nyakkendő, a negye-diken fekete karszalag. Mi lehet itt, kérdeztük magunktól? Mitől van egyszerre annyi gyászoló ember Mátyás király városában? Aztán ezek a gyászcsokros uracsok jární kezdtek az egyik szórakozóhelyre, később egy klubba. Akkor világo-sodott meg az elménk. A fekete a

Vatrások színe. Csakhát nem akad elég fekete ing, hogy mindannyian magukra ölthessék.

Szóval akkor riadtam meg én is. Megismétlem, *én is!* Mint annyian még. Valami olyasmi történik körül-öttünk, gondoltuk, mint a Vasgár-da idején. Ezek nem ismerik a ke-gyelmet. Előbb csak kirakatzúzás, aztán következik a furkósbót, fej-szefok, a hosszú kések éjszakája. A múltból kúsznak ránk az emlékin-dák, a megpróbáltatások. És fojtoga-tnak. Egyelőre a lelkünket fojtoga-tják, kérdés, hogy holnap nem a torkunkat-e? Hurokkal!

– Nyilvánvaló, hogy a feketefol-tosok élvezik a legfelsőbb támoga-tást. A suttogások persze ellenőriz-hetetlenek. Nem tudom, hogy való-ban a miniszterelnök-e a tényleges vezér, hogy a „puha” Iliescuval szemben ő valóban ezekre a fasisz-ta csoportokra támaszkodik-e? Nem tudom, érted-e? Iliescu mö-gött ott van egyelőre a hadsereg, látszólag legalábbis; Petre Román viszont számíthat az állambiztonsá-gi tiszteket is tömörítő Vatrára. Így fut versenyt egymással a két politi-kus a túlélésért. A suttogásokat ig-a-zolta a fölkészülés is a nagy gyász-napra, ami ugyebár nekünk öröm-ünnp. A második bécsi döntésről beszéltek. Nem akárhogyan készü-lődtek. A feketefoltosok nagy leszá-molást akartak. Nemcsak furkós-bottal. Mindenkinek megvolt az eszköze, amivel „csatába” kellett in-dulnia. Othon tartják a fémütlege-ket, rugóskéseket, láncostorokat... és persze szükség szerint akad más fegyver is, igazi fegyver. Csodálha-tó-e, ha riadoztunk? Ha elszántuk magunkat a végsőre is. Jézus! Mi is volt az a végső? Nem tudom, mert a rémálom ott lebegett felettünk, hogy Szent Bertalan éjszakája lehet augusztus 30-ából. Hogy védeke-zésként mit cselekszik az ember? Végszükségben öl is, mert az életé-ről, a gyermeke, az unokája, a szomszédja életéről van szó. A *mi életünkéről!*

– Próbálkoztunk persze a lehe-tetlennel. Egy-két értelmiséggel vi-

tába is szálltunk. Olyanokkal, akikről úgy hittük korábban, hogy barátaink. Magyarítottuk, hogy a bécsi döntőbíróasztal a román kormány kezdeményezte, mert belátta, hogy Trianon nemcsak igazságtalan, de tarthatatlan is. Tatarescu, a nemzetközi hírű politikus volt ugyebár a kezdeményező. Telekiék pedig csak fanyalogva egyeztek bele, de végül is hozzájárultak a konferenciához. Főleg róla beszéltünk és vitatkoztunk sokat: Telekiről. Kérdeztük: ugyan miért igazságtalan egy olyan rendezési koncepció, amely azt vallja, hogy legfőbb szempont az kellene legyen, hogy *"egy államalkotó népnek minél kisebb számú egyedei éljenek más állam határain belül."* Telekinek ugyebár ez volt az alapelve. Nekünk mérhetetlen önfegyelemről kellett – mit beszélek, hogy kellett, kell – naponta tanúságot tennünk. Hiszen még egyetemi tanárok is propaganda szövegeket szajkóznak az egyik legjelentősebb magyar politikusról, Telekiről. Sovinisztnak, sőt fasisztnak titulálják. Épp őt! Egyszerűen nem hajlandók elhinni, a bizonyítékok ellenére sem, hogy európai gondolkodású államférfi próbálta gyógyítani a magyar nemzetet ejtett sebeket. Teleki néhány beszédét lefordítottuk románra. Idéztük a parlamentben 1938-ban, még vallás és közoktatási miniszterként tett elvi jelentőségű nyilatkozatát. Lobogtattuk az orruk előtt a mondatot: *"Vallom, hogy mindenkinek vitathatatlan joga a maga anyanyelvét, ősi szokásait, a maga tradícióit ápolni és a magyar államnak, mint minden államnak kötelessége más anyanyelvű polgárait ebben a törekvésükben támogatni, az ismereteknek anyanyelvükön való tanítását lehetővé tenni, sőt istápolni."* Hiába minden! Ahol rögeszmék virágoznak és a józan ítélkezéstől elszoktak, az ilyen beszédre csak legyintenek. És hányszor kérdeztük, kérdezzük magunktól: ér-e valamit arra hivatkozni, hogy Észak-Erdély visszacsatolása után az *erdélyi, tehát magyarországi magyar középiskolákban kötelező volt a román nyelv oktatása?* Ezt miért akarják felejteni? Mi most csak arra vágyunk, hogy gyermekeink anyanyelvükön tanulhassanak s nem arra, hogy nyelvünket a románok is megismerjék! Pedig az sem volna utolsó! A mi taktikánk teljességgel kudarcra végződött, hiszen kénytelenek voltunk Telekire, Bethlenre hivatkozni... Ők pedig a „barátaink” szemé-

ben csak grófok, irrendenták, revisionisták...

– Egyáltalán: a ráció, az ésszerűség mintha tilalmassá vált volna Erdéllyel kapcsolatban. Itt van ugyebár az atrocitások kérdése. Egyfolytában emlegetik a Szilágy megyei Ippen és Órdögkúton történeteket. Közismertek. Köztudott, hogy a bécsi döntés értelmében ide is bevonuló magyar honvédség a fegyverét használta. Csak éppen azt nem emlegetik, hogy ezt a semmivel sem menthető cselekedetet mi *váltotta ki*; hogy a templomtoronyból géppuskával lőtték a magyar katonákat, hogy kézigrántát volt a virágcsokorban. Persze, hogy nem lett volna szabad löni. Bizony nem. Dehát ne azt szajkózzuk egyfolytában, hogy mi volt, mert ugyebár nekünk is van főlemlegetni valónk. Tragikusabbak is. Szárazajta, Csíkszentdomokos, Gyanta, Tárkány és még sorolhatnám tovább. Csakhogy hiába minden, a fülek süketek. Csak a szájak örlik egyfolytában a mi bűneinket és az ő érényeiket. Ahol a józan mérlegelésnek megszűnt a lehetősége, ott hiába minden! Egyre szítják a szenvedélyeket s már csak az érzelmek uralják, a rossz szenvedélyek az emberek gondolatvilágát.

– Látnunk, tapasztalunk kellett a készülődést a bécsi döntés évfordulójára. Olyan volt az egész, mint egy rémálom. Az ember elképzelte a lehetségest... mindazt ami megtörténhet. Nem is a vért, hanem ami utána következhet. A bosszút egyik s másik oldalról. A legszörnyűbbet is. A polgárháborút, amelyet a Vatra új forradalomnak nevez, de amelyet azt jelenti: szabad ölés: leszámolás az idegekkel: Libanon. Hagyományos módszerekkel, hogy ezt a szörnyűvé torzult jelzót használjam. Pontosan tudtuk, hogy kész vannak a terveik, hogy névsorokat állítottak össze, de aztán egyszerre abbamaradt minden. Csak a düh fortyogott tovább azokban, akikben buzgott a tettvágy. Magam sem tudom mi tör-

tént, de föltételezhető, hogy a magyar kormány figyelmeztetése nagyot, talán döntőt nyomott a latban. Úgy tűnik, hogy a „puhább” Iliescu győzött a radikális Petre Rommannel szemben. A miniszterelnök meghátrált. Nem gyávaságból persze, hanem politikai megfontolásból. Végülis nem akarta vállalni sem a szakítópróbát Iliescuval, sem a nemzetközi elmarasztalást. És nem akarta végleg veszélybe sodorni a legnagyobb kereskedelmi kedvezmény felcsillanó halvány reményét.

– Szálldosnak a hírek, de valamennyi ellenőrizhetetlen. Annyi azonban bizonyos, hogy a rémálomból nem ébredtünk föl, gyötörnek bennünket vízióink, a befejezetlenség állapotában rejlő folytatás lehetősége. Isten tudja! De talán mégsem, mert az európai politikusok számára talán már jelent valamit ez a nagyon közös szülőföld, amelyet hol Erdélynek, hol Ardealnak, hol Siebenbürgennek nevezünk; ahol együtt élünk magyarok, románok, németek s még egy tucat náció. Össze kellene férnünk egymással, és a románoknak végleg tudomásul kellene vennük, hogy az embert, akár százat vagy tízezret is meg lehet ölni, de egy népet lehetetlen kipusztítani saját szülőföldjéről. A befejezetlen rémálomból egyszer, talán csak megébredünk. Boldogabb időkre.

Lejegyezte:
TURAI BALÁZS

Minden revízióra szorul

Nem sikerült senkinek, egyetlen egy erőnek sem, személyiségeknek sem, pártoknak sem, csoportoknak sem fölszabadítani az emberekben azt az életbizalmat, ami nélkül nem lehet újat kezdeni. Itt sok minden van, csak hiányzik a lelkiület. Mert nem szólították meg ezt a népet, mintegy különleges alanyt, akivel a múltja alapján, a szenvedései alapján, a megalázottsága alapján beszélünk kellett volna.

CSÓÓRI SÁNDOR

Mohács óta többször megismétlődött Mohács, és mi tartotta életben ezt a népet? Az a tudat, hogy ő magyar. Én nem hibáztatom azokat az embereket, akik ezt nem érzik, de azért egy kicsikét méltatlankodom, hogy azokat gúnyolják akik így érznek. Mi tartotta fenn a török idők után ezt a népet, amikor majdnem kipusztult? Nagyon kevés magyar maradt ebben az országban. Mi tartotta össze? Az, hogy magyarnak érzi magát és tudta, hogy a hódoltság területén is magyarok voltak Erdélyben is, a királyság területén is magyarok voltak. Ezt az erőt nem sikerült se a Magyar Demokrata Fórumnak, se kormánynak, de egyik ellenzéki pártnak sem fölszabadítani az emberekben, ezért is maradtak távol ettől a történelmi pillanattól. Enélkül a tudat nélkül nem nagyon tudunk segíteni a kisebbségi magyarokon sem. Pedig a magyarság egységét valamilyen módon a határokon túl is meg kell őrizni. Ugye állandóan félnek Trianon emlegetésétől. De hát a trianoni határok Arany János Toldiját sem szabdalják szét. Az Marosvásárhelyen is ugyanúgy hangzik, mint Nagyszalontán, vagy Zámolyon, vagy Budapesten.

Riporter: – Tavaly egy interjúban, amit szintén a Panorámának adottál, Trianon kapcsán erkölcsi revízióról beszéltél.

Csoóri Sándor: – Ugye a békeszerződések azok mindig úgy látszik, hogy egy időre elintézik az országok életét, elintézik a helyzetünket. Egy idő után azonban, épp mert rosszul kötik meg a békét, minden elintézetlen dolog föltámad. Egyszerűen fölrobbannak. Hát ami most történik körülöttünk Európában, de másutt is, olyasmi, ami vagy háború előtt, háborúk előtt, vagy háborúk után szokott történni. Én azt gondolom, hogy ezt az erkölcsi revíziót jó lenne egyre határozottabban emlegetnünk, mert minden revízióra szo-

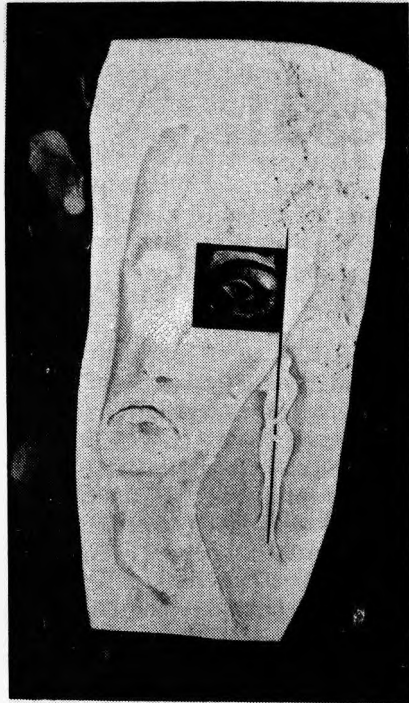
rul. A hitleri Németországot ugye megbüntették, kettéosztották. Most ennyi idő után egyesítik. Területileg is. És mi, amikor arról beszélünk, hogy legalább szellemileg, erkölcsileg kellene a kisebbségeket egyesítenünk az anyaországgal, már akkor is óriási a fölháborodás. Én itt nem érzek egyforma erkölcsi mércét. És ilyenkor, amikor ezt hallja az ember, akkor természetes ha azt érzi, hogy valami igazságtételre lenne szükség. Ha Trianont egyesek igazságtételnek tartották is, azóta azonban sok minden történt. Nem kellene az igazság mércéjével újra megmérni ezt a döntést? Hiszen az első világháború után 20 évvel már kitört a második világháború. Ilyen gyorsan soha még nem omlott össze „békemű”. Azok, akik ezt a „békét” teremtették, nem követtek el bűnt? Az emberiség ellen, a kis népek ellen, egymás ellen, önmaguk ellen? Aztán a második világháború utáni békeszerződésekkel mit értek el? Nyugalmat teremtettek? Kultúrát teremtettek? Még szörnyűbb helyzetet teremtettek, mint az első háború után megkötött békeszerződésekkel. Az emberiség, sajnos nagyon feledékeny és elfogultan ítélkezik. Hitlert elítéli. Ezerszázalékosan el kell ítélni. De, a párizsi békeszerződések Sztálinék is hitelesítették. Abban a békeműben a sztálinizmus maga nagyon komolyan benne van. Az eredményéből látszik. Azt nem kell elítélnünk? Azt nem kell revízió alá vennünk, legalábbis erkölcsi revízió alá?

R.: – Erkölcsi revízióról beszéltem, amikor Prágában még Husák, Bukarestben Ceausescu uralkodott. Azóta megdőltek a rendszerek, demokráciák jöttek Közép-Európába és mégis ugyanott tartunk.

Cs.S.: – Az ember itten állandóan érzi a méltánytalanságot. Nekünk el kellett viselnünk Trianont és a párizsi békeszerződést. Szomszédainknak valójában csak a demokráciát kellene elviselniük és ez sem történt meg. 1989. decemberében még azt hittük, hogy ez megtörténik. Ha valaki azt mondja, hogy a magyarság nem volt őszinte, nem akarta, hogy igazából megtörténjék az a változás Romániában, az letagadja a valóságot. A magyar állam polgárai, a magyarság körülből hét milliárd forintnyi összeget ajánlott föl a maga nyomorúságából. Hát kell ennél megrendítőbb mozzanat? Románia jól dönt-

hetett volna a decemberi forradalom után, de rosszul döntött. Az erdélyi magyarság, a legnagyobb megdöbbenésemre nem zuhant le a földre, hanem talpra állt. Szóval az erkölcsi revízióknak nagyon-nagyon fontos szerepe lenne az életünkben, mert végig kellene gondolni, hogy milyen mércével mérjük. Nekem a második bécsi döntés politikailag, történelmileg, erkölcsileg, lélektanilag az egyetlen helyes döntés lett volna. Tudniillik az első világháború után Trianonnál a magyarok nem értették meg, hogy történelmi szükségszerűség, amelynek alapján Erdéllyel kell valamit kezdeni. Kell ugye, mert hát az erdélyi románság biológiailag olyan mértékben benőtte, belakta a területet és hát szellemileg mindenképpen kellett teret adni. A magyarság nem értette meg, hogy mi a történelmi szükségszerűség! A románság pedig azt nem értette meg, mi volt az erőszakon és igazságtalanságon túli erő, amivel ez megtörtént. Na most, ahol ennyire kétféleképpen látják és nézik a valóságot, ott a valóság eltorzul természetesen. Hát eszerint az eltorzult valóság szerint élt a románság és él a magyarság is. És amíg ez nem tisztul meg, az továbbra is így fog történni. A gyilkolás, a lélekgyilkolás folyik tovább, hosszú időn át, még nem tudom meddig... Ezt nem tudom európai jövőnek tekinteni semmiképpen sem.

– De visszakanyarodom a második bécsi döntéshez. A második bécsi döntés bizonyos értelemben úgy osztotta ketté Erdélyt, hogy a románok is elégedetlenek voltak, mert nem tudták megtartani, a magyarok is elégedetlenek voltak, mert nem tudták megszerezni az egészet. De a románok is kicsit elégedettek voltak, mert mégis ők kapták a nagyobb részt, ők kapták a gazdagabb részt, de a magyarok is elégedettek voltak egy kicsit, mert a magyarság zöme, főként a Székelyfölddel és Kalotaszeggel, Kolozsvár környékével és a pártium részekkel ugye Magyarországhoz tartozott. Ennek a döntésnek rettenetes szépséghibája az, hogy a németek játszottak és az olaszok játszottak ebben szerepet. Természetesen Hitler nem azért csinálta ezt, mert igazságot akart szolgáltatni, hanem a saját önzését elégítette ki, és úgy gondolta, hogy így tudja maga mellett tartani mind a két országot, amelyik az éléskamrája, vagy pedig a háborúhoz szükséges petróleumot, nyersanyagot szállítja

neki. Önzően akarta a megosztást. De ettől függetlenül is Hitler akaratától függetlenül is léteznek igazságok. Nagyon szellemesen mondta egyszer Illyés egy beszélgetésben, amikor erről beszélgettünk, hogy azért, mert Hitler szerette a tejet én ne szeressem? Abban a pillanatban, hogyha egy kisebbségnek megvan a természetes esélye, hogy a maga szelleme, a kultúrája fejlődjék, erősödjön, szabad költözködési joga, az asszimilációhoz való joga vagy az attól való elzárkózás esélye megvan, attól a pillanattól kezdve a sors önön kezében van. Akkor a történelem úgy történik vele, mint ahogy a népekkel szokott történni a történelem. Akkor a kisebbséggel is ez történik. De mindaddig, amíg ilyen lehetőségei nincsenek egy kisebbségnek, addig természetesen a képzelete, a lelke mélye háborog, keresi azokat a megoldásokat, amelyekkel aztán a többséget mindig bántja. Mindig ingerli. Mert a többség sem tud megnyugodni. Nehogy azt gondoljuk, hogy Románia a magyar, szász és a többi kisebbség nélkül meg tud majd nyugodni és meg tud újulni.

R.: – Odaát azt mondják, hogy a magyarok törődjenek inkább a saját dolgaikkal.

Cs.S.: – Nem tudom mért szükséges, hogy ilyen ellenségképet teremtsenek maguknak népek egymás között. Az embernek eszébe jut, hogy ebben a térségben, Közép-Európában egyik nép sem tu-

dott következetesen olyan nagy dolgot végrehajtani, amelyik a másik nép számára is igazi példa volt. De mindegyik megkísérelte. Ugye a lengyelek is megkísérelték a németekkel szemben. Megkísérelték a magyarok is. 56-ban. Megkísérelték a csehek is 68-ban. De mindig csak egyszer, egyszer. Az lenne jó természetesen, hogyha ez nem egy-egy pillanata lenne a történelemnek, hanem ez folyamat lenne. Jó lenne, ha a románok is nemcsak két hónapig próbálnának ilyesmit, hanem folyamatosan. Verekedés nélkül, hogy a román értelmiség, a szlovák értelmiség is megküzdjön. Enélkül nem megy. Nem lesz Európa. Annyiszor hallja az ember már ezt az európai házat emlegetni, hogy én már nem akarom hallani. Olyan közhely lesz, mint amittől már megfakultunk lélekleben, régen az 50-es években, a 60-as években. Ezt az Európát ki kellene meszelni. Az egészet. A magyarok könnyű helyzetben vannak. A vesztes helyzetében, de ha a vesztes helyzetében vagyunk is, az igazsághoz való jogot nem veszítettük el.

(A Csoóri Sándorral készített interjú 1990. augusztus 24-én sugározta a Magyar Televízió Panoráma műsora. A riporter Szaniszló Ferenc volt. Rövidített, szerkesztett szöveg.)

Nemességet csak a szülőföld adományozhat

Orbán Balázs bárónak született, nemes volt, s aztán a legnemesebb értelemben vett demokrata honpolgár lett belőle. Maga a nemesség is eredet szerint úgy "született", s aztán századokon át úgy volt értékteremtő tényezője a történelemnek, hogy az egyén tett valami kivételes szolgálatot a közösségnek, mire a közösség hatalmi megtestesítője, az uralkodó nemesség adományozásával jutalmazta az egyént.

Kivételes szolgálata által kiváltsághoz jutott a személy, s attól kezdve volt nemesi címe és címere, a származási vagy birtokló helye rendszerint nemesi előnévvé lett, és mindezeknél fogva például egy olyan egyszerű-köznapis név, mint az Orbán, olyan fennkölt-előkelő címzésfoglatba kerülhetett, hogy „tekintetes, vitézlő, gyorsaságos lengyelfalvi Orbán”...

Az igazi nemes mindig tudta, hogy az igazi nemesség nem az, amit az elődök érdeme által öröklött kiváltsággént bír és élvez az utód, hanem az, amit a saját áldozó szolgálata, a maga közösségsegítő tette, érdeme, értékteremtése fejében, a további, még tehetősebb szolgálatra való ösztönzéseként kap a közösségtől. Ilyen értelemben egy közösség, egy nemzet élete mindig efféle nemesi tevékenység, a fennmaradás, az előrehaladás tulajdonképpen örökké ilyen nemes ténykedésen forog, az egyén és a közösség nemesen összefonódó kötele a megtartó vezérfonal évszázadokon keresztül. Orbán Balázs ennek a nemes kötelvénynek egyik kivételes példája. Ő a maga nemességét úgy viselte, hogy egyik kezében fogta azt a szerényebb értéket, amit öröklött nemességként az ősöktől kapott, a másikban azt az összehasonlíthatatlanul nagyobb, ami a maga tehetségének és áldozatkészségének a szerzeménye volt mint szellemi kincs, és „megfosztva” magát még a nemesi címtől is, mindkét kezéből a közösségnek, a nemzetnek „adományozta” a maga nemességét. Legnagyobb adománya az a csaknem ezer oldalnyi könyv, amelyben a „hazáját”, a Székelyföldet, a négy széken „ülő” hont úgy írta le egyszerre négy „szempontból” is – történelmileg, régészetiileg, természetileg, néprajzilag –, hogy az egész betjárta a lábával, megnézte a szemével, meghallgatta a fülével, fényképezte, rajzolta, s megfogott minden foghatót a kezével. Páratlan értéket alkotott, pótolhatatlan művet teremtett, olyan felbecsülhetetlen betűmun-

kát, amelyenért régebb fejedelmek-uralkodók nemességet adományoztak volna, s hozzá olyan címer-„pajzsot”, amelyen, mondjuk, „piros nyelvű oroszlán jobbában írotollat fog”. Ezúttal azonban az adományozás úgy történt, hogy aki a hatalmas szellemi művet a népének, a nemzetének adta, azt úgy tette, mint aki a tartozását róta le azzal a szülőhazája iránt, visszaadta megsokszorozva a szülőhazájának, amit tőle kapott. Ennek kapcsán egy mély hitelű vallomás abban az ünnepi pillanatban hangzott fel, amikor a leíró kéz „az anyaszéknek anyavárosához”, a „székelyföld középpontjához”, „Székely-Udvarhelyhez” ért: „Kedves és kegyelt nekem e pont, a székelyföldnek, szép hazámnak anyavárosa, mert itt végeztem tanulmányaimat, lelkem kiképződésének, a szellem ébredésének itt van kiindulási pontja, itt szívtam lelkembe azon lángérelmet, melyet emberi nyelven honszeretnek, a lélek legdicsebb irányeszméjének neveznek, itt tanultam meg honom múltját, itt ismerkedtem meg annak magához ragadó nagyszerű történelmével, itt fogamzott meg az eszmélettel egyidejűleg a hon- és szabadságszeretnek élttem irányát meghatározó dicső érzete”.

Altalában mindenkinek ilyen a bölcső, a szülői ház, a szülőfaló, a szülőfaló iskolája s az egész eredendő „adományként” magában foglaló szülőföld. Az élet egész irányát meghatározó otthon általában mindenki számára ilyen: bölcső ez, mely ápol és sir ez, mely eltakar. Itt van a kiindulási pont, a lelki képződés, a szellemi ébredés, az érzelmek lélekbe szívása, az eszméletek megfogamzása, a nagyszerű történelem első tanulása, s itt fogamzik meg irányeszmeként a haza- és szabadságszeretet. Olyan adományai a szülőföldnek, a szülőhazának, amit nem szolgálni meg nemtelen dolog, mindenféle adománnyal pedig viszontszolgálni a legnemesebb tett. Ezek és milliók nyerhetnek itt folyton nemességet, és ugyanúgy elveszthetik százak és ezrek, vagy soha meg sem nyerhetik, ha nemes tartozásukat leróni elmulasztják. A vallomás forró-egybeforrasztó pontján, az udvarhelyi „anyaságos” középponton Orbán Balázs úgy érezte, hogy azon hely „háromszorosan anya nékem, mint kedves szülőföldem”, s ha már elkezdte a vallomást, folytatta tovább úgy, mint aki a maga honszerelmében már-már kardot adna annak az oroszlánnak a baljába, amely né-

mely nemesi címer pajzsán írótolat fog a jobbában: „És ki ne érezte volna azon kedves, szívmelegítő érzetet, mely minden romlatlan lelket (főként magyart) meglep, midőn a helyet megközelíti, hol először pillantá meg a világosságot, s lenne bár e hely rút és kietlen, az mégis mindig a föld legkedveltebb pontja leend; kiindulási pontja gyakran egy szenvedés-, küzdelemteljes életnek; de azért mindig vonzó, mindig kedves... én egy olyan embertől, ki szülőföldjének látásánál öröme nem gerjed, fel nem lelkesül, félni tudnék; mert abból kihalt minden gyöngéd érzetem, minden hazaszeretet, minnek hiányával az egyén lelépett az emberi hivatás pályaköréről s ördöggé változott át”.

Ma az egyik legszállóbb igénkkel azt valljuk, hogy demokratának lenni annyi, mint nem félni. Orbán Balázs a szó legnemesebb értelmében demokrata volt, olyan bátor és harcoss demokrata, aki a legneme-

sebb áldozatkészséggel, életét is adni kész önfeláldozással küzdött a demokráciáért, de íme, került egy emberfajta, akitől félni tudott: félt az olyan embertől, akiben a szülőföldje iránt nem gerjed öröm és szívmelegítő érzet; annyira félt, hogy már nem is embernek látta az olyan egyént, hanem ördögnek, aki „lélepett az emberi hivatás pályaköréről”. Ma – éppen a legújabbban zajló napjainkban – „feltámadt” nekünk Orbán Balázs, halálának kerek századik évfordulóján támadt fel éppen, s éppen a legjobbkor ahhoz, hogy „legnagyobb székeklyént” az adományozó nemeségnek, az önfeláldozó demokrataságnak, a szülőföldhöz rendíthetetlen hűséget tartó honszeretettel legyen a legnagyobb példája! Soha jobbkor nem támadhatott volna fel a példájával ahhoz, hogy annak fénypázmájában még szívszorítóbbnak lássék a riasztó árny: demokráciában élni akaró honfitársaink százai és ezrei annyira

nem lelkesülnek a szülőföld látásától, hogy sokasággal lépve le az emberi hivatás pályaköréről, megfutamodásig féltő demokratái lesznek a hazának. Hiába van ott mindannyiunk nevében akár örökös családi, akár alkalmi „előnévként” a szülőhelyet megnevező „nemesi” származás, s a származással együtt mindaz az adomány, amivel a szülőhely kit-kit emberi pályakörére tett, százával és ezrével feledkeznek meg sorstársaink arról, hogy viszontadományukkal magukat nemes polgárokká emeljék, és inkább „lelépő ördögök” lesznek. Ha ilyen napok idején feltámad nekünk Orbán Balázs, bizonyára legfőképpen abbéli gerjedelmében teszi, hogy elállja a lelépők útját, keresztezze azzal az útjával, amellyel imádott szülőhazájának felfedezésére, megismerésére, birtokbavételére indult, minden továbbfutóval ellenkező irányba mutatva a maga vándor-botját: „vegyük hát vándorbotunkat s kövessük hivatásunk útjait”...

SZABÓ GYULA
Kolozsvár

A nyomdai munkák közben észleltük, hogy Sz. Gy. írása megjelent egy romániai lapban. Tekintettel az írás fontosságára, mégis közöljük.

Igazabb magyarság-képért

Magyarország 1848 után, a forradalom és az osztrák-orosz túlerővel szembeni hősi ellenállása révén szerzett igen kedvező nemzetközi hírnevét aránylag rövid idő – néhány évtized – alatt elveszítette. Mindenekelőtt a magyarországi kisebbségek állítólagos sanyarú sorsára szorító propaganda miatt, amelynek következményeit a magyar vezetők nem ismerték fel kellő időben. Amikor pedig végre rádőbbsentek mulasztásukra, már részakadt az országra a nemzetközi katasztrófa, amelynek traumájából máig sem gyógyult ki teljesen a magyarság. Sok országban még ma is igen kedvezőtlen Magyarország megítélése. Így van annak ellenére, hogy 1956-os forradalmunk, valamint a Keletet és Nyugatot elválasztó vasfüggöny lebontásában úttörő szerepünk volt.

A párizsi nagykövet-jelölt meghallgatásán fő feladatának éppen a Magyarország-kép javítását említette, a Magyarország számára kedvező külföldi szemléletmód megváltoztatását. Franciaország esetében erre nagy szükség van. Annak ellenére, hogy elhangzottak hízelgő kijelentések, kétséges, hogy a Magyarország iránti sok évtizedes politika lényegbevágóan módosulna.

Miért az ellenszenv, legalábbis tartózkodás? Egy példa: a francia álláspontot annak idején, a trianoni békediktátumot megelőző, győztesek közötti tárgyalások során (mint emlékeztet, a magyarok nem juthattak szóhoz) lényegesen befolyásolták a nagy ipari- és tőkés konszernnek érdekei. Emlékeztet-

nünk kell *Raymond Poincaré* (1860-1934) francia miniszterelnök (1912), majd köztársasági elnök (1913-1920), állandó kapcsolataira a Saint-Gobain társasággal, amelynek ügyvéd-jogtanácsadója volt; valamint a vele egy időben szerepelt *Alexandre Millerand*-ra (1859-1943), aki a szocialista pártból indult, de később hadügyminiszter (1914-1915), majd az előbbi utódjaként köztársasági elnök (1920-1924) lett. Ő hasonlóképpen jogtanácsosa volt a Schneider-Creusot fém- és hadipari társaságnak.

A mai helyzetben sem az elnök, sem a kormányfő nem tanácsadója egyetlen francia érdekeltiségnek sem, de szem előtt kell tartaniok az állami, illetve az államosított vállalatok érdekeit. Ez magyarázza a bukaresti „bányászrendcsinálások” után alig öt héttel azt a díszes fogadtatást, amelyben a francia köztársasági elnök és a miniszterelnök részesítette *Petre Roman* miniszterelnököt, aki július 19-én jelen volt a TAROM román repülő-társaság által az Aérospatiale állami cégtől három AIRBUS A-310 vásárlásra vonatkozó szerződés aláírásánál. Emlékeztet, hogy ugyanezen francia céggel Romániának már 1970 óta volt licenccégetménye helikopterek gyártására, s most is helikopterekre vonatkozó szerződésekről tárgyalnak. *Alain Lamassoure* képviselő, az ellenzék szóvivője a közép- és kelet-európai kérdésekben kijelentette ugyan, hogy „a francia kormány szégyent hozott önmagára”, amikor a román miniszterelnököt fogadta, mert „bűnrészese lett annak a közvélemény mérgező propaganda-hadjáratnak, amely minden nyugati partnerüket felbátorítja és felbátorítja a román ifjúságot. Alig öt héttel a bukaresti véres megtorlás után, fő szereplőjét, *Petre Roman* nagy pompával fogadják Párizsban, amikor a bányászok által megsebesített diákvezetők még mindig börtönben vannak”.

Az ellenzéki pártok szóvivőjének eme megnyilatkozása mutatja, hogy

ha a nagyipar és nagytőke még mindig befolyásolja a francia külpolitikát, azért némi változás mégis csak tapasztalható. De az is nyilvánvaló, hogy a nagykövetjelölt célkitűzése: „a döntés-előkészítőket, a sajtót (...) megnyerni a Magyarország számára kedvező szemléletmód kialakításához” – még mindig a nehéz feladatok közé sorolandó. Mint ahogy azt is mérlegelni kell, kit választ segítőtül e feladathoz az új nagykövet. Semmi esetre sem szabadna azokra támaszkodnia, akik szélsőséges eszmék hívei, de azokra sem, akiknek egyik vezetője, feleslegesen tartván minden rokonszenv kereső erőfeszítést Franciaországban, még 1989. áprilisában is azzal érvelt, hogy „a francia társadalomban továbbra is a kis-antant bajdani országainak van előnye és nekünk az jut... ami az utolsó betven évben jutott”. Megnyugtató volt, hogy a jelenlevő *Fejtő Ferenc* ezzel nem értett egyet.

Tanulság: az új párizsi magyar követnek igencsak meg kell változtatnia, hogy az itteni emigrációból kit választ be az általa tervezet tanácsadó testület tagjai közé. Azokat-e, akik szabadelvűnek álcázott neo-marxista nézetű „megigazulásuk” bizonygatásával a párizsi értelmiségi körök bizonyos rétegeibe beépültek, hogy egyéni karrierjüket előmozdítsák? Vagy azokat, akik 30-40 éve folytatták lankadatlan tájékoztató munkájukat, még azokban az évtizedekben is, amikor minden erőfeszítés reménytelennek látszott?

Politikai vezetőknek, szerkesztőségeknek küldött sok száz levéllel, kisebb-nagyobb hallgatóságot mozgató előadásokkal, emlékünnepek szervezésével dönggették a hagyományosan más irányú elkötelezettség zárjaival eltorlasztott kapukat.

Az új párizsi követre nehéz munka vár.

BAKONYI JÓZSEF
(Franciaország)

Egy regény előélete és utóhatása

A naplóregény – voltaképpen egy erdélyi család hétköznapi kálváriája – 1989 könyvhetére jelent meg, akkor, amikor már Erdély – hosszú-hosszú évek hallgatása után – „divat” lett, s ez a nagy nemzeti-emberi tragédiát olcsó borzongássá fokozta le. A szörnyű tényeket sok könyv pletykaszinten tárgyalta. A *Szegény Sudár Anna* egy kissé késve kezdte meg a maga csendes útját, csakúgy, mint mellette az a néhány valóban hiteles közlés (dokumentum vagy szépirodalom), ami a felszínes áradatban azért megszületett és talpon is maradt. Olvasói leveleket őrzök – s szokatlanul egységes, magasan méltató kritikákat. A szeretet visszajelzett, nemcsak itthonról, de a nagyvilágból is. Csak Erdély nem szólt, az Erdélyben élő és küszködő írótsak hallgattak. (Egy magánbeszélgetés alkalmával kiderült, nem is tudnak róla.) Átjutott-e a könyv, legalább január-februárban, a reményteli időkbet? Adott-e, adhatott-e némi, ha bármily csekély vigaszt is az ott szenvedőknek, ki tudja?

Pedig a cél végülis ez volt.

Papír elé a *Szegény Sudár Annával* 1986-ban ültem, végleges formáját 1987-ben nyerte. Akkor még kérdéses volt, merik-e vállalni, kiadják-e egyáltalán? De az igazi dilemmát számomra az jelentette: vajon *érvényes-e*, amit írtam? Apró, köznapi tényekben, hangulataiban, történelmi sugallataiban, a románságot illetően – s közvetíti-e a hely szellemét, anélkül, hogy nyelvben modorossá, „erdélyieskedővé” válna?

Hiszen én nem éltem a Romániává erőszakolt térségen soha. Ott még rokonom sincsen. Nem merészség ez? – kérdeztem magamtól. Lehet, hogy az volt. Mégis: újtajmon az agyam raktározott, a szívem őrizte a képeket. Hagytam, hogy az empátia teljes egészében eluralkodjon rajtam. „Athelyeztem” a lelkemet-testemet egy erdélyi kisvárosba, kölcsönöztem Szegény Sudár Annának a véretem. Egy nemzet tragédiája embereinek külön-külön sorstragédiáját hordozza. A kínlódás nem elvont fogalom, hanem személyességben átgyötrődött folyamat. Néha egyetlen „hős” hősiessége jobban megérteti az olvasóval a csatát, mint az általános, széles tablók, harci jelenetek sora. Ugyanakkor a „lélekhelyzet” a konkrét helytől elvonatkoztatva is igaz legyen – *mindenfajta* kifosztottnak és ketrecbe zártnak.

Saját eredményemet nem minősíthetem, csak a szándékot. Semmiféle illúziónak engedni nem akarom. Szegény Sudár Anna „azúr-szerelemmel” szeretett „táltos-unokáját” *valószínűleg* nem tudja a magyarságban megtartani – saját hitét, magyarságát azonban *bizonyosan* haláláig megőrzi. Keserű talán a vélekedés: hogy igenis elveszíthetjük fiainkat, lányainkat, a jövőd generációt, ha valami *döntő* fordulat nem történik... A veszélyérzet el nem alatható, elandalodni sem szabad, a veszedelem reális.

Szegény Sudár Anna története ugyanakkor a *személyes lélek üdvtörténete is*: a tévedésbe, torzulásba szinte behajszolt ember katarzisa – a kiküzdött erkölcsi-isteni jó, amit már az iszonyú körülmények sem irthatnak ki az emberből. Igen, vállalom: példát akarom sugallni, a *maradás* példáját, a „reményt a reményre”. Ahogy a regény mondja: „A büntető-életet nyilvánvaló valószínűleg úton van, bárha még süvítését sem halljuk”.

Úgy tetszett, legalábbis 1989 karácsonyán és még a januári mámoros napokban is –, hogy a várakozás a feloldást meghozta. Ma már nem úgy tetszik. *Lazított köteléket másfajta csomókkal*. A regény nem megnyugtatóan, csak nyugalomra áhítozva ér véget – az élet pedig tovább írta.

Fáj, hogy ezt a könyvet *így* kellett befejeznem. Mégis megkönnyebbít valamelyest az a tudat, hogy lelkiismeretem szerint cselekedtem. A könyv sohasem lehet *végző* megoldás, csak vigaszt és tanács a dolgok zajlása *közepette*.

A „magyarországi” magyar nyilvánítja ki itt a sorsközösséget: minden, ami a könyörtelenül megszabott határon kívül történik *velük*, az egyúttal *velünk* is történik. Nem sajnálkozni kell, hanem *résztevenni*. Nem gyűlölködni – de nem is meghunyászkodni. A könyvemben ezt akartam. Hová lett ez az akarat? Mindenütt fogant valamicske magja – csak éppen, ahová szántam, ott kapták fel a gonosz szelek? *Ha* búza volt, eltűnhetett-e az ocsú közt? Avagy élhetek-e Szegény Sudár Anna hitével, Istenbe vetett bizodalomával: hogy a dolgok akkor is *vannak és batnak*, ha mi magunk nem is tudhatunk erről többé semmit...?

JÓKAI ANNA

Lássuk és halljuk egymást!

Kezemben egy előzetes jelentkezési lap. A határon innen és túl élő magyar műszaki és természettudományos szakemberek találkozájára hív Budapestre, 1992 nyarára. Immár a harmadikra 1986 és 1989 után.

Magyarok szerepe a világ természettudományos és műszaki baladásában. Ez lesz a következő találkozó címe és témája.

Nem hinném, hogy tudománytörténészeknek kellene lennünk ahhoz, hogy kapásból felsoroljunk néhány nevet. Olyan magyar vagy magyar származású tudósok nevét, akik nélkül a világ műszaki- és természettudománya bizonyára szegényebb lenne: gondoljunk csak a Bolyai testvérekre, Eötvös Lórándra, Bay Zoltánra, Selye Jánosra, Szentgyörgyi Albertra, Szilárd Leóra, Teller Edére vagy Wigner Jenőre.

Az utóbbiak közül többen kénytelenek voltak elhagyni hazájukat azért, hogy megalkothassák életművüket. Mert itthon nem lett volna erre lehetőségük. S különben is: a tudomány és a tudományos fejlődés nem ismer nemzeti és országhatárokat. A tudomány valóban nemzetközi, az egész emberiség ügyét és haladását kell szolgálnia.

Mégis: az említett tudósok mindegyike megvallotta magyarságát, illetve magyar származását. Wigner Jenő, Nobel-díjas fizikus 1984-ben, a torontói *Rákóczi Alapítvány* által rendezett tudományos tanácskozáson mondta a magyar származású fiatal tudósjelölteknek: „meg-

nyugvással tölt el az a tudat, hogy a tudományszomj változatlanul él a magyar származású fiatalokban”.

Az azóta már elhunyt világhírű stresszkutató, Selye János pedig azt üzent a rendezőknek: „Legyenek nyugodtak, magyarul fogok beszélni”.

De idézhetnénk akár a híres magfizikust, Teller Edét, a III. tudományos találkozó egyik leendő díszelnökét is. Arra kérte a magyar egyetemi napok szervezőit Torontóban, hogy „folytassák kiváló munkájukat a magyar ifjúság érdekében”.

„Látunk kell egymást, hogy láthatók legyünk, /Hallanunk kell egymást, hogy hallhatók...” legyünk. *Csoóri Sándor* sorai ma talán még igazabbak és hitelesebbek, mint akkor, amikor több mint egy évtizede papírra vetette őket egy bécsi vendéghelyen.

Ma, amikor már mindenki előtt világos, hogy a magyarság nemcsak a 93 ezer négyzetkilométeren élőket jelenti, hanem mindazokat, akik Trianon, a II. világháború és 1956 kataklizmái során kerültek el az óhazából.

Látunk és hallanunk kell egymást, hogy tudjunk egymás létezéséről, tudjunk egymás gondolatairól.

Látunk és hallanunk kell egymást, hogy segíteni tudjunk önmagunkon. Politikában, hitben, erkölcsben és gazdaságban. S hogy erre az amerikai kontinensen élő magyar származású tudósokban és szakemberekben is megvan az igény és elszántság, arról magam is meggyőződhettem a közelmúltban.

Ürmös Antalnak, a Magyar Mérnökök és Építészek Világszövetsége főtitkáranak jóvoltából részt vehettem Torontóban azon az Eötvös-bálon, amelyet az 1990-ben, a torontói egyetemen végzett magyar származású hallgatók tiszteletére rendeztek, s amelyet Kanada alkormányzója is megtisztelt jelenlétével.

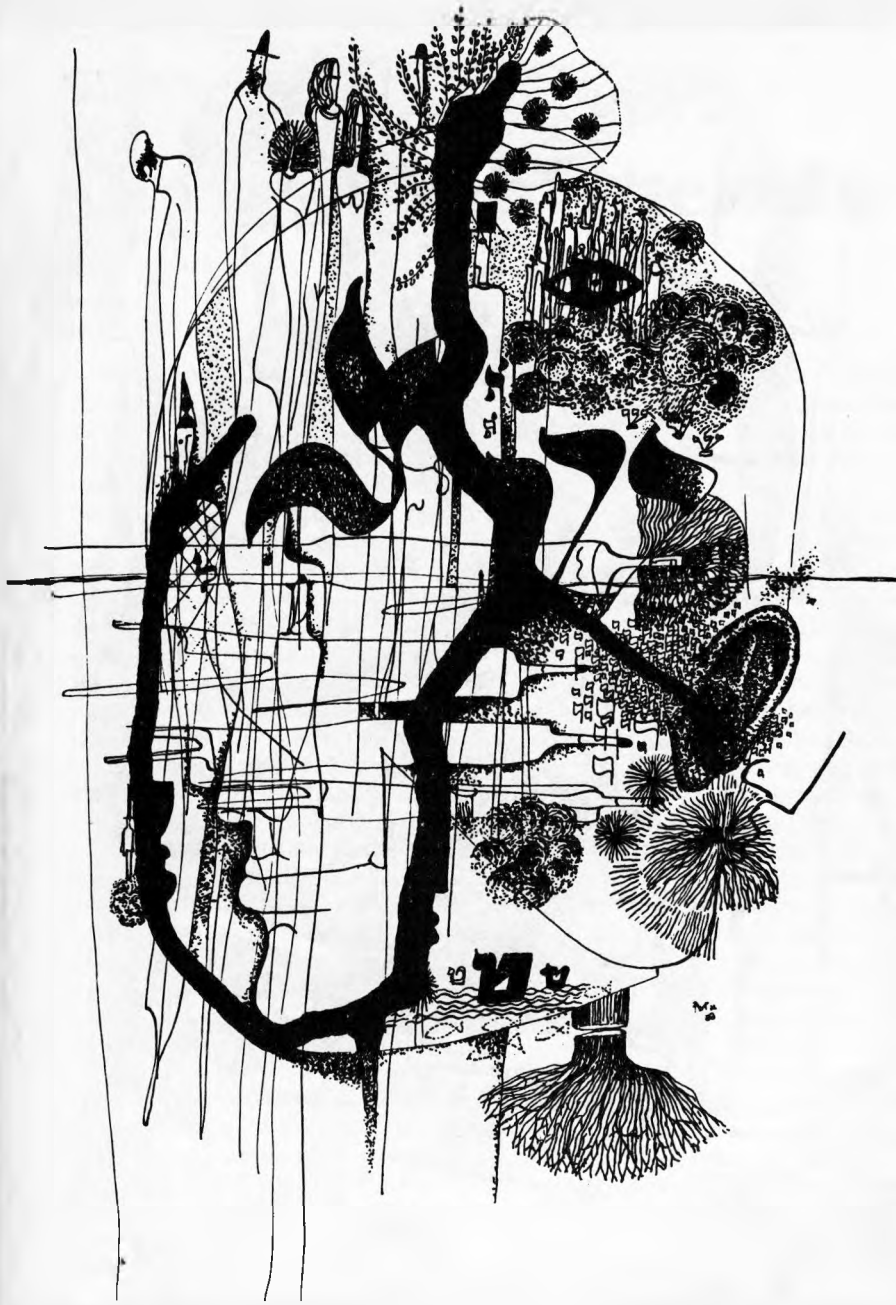
Erre az ünnepélyes alkalomra nemcsak Kanadából, hanem az

USA-ból is eljöttek jeles magyar tudósok, akiknek többsége szintén tagja a szövetségnek. Ez a hivatalos bejegyzett, nonprofit szervezet több mint 30 évvel ezelőtt jött létre az amerikai kontinensen azzal a céllal, hogy a világban szétszórtan élő magyar mérnököket és építészeket a magyar nemzeti hagyomány szellemében összefogja, nyilvántartsa és előmozdítsa tapasztalataik cseréjét. Ma már Argentínától Új-Zélandig mindenütt megtalálhatók tagszervezeteik, amelyek több mint háromezer külföldön élő magyar származású szakembert tömörítenek.

A 35 tagú igazgatóságban az 1989-ben alapított magyarországi csoportot *Pungor Ernő* akadémikus képviseli. Az a Pungor Ernő, akinek elévülhetetlen érdemei vannak az említett hazai, nemzetközi tudományos találkozók megszervezésében. Kint mesélték, hogy ezek után a találkozók után érezhetően emelkedett azon hazai szakemberek száma, akik rövidebb-hosszabb időt szeretnének kint tölteni az észak-amerikai kontinensen, hogy nemcsak elméletben, hanem a gyakorlatban is elsajátíthassák szakterületük legfrissebb tudományos eredményeit.

Az MMVSV már többször kérte a kanadai kormányt, hogy adjon munkavállalási engedélyt a tapasztalatcserére érkező magyarországi kutatóknak és szakembereknek, mert ők feketén senkinek sem tudnak munkát adni.

Vári György, Kanadában élő magyar építészmérnök félmillió kanadai dollárt ajánlott fel arra a célra, hogy elsősorban az iparban tevékenykedő magyarországi mérnököknek Kanadában management képzést adjanak. A tervek szerint jövő év tavaszától 40 magyar mérnök utazhat fél éves tanulmányútra Kanadába, ahol rövid egyetemi elméleti oktatás után – munkavállalási engedéllyel – 5 hónapig az iparban dolgozhatnak. Ez a tekintélyes összegű ösztöndíjfelajánlás is megerősíti a Torontóban hallottakat: a kinti magyar mérnökök és tudósok önként, minden ellenszolgáltatás nélkül ajánlják fel tudásukat, kapcsolataikat és ha kell, pénzüket is, hogy segítsenek az óhazán. Készek arra, hogy a fiatal, hozzájuk érkező magyar mérnököket pénzzel, munkával, doktorátusuk megszerzésében egyetemi férőhelyekkel és ingyenes lakással segítsék. S még valamivel, ami talán ma a legfontosabb: szeretnék megtanítani őket a nyugati munkamorálra,

arra az igényességre és önfegyelemre, melyet velük szemben támasztott a piac. Az a piac, amely kint a tudomány és a termelés területén is abszolút úr. S azzá kell váljon itthon is.

A hazai egyetemeken végzett, a világban szétszóródott magyar mérnökök nem váltak szegényére a magyarságnak. Tudásuk révén jutottak vezető pozíciókba különböző egyetemeken, tervező- és kutatóintézetekben. Kint hallottam, hogy a magyar mérnökök látóköre, akaratereje és bizonyítási vágya felülmúlja a kanadai vagy az amerikai egyetemeken végzett társaikét. Mivel komoly alapokkal mentek el itthonról, jóval önállóbban gondolkodnak és oldják meg feladataikat,

hisz nemcsak tervezők, hanem kivitelezők is egyszemélyben. Míg ugyanis a hazai képzés az általános szakmai műveltség megszerzését is célként írja elő, addig az amerikai egyetemek többsége egy-egy részterületen képez csak kiváló felkészültségű szakembereket.

Hogy a magyarság számára hozzon mennyi tudóst, feltalálót és Nobel-díjast adott a világnak, elég fellelőzni a nyugaton megjelent tudományos bibliográfiákat és almanachokat. S erre igazán büszkének kell lennünk. Az effajta büszkeségnek semmi köze a nacionalizmushoz. Inkább azt kellene szégyellnünk, hogy keveset tudunk róluk.

Ezért kell hallanunk és látnunk egy mást.

Ezért kell tudnunk egymásról.

S ezért kell örülnünk annak, hogy a különböző tudományágak itthoni és határainkon túli magyar képviselői meghatározott időközönként összejönnek, hogy kicseréljék egymás tapasztalatait, hogy segítsék a magyarságot azon az úton, amelyiken nemrég elindult.

Haray Fehér Pál, mérnök-matematikus, az amerikai magyar mérnökök michigani szervezetének igazgatója, a Ford autógyár nyugalmazott tervezőmérnöke szerint, ha mindenki hazahozná azt a tudást, amit kint szerzett, rövid időn belül Amerikát tudnának csinálni Magyarországon. Ahhoz azonban, hogy ez lehetségessé váljon, a nemzetnek újjá kell születnie. Újjá törvényein keresztül is, mert a jelenlegiek nem kedveznek a vállalkozásnak. A vállalkozók Nyugaton sem kapnak pénzt az államtól. Kapnak viszont olyan mértékű adókedvezményeket, amelyekről egy hazai vállalkozó csak álmodozni tud még.

Mindnyájan, akikkel alkalmam volt beszélgetni azt mondták: erkölcsei kötelességüknek érzik, hogy hazajöjjenek és átadják tudásukat.

„Azért adta nekünk az Isten a tehetséget, hogy nemzetünk javára fordítsuk” – mondta egyikük.

Nekünk, itthoniaknak pedig erkölcsei kötelességünk fogadni őket.

Fogadni úgy, hogy a hosszú száműzetés után ismét otthon érezzék magukat – itthon, a szülőföldjükön.

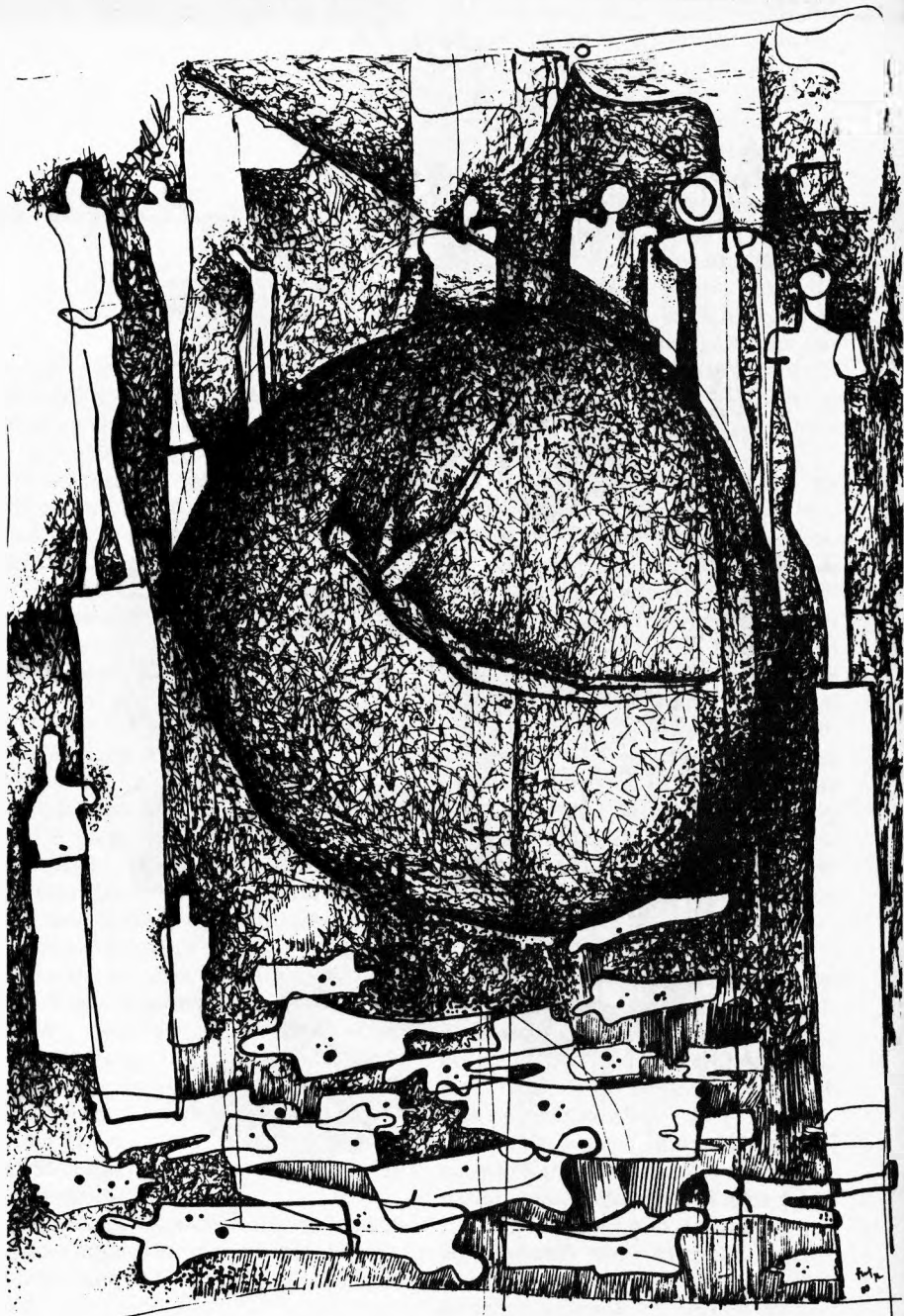
ÁCS ZOLTÁN

Felelősség- vállalás

A nyugati világból gyakran kapok olyan újságot, egyesületi közlönyt vagy baráti tájékoztatást, amelyeken a nyomtatott betű fölött a levélpapíron Erdély történelmi címere ékeskedik. Intézményi vagy személyes elkötelezettséget és felelősségvállalást jelent ez a címer, ahogy hasonló felelősségvállalásról tanúskodnak a nyugat-európai és tengerentúli szétszóródásban élő magyar költők és írók Erdélyt idéző versei, emlékezései, személyes vallomásai. A Münchenben, Londonban, New Yorkban, vagy akár a távoli Kaliforniában dolgozó magyar írástudók emlékeztében mindegyre felbukkan a kolozsvári Főtér, a nagyváradi belváros, a székely falu. Akkor is, ha személy szerint nem erdélyi származásúak, s talán nem is jártak soha Erdély földjén, csak történelmi ismereteik között és főként szívükben őrzik az erdélyi magyar városokat, templomokat, udvarházakat, az erdélyi história megannyi piros és fekete dátumát.

Ez a személyes és történelmi emlékezet mindig drámai konfliktusok színhelye. A nyugati magyar író, kivált ha az erdélyi világ belejárt szott személyes sorsának alakulásába, és az erdélyi magyarság sorsa valamennyire az ő sorsa is – Cs. Szabó Lászlóra vagy a történetíró Illyés Elemérrre gondolok például –, Erdély egykori képét együtt őrzi saját ifjúságának emlékeivel. Kolozsvár vagy a Székelyföld elveszített „tündérország”, amely nosztalgikus érzések opálos fényében csillog. Ezt az emlékek megszentelte tájat: a szülőföldet rombolta le az a hét évtizedes uralom, amely Erdély történelmi és kulturális karakterének megsemmisítésére törekedett. Az emlékek mélyéről kiemelkedő múlt és a kiábrándító jelen éles ellentétet hoz létre: nyomukban fájdalom és harag születik. Ezek a nyugtalanító érzések egyszerűen növelik a hűségét és az elszántságot. Ebből a hűségből és elszántságból forr ki az a felelősségtudat, amellyel a nyugati magyar író a változó Erdély sorsa fölé hajol.

– P. B. –

MÓZSI FERENC

KIIRTHATATLANOK VAGYUNK!

*bolbaként csimpaszkodunk
a kutya-világba
nem bagyjuk magunk
egyszerűen
l e r á z n i*

már szólhatnak a bara(n)gok

*a kötelékbe kapaszkodva
csüngünk
az emberiség lelkiismeretén*

Chicago

ILLYÉS ELEMÉR

Utazás kitérőkkel

(Részletek)

Hányszor próbáltam a távollét alatt Kolozsvár utcáit összerakni, éberen és gyötrő álmokban, féltően, hogy az idő el ne homályosítsa. S most lám, váratlanul feltűnik az útjelző és visszaránt a dolgok valóságához: Cluj (Kolozsvár) 10 kilométer. Hiába próbálom felfogni a betűk értelmét, a múlt egy pillanatra sem ereszt el. Huszonhét éve, hogy apámtól elbúcsúztam a kolozsvári állomáson – a háború javában tombolt. Az imént kattogott ki a vonat, apám integetett; többé sohasem láttuk egymást. Szívetépően fájdalmas időtlenség.

Lám, milyen hosszúnak tűnt egykor a Monostori út, s most egyszerre utamat állja a Szent Mihály templom karcsú tornya. Nem elfogultság, ha a legnagyobb áhítattal nézem ezt a templomot. Egyszerre körülforog a Fő tér hangulata; emlékek, amelyeket annyiszor próbált kioltani a távollét. A Bánffy-palota, a fenyők a templom körül, a New York kávéház – csak lassan –, a lélek fogékonysága nem határtalan. Mintha semmi sem változott volna. Tiszta, ápolat, csodálatos a Fő tér – mint régen. Régi maradt a Szamos hídja, a Nyári Színház, a Rákóczi út is, mely szállodámhoz, az újonnan épült Napocához vezet. Hatodik emeleti, nyugatra néző szobát kapok. Az ablakhoz rohanok, hogy lássam: Rákóczi út, Donát út, sétatér, messze a Gyalui havasok. Miért tagadnám, hogy nagyon fáj. (...)

Az utcák, a házak visszaverik az emléket. Egyetem utca, Farkas utca, Petőfi utca, a piarista szeminárium, ma az Akadémiai Könyvtár, a volt piarista gimnázium, ma 11-es számú liceum, odébb a régi megyeháza és az egyetemi templom... Az erdélyi Quartier Latin. Tétován teszem az első lépéseket az európai szellem féltve őrzött otthonában. Az ifjúság éveit jogán igazán csak itt vagyok otthon – de milyen kevés maradt meg abból, ami az otthon jelentette. Ismerős arcok, alakok vonulnak előttem néma menetben, emlékek szegődnek hozzám a Farkas utca magányában. Nekem a harmincéves hangulatot sugározza ez a szívfájdítóan szép utca: a „liceum könyvtár” meghitt termeit és „Zsiga bácsi-ját”, a vizsgák gondjait, diáktüntetések, s az első bátorítatlan lépést az irodalom felé. De hallom a jezsuita atyák oktató hangját is a Kollégiumból, vagy Déryné áriáit a szomszédban, a magyar színjátszás legrégebb otthonából, a Kőszínházból, amely már a múlt század elején itt állt s amelynek köveit a két háború közti sovinszta politika hordta szét. Helyére az Egyetemi Házát építették. Az egyetem elé helyezték Sincai, Maior és Klein-Micu, az „erdélyi iskola” triászának szobrai. Pár házzal odébb lakott Déryné, s a volt református kollégiumban (ma Ady-Sincai liceum) tanított már a XVII. században az anyanyelv őrzője, Apáczai Csere János, aki II. Rákóczi György utasítására jött Kolozsvárra Gyulafehérvárról; itt diákoskodott Bethlen Miklós. Apáczai lakását lebontották – helyére az akadémiai könyvtár épülete került. Az utca tökéletes harmóniáját a XV. századból való református templom gótikus csúcsa, vén hársfák és a két szobrásztestvér, Ko-

lozsvári Márton és György alkotásának, a prágai Szent György-szobornak, Európa első lovasszobrának (1373) a bronzmásképe zárja le. Itt vonul a város középkori fala, a legrégebbi védelmi övezet, amely fennmaradt, a Bethlen-bástyának nevezett Szabók-bástyája, amely előtt ma Mihály vajda szerb származású segédjének, Baba Novac-nak a szobra áll. Az utca két vége, két vallás – katolikus és protestáns – pólusa, melyet a századok feloldottak. Vajon a nemzetiségi megbékülés torlaszait is elmossa-e egyszer az idő? (...)

Már ide látszanak a valószínűtlenül fehér, behavazott hegyek, a Radnai havasok. Könnyedén lebegnek a táj felett, mint egy szemfedő. Koltótól délre, egészen Désig, és még tovább, egy egész megye hosszában, gyakorlatilag megszűnik a magyar szó. Csak Kolozsvár környékén érződik ismét jelenléte. Dés épp csakhogy megmaradt a „Holt-tenger” szélén, ahogy Makkai a Mezőséget nevezte. A táj, melyet a legrégebbi székely településnek tartanak, a török betörések után pagus populatus maradt – fehér folt Erdély etnográfiai térképén. A magyar lakosság elpusztult, s az a kevés, ami megmaradt, mindmáig elképesztően nehéz sorsban él. A kipusztult magyar lakosság helyébe földesuraink románokat telepítettek; Szolnok Doboka nagy része, a Mezőség, elrománosodott. A század végén magyarok és románok külön éltek, nem keveredtek. Az asszimiláció azután indult meg.

Mezőség. Kopár, mélabús dombok őrzik az elszüllyedt magyar falukat. Könnyörtelen, néma monotónia. A szemerkélő eső még súlyosabbá, elviselhetetlenebbé teszi a gondolatot. Vajon mi űzött mégis erre, a pusztulás és kietlen tájaira, az utam végén? Egy-két bátorító hang, vagy az alámérülők segélykiáltásai? Vagy talán Pusztakamarás szelleme, az erdélyi valóság? A pusztakamarási temetőben már kidőlt Kemény Zsigmond sírköve, fellobbant azonban a másoknak világító fáklya, megmaradtak intelmei: az elkerülhetetlen erdélyi valóság. Ugyanaz a helytállás-filozófia, a megmaradás művészetének rokon életérzése, mely a mai romániai magyar íróban is él: „a fű lehajlik a szélben, de megmarad”.

London, 1974

HANÁK TIBOR

Kérdőjel a jelen mögött

(Részlet)

Főképp a kisebbségek helyzete tanúsítja, hogy elnyomásról csak ott lehet beszélni, ahol szabadság van. Jelenleg is azt látjuk, hogy elsősorban a nyugati demokráciák talaján csapnak elő a politikai, vallási és nemzeti kisebbségek sérelmekről fűtött indulatai. Bizonyos szabad légkör az előfeltétele annak, hogy a kisebbségek bírálják vagy akár vádolhassák a többséget, hogy előtörjön a megmaradáshoz való jogok és a megfelelő életkörülmények követelése. Hogy ez szélsőséges formában, féktelen módon történik-e, nemcsak a népi alkattól vagy az ideológiák fanatizáló hatásától, hanem sokszor a többség csökönös érzéketlenségétől és türelmetlenségétől függ.

A romániai magyar kisebbség sem a viszonylagos szabadságban, sem a kisebb vagy nagyobb elnyomásban, soha nem nyúlt a kétes értékű módszerekhez, a lázadás és lázítás eszközeihez. Inkább konokul hallgatott, átmenetileg befelé menekült az érzelm ösvényein a múlt romantikájába, de idővel mindig megérlelődött Erdélyben a konkrét értelmű humanitás, az aktuális sérelmek fölé emelkedő szellem, a nemzetiségek tényleges együttélését kölcsönös megértéssé és összmunkává formáló program. Ezért történhetett meg nemegyszer, hogy az európaiság kultúrával nemesített gondolatát itt odaadóbban ápolták, mint Budapesten és Bukarestben vagy akár az európai gazdaságpolitika nyugati fellegvéraiban.

Bécs, 1976

MAJOR-ZALA LAJOS

HÚSZEZER MAGYAR BIBLIA

Romániában, a hetvenes években, felső parancsra kb. húsz ezer magyar bibliát zúztak be titkon, s rossz minőségű W.C. papírt gyártottak belőlük.

*Megőrzésre
kiadták e jelszót s begyűjtötték tüstént
a húsz ezer magyar bibliát*

*a zúzdába vele
titkon jött a parancs s bezúzták nyomban
a húsz ezer magyar bibliát*

*véleménynek őket
W.C. papírosban a fenekükre szánták
a húsz ezer magyar bibliát*

*bumeráangként oda
onnan ütött vissza ahol képük is van
a húsz ezer bezúzott biblia*

*véleményre válasz
az arcukra kenődött az alfelük nyoma
a húsz ezer gyalázott biblia*

*ítéletként átüt
Jeremiás neve: elpusztul Jeruzsálem! –
és arcukon marad az alfelük nyoma*

de él a húsz ezer magyar biblia

Svájc, 1980

KESZEI ISTVÁN

AZ ERDÉLYI MAGYARSÁGHOZ

*Sántikálhattok jobbra-balra,
Vágyatok jobbra-balra hág,
Abol népem szívére hágnak,
Számomra ott van a világ.*

Párizs, 1982

FALUDY GYÖRGY

CXCII. SZONETT

Kányádi Sándornak

*Hosszan próbáltam s kétségbeesetten
számot adni magamról. De most némán
kell túrnöm. És bocsáss meg, ha ez egyszer
ágaskodom mint ló a szakadéknál.*

*Nappalok kínja, villámcsapás éjjel,
vagy lélek nélkül, a legalsó szinten
múlik el testem? Mégis azt remélem,
hogy bunyt szemmel, mikor kilépek innen,*

*egy pillanatban a végén meglátom
Erdélyt és téged. A Maros folyását
jelzi kinyújtott jobb karom az ágyon.*

*Te mellém ülsz. Kezed csuklómát fogja,
míg györcsös, kék körmetm beleássák
magukat a Gyergyói havasokba.*

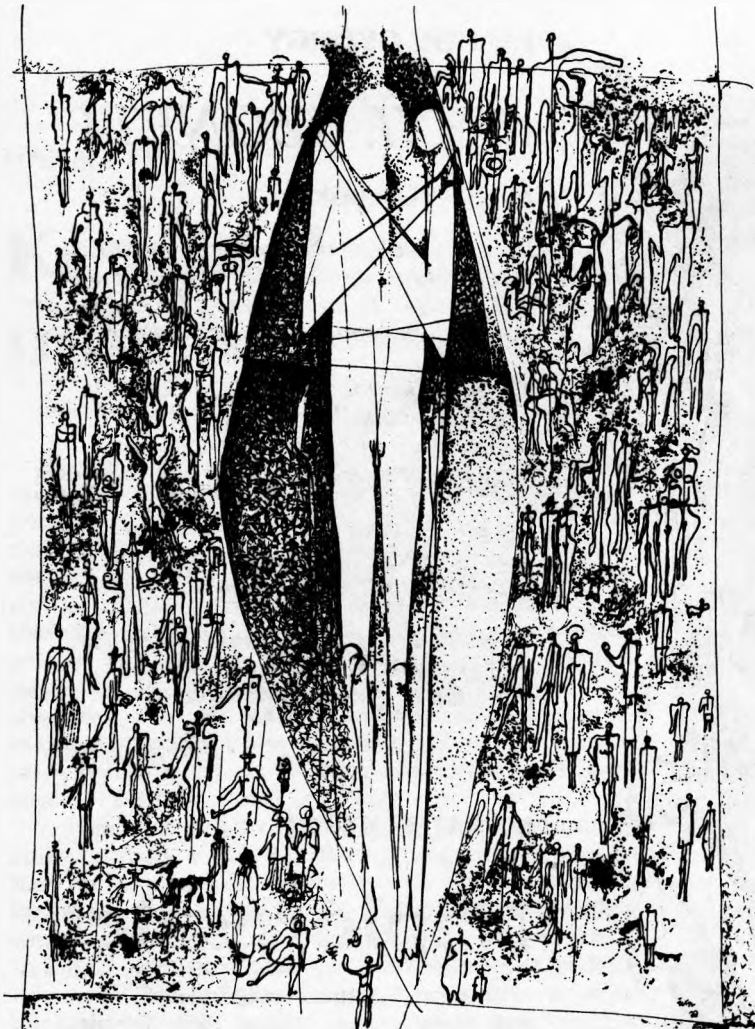
Budapest, 1989

MÁRAI SÁNDOR

Naplórészlet

Erdély fájdalmas vergődéséről eljutnak hírek a nagyvilágba, de a felvidéki magyarság tragikus sorsának mintha nem is lenne visszhangja. Benes és társai, Középkelet-Európa sirásói egymillió embert bélyegeztek meg, százezreket kergettek ki otthonukból, fosztottak meg társadalmi jogaiktól. Nemzetközi fórumok előtt egy szó sem hangzik el erről a pokoljárásról. Az örmény népirtás félelmes emléke hetven év után még dereng a világtudatban. A felvidéki magyarság tragédiáját már iparkodnak behomokozni.

SIKLÓS ISTVÁN

erdők lőporszaga dülöng a levegőn: erdély

*erdők lőporszaga dülöng a levegőn: erdély:
átok éstikkadt rikoltás, fakérgék omló
durranás: erdély: csörtető beviti talpát
kibomlott vackaid gyomránSmadarak
tora csapja a riadalmat magosba
már*

*végtelen közönyére nyújtózott vadak a csönd,
sCsak bennen üt ki a láng, nyílik a bőrön:*

*ragályzó
fekélySfalja a pórusok levegőszomjú erejét;
mert mik vagyunk most, ha nem
fülbemászóbogár,
mert mik vagyunk:*

*szájtépőkSbablabadarék szőfeje
cafatos csonkaságban, bizony medve karikán
vagyunk*

*mert korbács a gyűlölet is hátadon, mivel
sújtani volna kedved, ki halálodban neved
a sírfejeken átfaragjaSleszel e romlásban
jeltelen,*

*saját földedben elszigetelten rothadó,
mint balak partravetetten vagy csillag=
testek mindenség üregén lüktető
egyedüliségben,
hol madarak tora sem csapja a riadalmat:
erdély.*

London

TOLLAS TIBOR

HAZAI SZAVAK

Sütő Andrásnak

*Szárnyatokkal ég földjét szántó
vándormadarak,
pihenjete meg
kertünknek csupasz ágain,
rakjatek fészket új
ereszünk alatt...*

*Gyermekeink megnyíló ajkán
szülessetek újjá s bontsatek
erős szárnyakat.*

*Vetés közt varjak károghatnak,
csőrötökben csempészárúként
vittétek a szabadság magját,
a tiltott szót, kikelő reményt:*

*Bujdosóknak Lengyelországba,
századoknak tűnt ösvényein át
Mikesnek messzi Rodostóba,
nekünk, kik tengünk szétszóródtan,
új házunkba ti hoztátok
a tenyérnyi hazát.*

München, 1978

CS. SZABÓ LÁSZLÓ

A népvédelem koronatanúí

(Részlet)

Erdély legnagyobb városa nekem azután is az igazi főváros, *civitas primaria* maradt, miután elhagytam. Ötvenezeren lakták vagy hatvenezeren, hatvannál semmiképp se többen. Ódon házai még nem omladoztak, vén kövei nem hámlottak, mint később, 1940-ben, amikor összeszorult szívvel a férfi viszontlátta az elhanyagolt, rangjavesztett várost. I. Ferenc József alatt (de nem érte) mértéktartó a tempója, tartózkodó az udvariassága, szívélyes, de nem bizalmaskodó vagy kedélyeskedő, s puritán eleganciája kissé avatag. Öltözködésben tanároktól vettek példát: ők voltak a helybeli vagyontalan hatalmak. S mozgékony szomszédjuk, Nagyvárad nevének hallatára illetett egy kicsit elfintorodni. A szikár város nem kedvelte a hízársra hajlót.

Népéből a legöregebbje átkeresztelés előtti, elévült utcaneveteket használt beszéd közben, különösöket. A Farkas, Király és Szentegyház utcáé Isten tudja mióta megvolt, de a Nagy Piac, Kis Piac, Bel-magyar, Bel-monorostor, Bel-szén, Bel-torda s a Híd utca már nem állt semmiféle saroktáblán vagy térképen a kisfiú kódorgó napjaiban, aggoktól ragadt a fülébe. Ajkukról választom le most, visszapártolok azokhoz az ősi nevekhez, magánhasználatra. Még úgy ismerte s hívta Jósika Miklós, Kriza János, Wesselényi Miklós, Kemény Zsigmond, gróf Mikó Imre, Gyulai Pál, Orbán Balázs és Barabás Miklós. Hát akkor én miért ne, most már nem mindegy?

Mondom, ez volt Erdély legnagyobb városa. De kényelmesen ballagva, szinte észrevétlenül kijutottam a Szamos és Malomárok által ölelt ártérre, ahol bivalyok legeltek, s évszakok szerint kankalint, verbénát, fodormentát, pirosló hunyort keresni, szedni a Hója erdőbe vagy a Brétfűre egyik nagybátyámmal, aki a botanikai tanszék virágfestője volt – (óh szép, 17. századi mesterség!) –; talán az egyetemen, egy fiók vagy szekrény alján elbújva még megvannak élet-, azaz virághű akvarelljei. A Kövespad s a Békás táján már kukoricásba té-

vedtem, hóstáti parasztokéba, könnyű sétával elértem a csodálatos botanikus kertet, amit később gyermekkori pajtásom, Berei Soó Rezső, a világhírű tudós rendezett át, s az a buján illatozó, trópusi kert szintén a város széle volt már, akárcsak a Házsongárdi temető, ahová ablakunk előtt vonult el a gyászmenet, lassú ütemű, fojtott zeneszóra, ha FJ monogrammal gombos csákó ragyogott a koporsófedélen. Kaszálások előtt térdig érő fűbe, gazba csavarodva s bukdácsolva, újjunkkal lebetűztünk örökké nyirkos, eldülő sírköveken századoktól szétmarrt neveket, de hogyan is gondoltam volna akkor, hogy elnémitani való, közveszélyes, mert messzehangzó, Amerikáig elhangzó tanúk ezek az ártatlan, árva kövek, a népvédelem koronatanúí lesznek még valamikor az elmosódott feliratok! Már amelyiket meghagyták. (...)

Évek óta el-elnézem a neveket egy régi térképen. Vasútja már volt a városnak, akkortájt épülhetett az állomás. Kőmál, Borjumál, Kalandos utca s temető, Majális, Görögtemplom, Kőkert, Zöldkert és Holdvilág utca, Bánffy-zúgó, Zsemlések malma, Libucgát... Mintha a Halotti beszéd ősmagyar szavait olvasnám.

Ebből a vén városból hoztam, amit hoztam, mindent, amit tudtam, tudok, elszenvedtem s aztán kiírtam magamból, hogy el is viseljem s a zászlóját, mint Ady a magáét, azt a zilahit, talán én is fehéren hoztam vissza lelkeim protestáns, harcos vérmezejéről. Pedig csak ötven- vagy hatvanezer lakosa volt s kéken benézett közepébe a havas.

Nincs megnyugtatóbb érzés, mint tudni, hogy ott nyugszik édesanyám. Bár sokat meg kellett érnie egy híján kilencven éven át, gyermekkorom városát vitte magával érintetlenül. Úgy hallom, utolsó húsz évében nem mozdult ki az utcára. Minek is, hiszen arról a nincs-van, van-nincs városról beszélünk majd, ha megint találkozunk.

London, 1978

Levél az eliziumi mezőkre:

Bajcsytól Bajcsyig

Bandi Bátyánk!

Utolsó soraidhoz értem, s ahogy könyvedet becsukom, szinte ugyan-ezen mozdulattal szemfedőlapod után nyúlnék, hogy lerántsam rólad. Miként a 60-as esztendőben Utassy József barátom Petőfit szólította, kívánom most: kelj fel és járj! A jog európai asztalánál mégegy-szer ne lophassanak – népek nevében!

Ha felkelnél és járnál...

Nagy hiánya van ma a szavadnak, nemcsak emberségednek, tisztességednek, bátorságodnak. Nagy hiánya van ma tolladnak, a tudó és látó magyarnak. Annál is inkább, mert ez az esztendő, az 1990. a magyar történelemben mintha másolná az 1943-at. 1943: amikor könyved első sorai fölé hajoltál, amikor még minden másképp történhetett volna. Az az esztendő még biztató, még ígért egy háború utáni becsületes megoldást. Nem volt eleve elrendelés. Nem volt eleve elveszve minden.

Írni kellett gyorsan, világnyelven, angolul – Erdélyről. S ha Erdélyről, természetesen Magyarországra jövőjéről. Amely akár egy egész évszázadra eldőlhet. Többre is.

Írtál, mert még volt esély. Mert Románia a fasiszta Antonescuval táncolt, Szlovákia Tisoval, s minálunk Kállay-kormány még tartotta, védte a demokratikus pártokat. Nyugat számára még elfogadhatók voltunk.

(Nyugat számára... merthát Hunyadi Mátyás óta, ugye, mindig az döntött itt mifelénk, hogy szerencsekockájával mely számat dobta ki valamelyik nyugati hatalom. Mátyás óta. Nem véletlen, hogy könyvet írtál róla is, utolsó nemzeti királyunkról, utolsó nagy lehetőségünkéről, s talán az sem véletlen, hogy nemrég, mikor halála ötszázadik évfordulójára emlékeztünk, a te könyved újrakiadásáról a hazai kiadók megfeledkeztek.) De maradjunk most Erdély múltja és jövője című munkádnál. „Transsylvania Past and Future”. Ezt a címet viselte ugyanis 1944. februárjában lejőve a nyomdagépről, Genfben.

A román, a szlovák propaganda-gépezet akkor már beindult nyugaton, de a te könyved sem késett még el. Még olvashatták a jövődöntőbírák. Akik a halott Teleki Pálnak egy üres széket ígértek a béketárgyalásokon. Még olvashatták volna.

Vajon belelapoztak-e? A jelentésírók, a Közép-Európa felelősök? Nem tudhatjuk. 1944 már egy másik esztendő volt, lépéselőnyünk őszre elveszett. A szerencsekockával nekünk nullát dobtak. Erdély, ez az égő csipkebokor, idehaza tiltott múlttá lett. Könyvedet sírodnál is mélyebbre ásták, igazi emlékeddel, vértanú halálad valódi üzenetével együtt.

Negyvenhat esztendei bujdosás után most itt a műved Bandi bátyánk, mégis itt van. Méghozzá – milyen furcsa leírni – magyarul. 1990-ig kellett várni, hogy valaki áttegye nyelvünkre – szerencsére olyan műfordító tette át, mint Göncz Árpád. És olyan történész zászlózta fel elő és utószóval, mint Vigh Károly.

Ha felkelnél és járnál, Bandi Bátyánk...

De hiszen jársz, szólsz, a világ igazságszerető népeihez kiáltott angol szavaid feltámadtak s hazatértek.

Jókor érkeztl Bandi Bátyánk, még 1990-ben. Még nincs veszve semmi. Még mindenre van esély.

Elsők voltunk, akik szögesdrótot szakítottunk, szabadságot szereztünk, demokráciát teremtettünk itt, Közép-Kelet-Európában. A Nyugat még figyel ránk, értékkel bennünket. (Nyugat, ugye... Mátyás király halálának ötszázadik esztendejében.)

Jókor érkeztl, Bandi Bátyánk, mert a *bunczfutság* és a kufárkodás szelleme is feltámadt.

Erdély most veszhet el örökre.

Mert megint vannak, akik a rádióban, az újságokban feljelentenek bennünket odaát, az ordas indulatúaknál. Megint vannak, akik a szomszéd népek önértetét kezdik emlegetni, ami szent dolog, de semmivel sem szentebb, mint a miénk. Megint vannak, akik moratóriumot hirdetnének a történelmi igazságok elmondására, merthogy akkor a görgényi bunkósbotok is pihennek.

Megint vannak, akik el akarják hitetni, hogy Európa rossz szemmel néz ránk, ha testvércink megnyomorításával előhozakodunk. Hagyjuk végre leszakadt magyarjainkat, olvadjanak be, múljanak el csendben...

Megint vannak, akik kitöltetlen csekket akarnak aláírni. Mint Kádár János.

Jó hogy itt vagy Endre Bátyánk és szólsz. Ajánlod figyelmünkbe az 1943. esztendőt. Ajánlod figyelmünkbe, hogy a történelemben semmi sem állandó, minden fordul, változik benne. Csak azok hirdetik a változathatatlan-ságot, akiknek érdekük fűződik hozzá.

Bandi Bátyánk! Nincs egy gondolatod sem a szomszéd népek ellen – könyved a bizonyosság rá. Gondolataid *melleltünk* vannak, mások *megbántása nélkül*. Másoknak is jól akarva. De az igazságból semmit nem feladva.

Mert Sopronkőhidán nemcsak az európai Magyarorszáért haltál meg, hanem az általad álmódott erdélyi önkormányzatokért is.

Az elődök nyomdokában

Egynémely dolog a visszajáról nézve árulja el igazi lényegét. Székelyföldi nagyközség 1990 tavaszán. Egész Erdélyben a magyarság tüntető meneteken követeli anyanyelvű iskoláink újbóli megnyitását. Égő gyertyákkal és Bibliákkal vonulnak idősek és fiatalok.

Ebben a székely faluban is tüntetnek. Tanárok, diákok menetelnek együtt. Csak egyik pedagógus vonul félre, kishitűen, lemondóan:

– Nem ér semmit az egész, úgysem változtathatunk a sorsunkon.

Magyar ember a tanár is. Magyar tagozaton tanított, mégis kézlegintéssel intézné el az egész erdélyi magyarság kívánságát, eleve lemondva arról, hogy két és fél milliós ember ereje érvényesítheti a jogot és igazságot.

– Tudod, mi látszik meg rajtad? – fakad ki egyik kollégája.

– Igaz, hogy magyar tagozaton tanítottál, de soha nem jártál, tanultál magyar iskolában.

Van valami az ember szellemi teljességében, különösen értelmiségiekénél, amelyet csak az anyanyelvű iskola alakíthat ki, az ott tanított nyelv és irodalom, meg a tantárgyak összessége, és ezen túl más egyéb is: a közösség hagyományai, felfogása, erkölcsi tartása. Úgy is szoktuk mondani: az, amit az iskolák falai sugároznak. Minél öregebbek ezek a falak, annál inkább. Hiszen százados múlt, hagyomány, örökség ivódott a falakba, jobban őrzik a szellemet, talán a könyvek garadájánál is, és élőben adják tovább a legkésebb szavú tanároknál.

– Kedves fiaim, ti mostantól kezdve az Alma mater gyermekei vagytok – mondta elsős korunkban a legelső napon öreg osztályfőnökünk. Csodálkozva néztünk körül a sepsiszentgyörgyi református Székely Mikó Kollégiumban! Érzéseink még nem fogták fel, hogy mi is valójában az Alma mater. Féltünk is tőle, mint ahogy az idegen, ismeretlen dolgoktól fél a gyermek. Akkor csak tudomásul vettük jelenlétét az életünkben, illetve a mi életünket az Alma materben. Visszatekintve értem meg, érzem át, hogy azon az őszön, 1938-ban valóban egy lelki hatalom vett gondozásába bennünket, terjesztette ki ránk uralmát, szabta meg gondolkodásunkat, ítélkezésünket. Saját évszázados szokásaival, hagyományával.

Iskola-anyánk nem vesszőzéssel nevelt, hanem okos példákkal, elődök sorsával, az erkölcs erejével. Kisebbségi gondok szorongatták akkor is az erdélyi magyarságot, úgy tűnt, hogy semmilyen távlat nem áll előttünk, valójában oktalanság a tanulás is. Akadt is, aki feladta a küzdelmet. Mit nyújthatott az Alma mater azoknak, akik megmaradtak a sorban? A Mikó Kollégiumban észrevétlenül szívtuk magunkba az elődök tanításait. Tanáraink szinte „véletlenül” idézték közénk előző nemzedékek sikeres alakjait, neves embereket és névtelen helytállókat. Magyarságunkat nem előírták, hanem a nemzeti történelem tükrébe helyezték. Nem kecsegtettek előnyökkel, hanem tudatosították, hogy a kisebbségi lét kétszer annyi munkát, tudást, szorgalmat követel meg, és bizalmukat fejezték ki, hogy képesek vagyunk erre a megkettőzött erőfeszítésre. Felszerkentették önbecsülésünket, hitté nemesítették a családi otthonokból hozott reménységet.

Minden magyar iskola a nemzeti önmegőrzés egy erősítője volt az erdélyi világban. Falaik között szeretet, a tisztelet virágzott, s még az elnyomók ellen sem támadt igazán gyűlölet. Mert a gyűlölet gyengít, kimerít, eltorzítja a lelket, képtelenné teszi az alkotásra. A szeretet és önbecsülés azonban a munka, a kitartás, az áldozatvállalás forrása.

Jóérszű románok meglepetéssel, a nacionalista vagy éppen fasisztoid meggyőződésűek ellenséges érzülettel tapasztalták, hogy 1989. december 22-én és az utána következő napokban az erdélyi magyarság azonnal tudta, mihez kell kezdenie a váratlanul megnyílt lehetőségekkel: iskoláit, intézményeit, életrendjét kívánta helyreállítani. Az eleve ellenséges magatartásúak ezzel a népi ösztönösséggel szemben valamiféle Budapestről sugallt „magyar összeesküvést” emlegettek. A jóhiszemű csodálkozás azt kérdezte: miként termettek akaratot Erdélyben a magyarság közéleti vezetői, s honnan a biztonságuk a társadalmi-politikai küzdelemben; öntudatuk a célok és feladatok felismerésében? Talán meglepődtek volna a válaszon: a hajdani kollégiumok szelleme vezérelte lépteiket.

A mai erdélyi magyar közélet élvonalában találjuk azokat, akiket még az Alma maternek, a „tápláló anyák” indítottak újtukra, és azokat a fiatalokat, akik már csak apáiktól vehették át az iskolák százados örökségét, de átvették, és a maguk képére, hasonlatosságára formálták.

Múltkoriban tartotta érettségi találkozóját az a „mikos” osztály, amely negyven évvel ezelőtt végzett. Voltak a hajdani diákok között észak- és voltak délerdélyiek. Ezek a Délről jöttek mondták el negyven év távlatában, hogy a Mikó Kollégium falai között érezték és értették meg, mit is jelent Erdélyben öntudatos magyarnak lenni. Az életre szóló tanítás épp az volt, amelyből tulajdonképpen nem az iskolában, hanem az életben kellett vizsgáznunk.

Azóta egyfolytában vizsgáznak: évtizedek óta!

(C.H.)

Erdély Magyarország jobbkeze

Egy negyedszázad múlt el azóta, hogy lovam bevitt egy igazán "istenhátamögötti" erdélyrészi faluba, hol a "magyar templom" küszöbét fölverte a fű, falán nagyot repesztett az árva elhagyottság, a kirohadt tető lyukain pedig ki s be járt a szél, alkonyatkor a kuvik, a nép "halálmadara", mely ahol megszáll s egyet kuvikol, hírül adja a biztos halált.

A jövetelemet megelőző vasárnapon kötött a falu utolsó magyar leánya katricát, az utolsó magyar legény bocskort, vagyis: lemondott ősi vallásáról, nemzetiségéről s "eloláhosodott." – Megírtam valamikor ebben a lapban is s az a tapasztalati tény és az a cikk szólította ki Kossuth Lajosnak örök szépségű levelét, amelyből aztán az E. M. K. E. szerény „Kossuth alapítvány”-a telt ki.

Az „eloláhosodás” romboló menete évtizedeken át tartott Erdélyben, világosan bizonyítva, hogy a magyarság vezető, így fenntartó és fejlesztő eleme, a birtokos osztály, az értelmiség meggyengült, meghanyagott és elalélt; ami egyértelmű a népelemnek süllyedésével, aláhanatásával, sőt elfajulásával. Mert valóságos elfajulás az, ha egy népelem, melynek egy ezredévet felölölő története főséges és magas, a világrész alakulására is döntő volt, hozzá még kétségbevonhatatlan és a nép tudatában is élő, lesüllyed oly népelembe, melynek történelmi fejlődése vitás, homályos, s melynek összes népies tradíciója a múlt századig sem ér föl, mert valójában csak Janku és Axentje föllépésével, Nagy-Enyed pusztulásával és a magyarság 1818 '9-i irtásával veszi kezdetét; az ily történelmi cselekvés pedig, lényege szerint, a világhistoria összes tanúságai alapján, sohasem tartozott a fejlesztő, a jövőt előkészítő és biztosító jelenségek közé.

Az erdélyi vezető elem meggyöngyülése érthető. Bizonyos tekintetben, – különösen területileg – kívül esett az újabb idő rohanó alakulásainak sodrából; az állam részéről csak akkor jutott gondozáshoz, amikor az állam ráért, vagyis végső szükség esetében, sokszor legutolsó sorban, holott a helyzet éppen az ellenkezőt követelte volna azon az okon, amelyet Kossuth Lajos négy szóval fejezett ki, oly meggyőzően és világosan, hogy jelentősége legott szeme előtt állott minden gondolkozó hazafinak. A négy szó ez:

"Erdély Magyarországnak jobbkeze."

Ha nem is végleg elkésve, de bizony későn jött a felocsudás. Az erdélyi rész magyar társadalmá fölocsudott, föleszmélt s az E. M. K. E. megalkotásával a cselekvés – hogy ne mondjam, önvédelem – terére lépett. Ez a föleszmélés életerőt jelent s ahol ez van, ott van biztos jövő is, kivált akkor, ha a magyar társadalom egésze fölfogja, magáévá teszi és az állam is helyt áll.

A fő feladat mindig az lesz: célutadatos kulturális fejlesztés, mert csak ennek nyomán, eredményeként terem a haladó, a gazdasági és minden uraló erő.

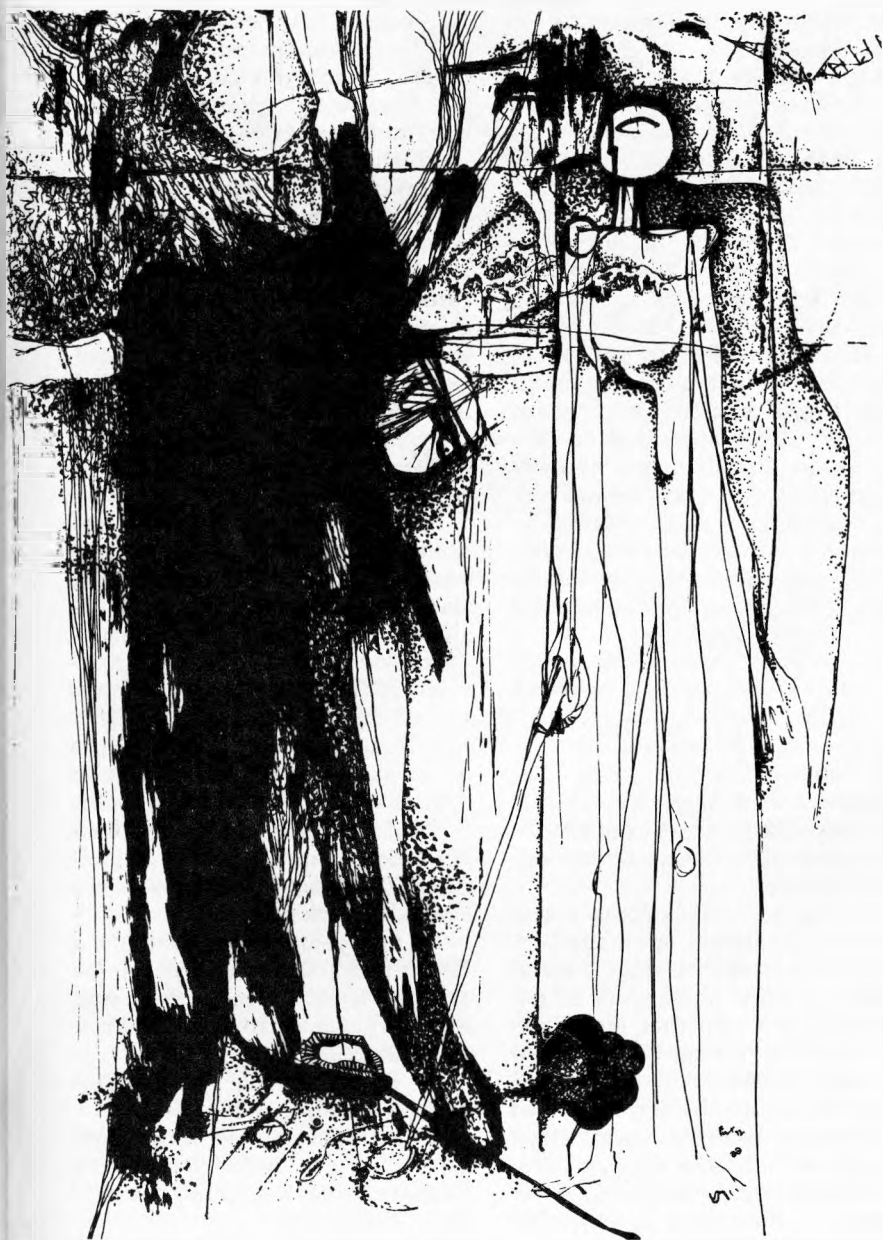
Ez a magyar sor.

Az oláh sor alakulása igen érdekes és reánk magyarokra nézve igen tanúságos. Az erdélyrészi államellenes mozgalomban nincsen egyetlenegy számbavehető oláh szereplő, kinek szép atyja ne nevelkedett volna valamely erdélyi magyar birtokos család portáján.

A fejlődési menet az, hogy az ügyesebb oláh béres csúrbíróságig, ennek fia komornyikságig vitte, ki ismét fiát iskoláztatta, akiből azután „honoratior” vált, hogy napjainkban „mártírrá” alakuljon. Nem kicsinylés az, mely e genezis kifejtésére ösztönzött; az igazi demokrata örül az ily fejlődési menetnek s örül Darwin híve is. A sajnálkozó csak a „mártírság” pontján kezdődik, mert ez ellene van annak az erős állam-alakulatnak, amelyet *magyar birodalomnak* ismerünk és nevezünk, s amely lényegesen alkotó része Európa államcsoportosításának és a történelem összes tanúságai szerint, egyedüli biztosítéka annak, hogy Európa e részén valódi alkotmányos szabadság legyen az uralkodó. A magyar faj a legnehezebb viszonyok között is bebizonyította, hogy erre törekszik, és midőn elérte a szabadságot, részesítette benne mindenkor azokat is, akik nehéz időkben az elnyomókhoz szegődtek, hogy aztán a magyarral együtt maguk is elnyomassanak.

Így áll ma a harctér kérdése, a harc jellege.

A magyarság, mint államalkotó elem, az egyik oldalon áll ezredéves történelme világos tanúságával, melyek a szabadság és felvilágosodás érdekében teljesített missziót jelentenek, mégpedig az emberiség szolgálatában is. A másik oldalon áll az oláhság „római” követelésével, melyekre itt sem az ethnológia, sem az anthropológia

földnek nyugati és észak-nyugati határát azután a Tisza és folytatólag a Latorca alkotná s így a magyar Szegednek egyik része már oláh földre esnék;

Debrecen teljesen benne van; Makó, Hódmezővásárhely, Mezőtúr, a Nagy-Kunság, a Hajdúság, Szabolcs, Bereg, Máramaros, az egész Erdély, délnek Temes, Torontál, Krassó-Szörény mind csupa merő oláh föld! Így oktatják az ifjú oláh nemzedéket több mint egy évtizede!

Evvel együtt jár az, hogy az ifjú nemzedéket a magasabb fokon francia és olasz főiskolákban neveltetik, hogy mint állítólag latin fajt a nyugat hatalmas latin népcsaládaival szerves kapcsolatba hozzák, az illető nyelvek alapos ismerete és jól ápolt társadalmi összeköttetések révén pedig szorosan összefűzzék.

A cél és az eszköz így teljesen világos.

És ha kérjük, vajon e körültekintő, tervszerű eljárással szemben és akkor, amikor a propagandának már sikerült az erdélyi Mezőség legutolsó földalatti viskójába is bevinni az elszakadás eszméjét, mondom, ha kérdem, hogy elégséges-e az, amit a magyar állam és a magyar társadalom evvel szemben múltja és jövője érdekében tett?

Az én feleletem a leghatározottab: *nem!*

HERMAN OTTÓ

(Vasárnapi Újság, 1894. 23. szám)

mértékeit alkalmazni nem akarhatom, mert messze vezetne.

De egyet el kell ismerni, hogy t. i. az oláh irredentista propaganda, mely Magyarország egységének megbontására tör, tervszerűen, szívesen és nagy körültekintéssel működik. Súlyát kiválóan arra fekteti, hogy új nemzedéket neveljen, mely telítve legyen irredentisztikus tartal-

lommal; neveli pedig itt és a Havasalföld ifjú államában is, amint az utóbbit a mellékelt térképmásolat bizonyítja.

A térképnek súlyt kölcsönöz, hogy a király és királyné arcképét is mutatja: egyébként kötelező taneszköze a romániai városi és falusi népiskoláknak, ábrázolván a „román földet” – „Terile romane”! E

"Az egyetemes magyarság érdekeit kell képviselni."

Pro domo: A magyar béke delegáció vezetőjének a plenáris ülésen elmondandó beszédéhez a mellékelt szempontokat tisztelettel előterjesztem.

DEMETER BÉLA

Magyarország háborút veszített csatlós állam s mint ilyen, súlyos külpolitikai elbírálásban részesül. Így a békekonferencia is ebben a kedvezőtlen légkörben lát majd hozzá a magyar béketervezet tárgyalásához. Reményeink tehát minimálisak, de ez a körülmény nem befolyásolhat abban, hogy minden rendelkezésre álló eszközzel és módon küzdjünk és képviseljük az egyetemes magyarság érdekeit.

A magyar kormány a békecélok megfogalmazásánál Magyarország adott külpolitikai helyzetét vette figyelembe s ehhez mérte a Romániával szemben képviselt szerény igényeit is. Tette ezt bizonyára abban a reményben, hogy a döntő nagyhatalmak figyelembe veszik Magyarország demokratikus erőfeszítéseit és az egyetemes magyar érdekek szempontjából jelentéktelennek nevezhető kívánságait.

Az 1946. V. 7-i párizsi döntés azonban rácafoltt ezekre a feltételezésekre és reményekre, bár a végső szót a békekonferencia mondja ki.

Magyarország képviselője a békekonferencián természetesen nemcsak a trianoni Magyarország, hanem az egész közép-európai magyarság nézetét és érdekeit bivatott tolmácsolni és képviselni. Így a 3.000.000 önhibáján kívül

más államok fennhatósága alatt élő magyarságét is.

Ugyanakkor a plenáris ülésen kifejtendő magyar álláspont a jövő magyar külpolitika alapelveit fekteti le. Hiszen bízunk kell abban, hogy Magyarország idővel kiérdemli úgy a döntő hatalmak, valamint az Egyesült Nemzetek tagállamainak bizalmát s amit ma külpolitikailag esetleg nem érhet el, azt idővel, vagyis számára kedvezőbb külpolitikai feltételek mellett megvalósíthat majd. Ezért a magyar elvi álláspont nyitott ajtót kell hagyjon számos kérdésre, nehogy egy alkalmas időben éppen az nehezítse a további reális magyar célok megvalósítását, hogy Magyarország a békekonferencián csak az adott helyzet minimális igényével jelentkezik és kívánságainak megfogalmazásánál túl merev volt.

Korántsem mellőzendő szempont a történelmi felelősség kérdése sem, ami előbb vagy utóbb minden bizonnyal jelentkezni fog.

A fenti megfontolásokra való tekintettel, a plenáris ülésen a magyar békeálláspontnak az alábbi elvi és gyakorlati szempontokat kellene követnie:

1/ Magyarország levonta a második világháború tanulságait. A magyar kormány és a magyar társadalom egyaránt felszámolta és felszámolja azt a szellemet, mely lehetővé tette az ország részvételét a második világháborúban. Meg kell állapítani azonban, hogy az akkori kormányzati rendszer diktatórikus jellegű volt s nem a magyar társadalom álláspontját fejezte ki, mely annak a rendszernek az áldozata.

Megemlíteném a magyar ellenállási mozgalom az erdélyivel, felvidékiével és délvidékiével együtt.

A magyarság a háborúban való részvételéért mérhetetlen árat fizetett. Súlyos emberveszteségén kívül országa is rombadőlt s ma szinte leküzdhetetlen gazdasági nehézségekkel küzd.

2/ Magyarország, bár tudatában van annak, hogy háborús szerepéért nehezen kap abszolúciót, mégis kérnie kell, hogy a méltányosság elvét érvényesítsék, és a béke művének megalkotásánál a népek szabad életének és fejlődésének lehetőségeit vegyék figyelembe, kiküszöbölve az ellentétek előidézhető okait.

Magyarország jövő bel- és külpolitikai magatartását a szó nemes értelmében vett demokratikus alapelvek és az Egyesült Nemzetek alaptörvényének elismert okmánya és szelleme határozzák meg. A jószomszédi viszonyt kívánja ápolni szomszédjaival szemben, az Egyesült Nemzetek keretében pedig a népek nagy családjában a béke és a munka szellemét fogja képviselni.

3/ Magyarország nem magának kér békét, hanem valamennyi közép-európai nép számára a következő alapelvek szerint:

a/ Közép-Európa területének a Közép-Európában élő népek számára, népsűrűsége és gazdasági lehetőségei arányában történő reális megosztását.

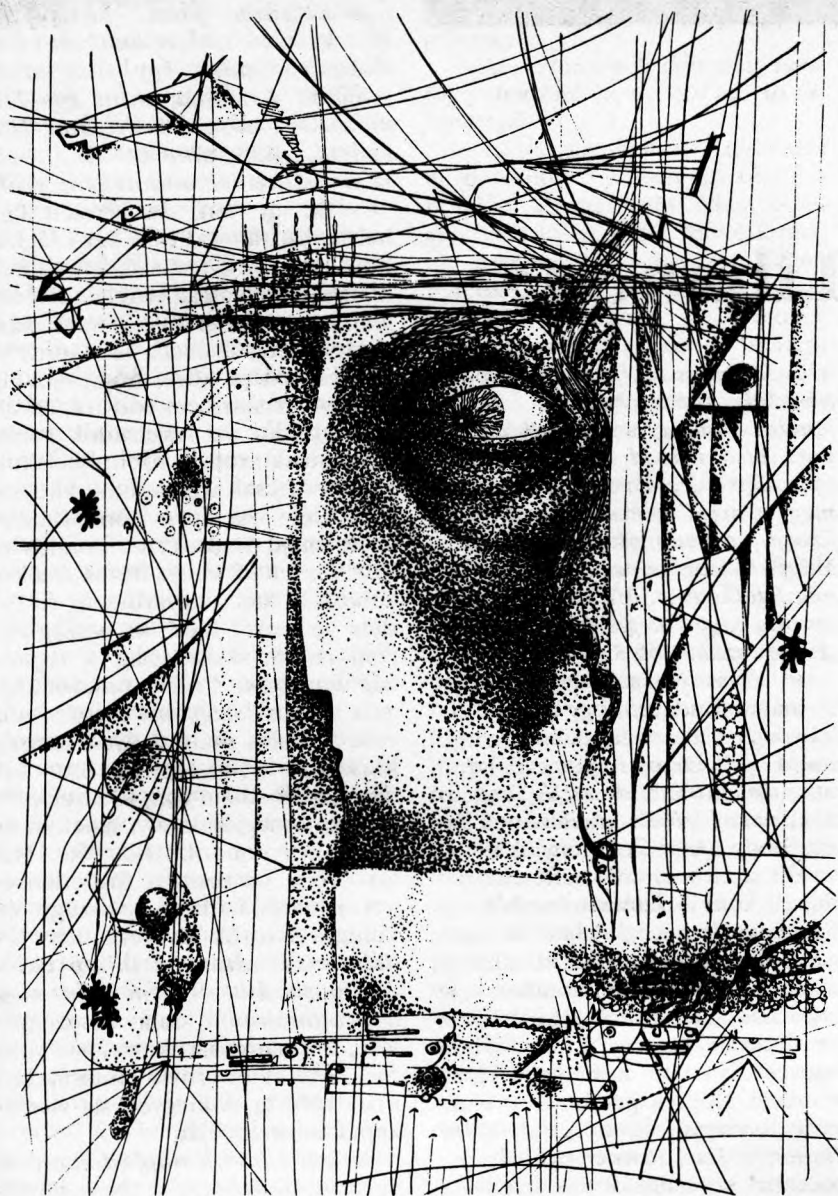
b/ Közép-Európa együttes gazdasági fejlődésének biztosítását.

E két szempontnak az érvényesülése esetén automatikusan oldódónak meg Közép-Európa politikai ellentétei is.

4/ Romániával kapcsolatban a magyar kormány a legteljesebb békes együttélést és együttműködést óhajtja. Ezért szeretné kikapcsolni a két ország együttműködésének zavaró momentumait.

In concreto az erdélyi kérdés megoldható:

a/ A politikai és gazdasági határok megszüntetésével. (Államszövetség a két, vagy több közép-európai állam között.)

b/ Erdély területének arányos megosztásával éspedig olyan formán, hogy 13.5 és 11.5 millió közép-európai román és magyar népének arányos terület jusson.

c/ Az önálló erdélyi államisággal akár mint az Egyesült Nemzetek tagja, bizonyos időre nemzetközi ellenőrzéssel, vagy hármasszövetségben Romániával, de mindenesetre a három ország legszorosabb kapcsolatával. (Kiemelés tőlünk. Szerk.)

5/ Az előző párizskörüli békeszerződések kisebbségi záradékai bebizonyították, hogy nem volt és nincs hatályosságuk. Ez a körülmény kétségtelenül hozzájárult ahhoz, hogy egyes közép-európai államok résztvettek a háborúban a hitlerizmus oldalán. A nemzetiségi jog-

rendezés csak abban az esetben lehet hatályos, ha az érdekelt nemzetiség az illető ország valóban egyenrangú polgára, mint pl. a Szovjetunióban, és valóban részese a közhatalomnak, törvényhozói, bírói és végrehajtóhatalmi vonalon egyaránt.

Vagy helyi nemzetközi ellenőrzés és helyi nemzetközi bíraskodás esetében.

Az első tételből következik, hogy az érdekelt nemzetiség csak az autonómia esetében lehet a főhatalom részese, erdélyi viszonylatban itt Erdély autonómiájára kell utalnunk annak az államnak a keretében, amelyhez tartozik, vagy legvégső esetben területi és személyi autonómiára. Az autonómia csak a teljesen kompakt egységben élő kisebbségre vonatkozik.

6/ Kívánatos lenne s a magyar kormány kéri a döntő hatalmakat, hogy mielőtt a területi kérdésben döntenének, a békekonzferencia külön bizottság útján tanulmányozza az erdélyi kérdést és szólítsa fel a román kormányt arra, hogy azokat az intézkedéseit, amelyek az erdélyi magyarság félelemnélküli életét és gazdasági fejlődését megnehezítik, vagy lehetetlenné teszik, még a békekonzferencia előtt hatálytalanítsa.

7/ Abban az esetben, ha az erdélyi kérdés pillanatnyilag reménytelennek látszana, célszerű lenne odahatni, hogy az erdélyi kérdésben érdemben most ne döntsének, hanem más időpontban az Egyesült Nemzetek illetékes szerve határozzon ebben az oly fontos kérdésben.

Magyarország a maga részéről azon lesz, hogy Romániával is a legteljesebb együttműködés és jószomszédi viszony alakuljon ki.

Páris, 1946. augusztus 9.

(Demeter Béla a párizsi magyar béke delegáció román alosztályának volt a vezetője. Politikai pályafutása tragikusan ért véget. Az AVO 1951. március 15-én letartóztatta és áprilisban átadta a románoknak. Politikai tevékenységét megpróbálták összefüggésbe hozni a Márton Áron ellen folytatott koncepció perrel. 1952. december 24-én agyonverték a vacaresti börtönben.)

Forrás: Új Magyar Központi Levéltár; Külügyminisztérium, béke-előkészítő osztály. (A magyar béke delegáció iratai).

Svájc, vagy Libanon?

Lipcsey Ildikó történész kutatásainak középpontjában régóta Erdély áll. Jordáky Lajos hívta fel a figyelmét arra, hogy 1944 őszén nemhivatalos tárgyalások folytak Nagyvárad mellett az Észak-Erdélyi Végrehajtó Bizottság képviselői és a szovjet katonai parancsnokság között arról, hogy a közigazgatási önkormányzatot egész Erdélyre kiterjesztik. Beletekintethetett azokba a tervezetekbe is, amelyeket az erdélyi szociáldemokraták dolgoztak ki 1945-ben a független erdélyi állammal kapcsolatban. Ez év augusztusában jelent meg Erdélyi autonómiák című tanulmánykötete. Ebből az alkalomból készült vele az alábbi beszélgetés.

– *A magyarság sorsa többé nem tabu itthon. Nem jár érte szilencium, mint a Kádár-korszakban. Első írásod az erdélyi magyarságról 15 évvel ezelőtt jelent meg: te írtál először Kurkó Gyárfásról, te vetted fel elsőként a Magyar Népi Szövetség vezetőségének felelősségét. Mi a véleményed arról, hogy megszaporodtak az „Erdély-szakértők”?*

– Szécsi Margit szavaival azt tudnám mondani, hogy nagy a „tülekedés”. Ez abban is megnyilvánul, hogy néhány napos erdélyi út után újságírók mindenfélét összeírnak, neves íróink kötelezőnek érzik, hogy megírják e témájú könyveiket, az irodalomtörténészek pedig 10 könyv cédulaanyagából egy újat alkossanak. Sok az át nem gondolt nyilatkozat, tisztázatlanok a fogalmak. Önként mondanak le jogokról, amelyeknek a követelése az Osztrák-Magyar Monarchiában természetes volt a nemzetiségi részéről. Kötnek paktumokat is az erdélyi magyarság nevében. *Otto Bauer* és *Karl Renner* nyomán, az ausztriai szocialisták a nemzetiségi kérdést a nyelvkérdéssel azonosították: 1887-ben a csehek Brnóban, 1899-ben az ausztriai szociáldemokrata pártok, 1909-ben a cseh párt a *kultúraautonómia* alapján álltak, azonban ebbe beletartozott a saját nyelvű *közigazgatás* is. 1861-ben a túrócszentmártoni szlovák nemzetgyűlés és a karlócai népgyűlés, 1905-ben a Román Nemzeti Párt a megyehatárok megváltoztatását, nemzetiségi körzetek kialakítását követelték. Az 1868-as nemzetiségi törvény biztosította az anyanyelv használatát a közigazgatásban, az igazságszolgáltatásban, az iskolai és egyházi élet autonómiáját, de az erdélyi románság azt akarta, hogy alkotmányjogilag ismerjék el őket a magyarral egyenrangú nemzetnek. Ha mindezt jogosnak ítéljük meg a dualizmus kori Magyarország nemzetiségei részéről, akkor ma ugyanezekről nem mondhatunk le, ha a határainkon kívül élő magyarságról van szó.

– *Kossuth, Jászi, Bajcsy-Zsilinszky nem tudott másban gondolkodni, mint egy Magyarországhoz, Balcescu, mint egy Romániához tartozó Erdélyben. Ha zaárulásnak számított itt is, ott is, ha valaki lemondott Erdélyről.*

– Ez így van, de létezett egy harmadik irányzat is. A két világháború között transzilvánistáknak hívták őket, akik az erdélyi történelem, az erdélyi ember és lélek máságát hangsúlyozták. Az erdélyi kérdés ördögi köre, hogy 1920-ig Erdélyben sohasem volt román állam, viszont az évszázadok során fokozatosan román többség alakult ki. Ebből csak úgy tudunk kilépni, ha Erdély visszanyeri önkormányzatát, majd visszatér az önállósághoz. Ennek történeti indokai a következők: Ami Magyarország és Erdély viszonyát illeti, az ország három részre szakadásáig, a *vajdaság korában*, Erdély önkormányzata tipikus *középkori autonómia* volt. Mohács után, a *fejedelemség* korában – 1540-1690 között – Erdély önálló állam volt, ide helyeződött át a magyar királyi hatalom a nemzeti gondolat bölcsője. Hatáskörébe tartozott a függetlenséget jelentő hadügy, pénzügy és külügy. A török kiverése után *Erdély, mint szuverén állam valóban megszűnt, de nem szűnt meg az autonómiája*. Saját országgyűlése, kormányzója, kormánya volt. Az 1848-49-es rövid intermezzo után 1867-ig, a kiegyezésig visszakapta autonómiáját.

– *Sok szó esik napjainkban az Egyesült Európáról, benne egy Egyesült Közép-Európáról. Ami Erdélyt illeti, mi lehet a jövő útja?*

– Az, hogy Erdély Románia keretei között maradjon, elfogadhatatlan. Először is azért, mert a Trianon óta eltelt 70 esztendő azt bizonyította, hogy Romániában – függetlenül attól, hogy alkotmányos keretekről volt szó vagy diktatúrákról –, elnemzetlenítő politika folyt. A lipovánok, bolgárok, törökök, albánok, görögök száma állandóan csökken. Míg 1930-ban közel 800.000 zsidó élt Romániában, addig 1948-ban már csak 140.000 (az észak-erdélyiek deportálásával mi is közrejátszottunk ebben), számuk ma alig 15-18 ezer. A németek száma 1930-ban 745.000 volt, 1948-ban (a kitelepítés, elmenekülésük, emigrációjuk következtében) 343.000. Ma a 200.000 romániai németajkú lakosság zöme kivándorlási útlevelét várja. Az igazi nagy vesztes – aki átvészelt eddig minden burkolt és nyílt asszimiláci-

ős politikát – az a magyarság, melynek sérelme feltétlenül orvoslásra szorul. Nincsenek pontos adataink – a legutóbbi, 1977-es népszámlálási statisztikák hamisak –, így csak következtetni lehet a nemzetiségi összetételre abból, hogy az 1965-ös alkotmánymódosítás alkalmával, a Ceausescu-korszak első évében még úgy emlegették hivatalosan, hogy Erdély lakosságának egyharmada magyar. Ez mára úgy 22-23 %-ra csökkent, a románságé 68-70 %-ra nőtt.

Hogy Erdély visszatérjen Magyarországhoz – bár eleve nem mondhatunk le semmiről – azért nem járható út, mert esélyei csekélyek, Románia nem azon a jogon birtokolja Erdélyt, hogy Magyarországgal szemben valaha is nyert volna egy háborút, s tőle területeket foglalt volna el.

– Erdély kettéosztását, amelyet egy esetleges lakosságcsere követne, nem szabad megismételni. Ezt világosan mutatja a nem éppen szerencsés 2. bécsi döntés. Marad tehát a következő két lehetőség: Erdély vagy autonómiát kap vagy önálló állam lesz.

– *E két fogalmat gyakran összemossák. Elméletileg az autonómia sokféle: kulturális-nyelvi, közigazgatási, ezenkívül vonatkozhat Erdély státuszára, hogy autonómiát élvez Románián vagy Magyarországon belül.*

– A szakirodalom valóban többféle autonómiát tart számon. A *nemzeti kúria* például azt jelenti, hogy a nemzetiségek képviselve vannak a törvényhozásban; a *kulturális* (nyelvi, intézményi) *autonómia* anyanyelvű iskolákat jelent elsősorban; a közigazgatási autonómia esetében az illetőnek joga van törvényeket, rendeleteket kibocsátani; a *nemzeti-területi* autonómia államigazgatási önkormányzatot jelent. A sor folytatható.

Ami Erdélyt illeti, ma sokat beszélnek arról, hogy Romániában a civil társadalom felépülése elképzelhetetlen a politikai pluralizmus, az alkotmányos demokrácia, a piacgazdaság és az élet minden területére kiterjedő (tudomány, egészségügy, mezőgazdaság, iskolák, irószövetség stb.) társadalmi autonómiák, önrendelkezési-önigazgatási joggal bíró intézmények nélkül. Erdély így lehet híd, közvetítő, összekötő Európa felé Románia számára, amely csak a múlt század közepén vette át Nyugat-Európától a gazdasági-társadalmi élet modelljét – de 130 év alatt nem gyökeresedte meg –, hiszen belső életét a

13-19. század között ezek megléte jellemezte.

– *Az autonóm Erdély még nem független Erdély, utóbbi egy új államot jelent.*

– Ismét az elmélet oldaláról megközelítve: új állam egy régi felbomlásával, vagy több állam egyesülésével jöhet létre. Mivel Románia nem egységes nemzeti állam, lehetőség lenne a *föderalizálásra*. Ebben az esetben a tagállamok a központi államhatalom irányítása alatt állnak, de megvannak a saját bírósági, törvényhozási szervei és saját állampolgársággal bírnak polgárai.

– *A gyakorlatban kinek, milyen lépéseket kellene tenni?*

– Két lehetőség van. Az egyik, hogy az *érdekelt nemzetek bátoroznak* sorsukról, arról, hogy ide vagy oda akarnak tartozni, illetve, hogy függetlenek szeretnének lenni, kiválni egy ország testéből. Erre minden valószínűség szerint nem fog sor kerülni. A másik megoldási lehetőség pedig a *nemzetközi döntés*. Eddig legalább három alkalommal lett volna lehetőség kimondani Erdély függetlenségét. Az első és a második világháborút lezáró békeszerződések alkalmával, és a Ceausescu-korszak esztendeiben. Mégpedig azon az alapon, hogy népirot politikájával Románia eljátszotta a lehetőségét annak, hogy alkalmas és képes arra, hogy nemzeti kisebbségeinek a nemzetközi jogban is előírt legalapvetőbb emberi és kollektív jogokat biztosítson.

– *Az autonómiát, a független erdélyi államot épp úgy, mint a dunai népek konföderációját elsősorban a magyarság szorgalmazta, vesztes helyzetből. Birtokon belül soha, senki. Hogyan viszonyult, hogyan viszonyul a románság e problémához?*

– A dualizmus korában Erdély autonómiája a románság részéről kizárólag Magyarország és Erdély Uniójával szemben merült fel. A két világháború között a szászság egy része számára a transzilvánizmus egyúttal politikai konzekvenciákkal is társult, az erdélyi románokat azonban hiába érintette érzékenyen, hogy a *liberálisok Regátja valósággal gyarmataként kezelte Erdélyt. Bratianu* egyik kedvenc mondása volt, hogy *„Erdélyt akarjuk, az erdélyiek nélkül”*, és ebben az erdélyi románok is beletartoztak. Erdély regionalizmusát Románia keretei között képzelték el. Ma a legkülönbözőbb pártok, a magukat ellenzékinek tartó román irányzatokat is beleértve, a román de-

mokrácia függvényeként kezelik a nemzetiségi kérdés megoldását, akárcsak a sztálini diktatúra, amely szerint – mint tudjuk – a szocializmusban *automatikusan* megoldódik e kérdés is. Szó sincs arról, hogy a nemzetiségek kollektív alkotmányában lefektetett jogiérték, a Nemzetiségi Minisztérium újralakításáért szót emelnének.

1990. február első napjaiban, amikor a Vatra Romaneasca bejelentette megalakulását, ezen a kérdésen bukott meg az a kísérlet, hogy Erdély különböző nemzetei: románok, magyarok, németek, zsidók létrehozzák saját közös pártjukat, ugyanis a magyarokon kívül még Erdély regionalizmusát sem volt hajlandó egyikük sem felvenni az alapszabályba.

Éppen ezért rendkívül örvendetes az az írás, amely a *Le Monde* 1990. március 30-i számában jelent meg a kiváló román emigráns író, *Petre Dumitriu* tollából, aki a következőket írta: *„...az erdélyi és bánáti magyarságnak kantonális, svájci típusú helyi autonómiák bevezetésére van szüksége”*. Ma a kérdések kérdése az, hogy – és *Petre Dumitriu* számára is az –, hogy *„Kit fog Erdély utánozni? Svájcot vagy Libanont? A kommunista zsarnokság alól felszabadult románok magyar bonfitársaira a román sovinizmus zsarnokságát fogják rákényszeríteni? 1990-ben meg fogjuk élni a magyarok lemészárlását?”*

Lejegyezte:
RAKACAI MAGDA

Magyar oktatás Erdélyben 1918-1939

A két világháború között a romániai oktatásügy szinte évről-évre módosult, de mindenkor a magyar lakosság rovására. A változások főbb szakaszait a következőkben igyekszem áttekinteni.

Az 1918. december 1-i Gyulafehérvári Nagygyűlés, amely kimondta 26 megye Romániához való csatlósát, a következő iskolahelyzetet találta Erdélyben és a hozzákapcsolt részekben.

A főiskolai oktatás a kolozsvári Ferenc József Tudományegyetemből, a Mezőgazdasági és a Kereskedelmi Akadémiából, a nagyváradi jogakadémiából állt. Minden felekezet teológiával, papi szemináriummal rendelkezett. Az iskolarendszer az egész ország számára biztosította az oktatást, és több évszázados fejlődés eredménye volt. Ezt a folyamatot érzékelteti a mellékelt táblázat, a XVI. századi iskolaalapítástól kezdve egészen 1918-ig.

Mi lett ezeknek az iskoláknak a sorsa a román uralom első két évtizedében?

Az 1918/19-es tanévet az iskolák táblázatokban említett szerkezetben és tulajdonviszonyok között fejezték be. A Kormányzó Tanács (Consiliul Dirigent) csak a tanítás tartalmi és eszmei anyagába szót bele, megkövetelve az új állam iránti hűséget.

Az 1919/20-as tanév kezdetére az összes állami főgimnázium és reáliskola a román állam tulajdonába ment át és a tanítási nyelvet az iskolák nagy részében kötelezően románra váltották fel. Mindössze két iskolában hagyták meg a magyar nyelvű oktatást, másoknál ma-

Iskolák jellege	Elemi iskola				Polgári			Középiskola			Tanítóképző		
	m	r	n	más	m	r	n	m	r	n	m	r	n
1. Állami	1497	-	-	-	66	-	-	25	-	-	10	-	-
2. Községi	305	96	26	80	12	-	-	-	-	-	-	-	-
3. Gör.keleti	-	1218	-	-	1	-	-	3	-	-	3	-	-
4. Gör.kat.	-	1078	-	-	2	-	-	3	-	-	3	-	-
5. Evang.Int.	8	-	261	-	-	-	-	-	-	9	-	-	3
6. Róm.kat.	388	-	-	-	25	-	7	13	-	-	11	-	-
7. Református	322	-	-	-	9	-	-	9	-	-	3	-	-
8. Unitárius	26	-	-	-	-	-	-	2	-	-	-	-	-
9. Izraelita	42	-	-	-	3	-	-	-	-	-	-	-	-
Összesen:	2588	2392	287	80	109	3	7	52	6	9	24	8	3

m = magyar, r = román, n = német

Erdély és kapcsolódó részeinek középiskolái alapítási évük szerint

Iskola jellege	XVI. sz.		XVII. sz.		XVIII. sz.		XIX. sz.		XX. sz.	
	1800-1850	1851-1899	1900-1918							
A. MAGYAR:										
1. Állami	-	1	1	2	16	4				
2. Községi	-	-	-	-	-	1				
2. Róm. kat.	2	3	6	4	1	-				
4. Ref.	3	5	-	-	1	-				
5. Unitárius	1	-	1	-	-	-				
B. MÁS										
6. Lutheranus német ny.	5	1	-	-	3	-				
7. Gör. kat. román ny.	-	-	1	1	-	-				
8. Gör. kel. román ny.	-	-	-	2	1	-				
9. Alapítványi román ny.	-	-	-	-	1	-				
Összesen:	11	10	9	9	22	5				
magyar	6	9	8	6	17	5				
német	5	1	-	-	3	-				
román	-	-	1	3	2	-				

gyar tagozat létesítését engedélyezték. 1919/20-as tanévben összesen 34 teljes (egyházi tulajdonú) és 7 tagozati főgimnázium taníthatott magyar nyelven. Ekkor még szem előtt tartották a Gyulafehérvári Határozatot, amely szerint „mindenik népnek joga van a maga neveléséhez és kormányzásához saját anyanyelvén...”, ezt pedig az egyházi iskolák révén kívánták biztosítani.

Az előző tanévben az elemi oktatás terén is „nagyvonalúság” mutatkozott. 600 állami és községi elemi iskolában hagyták meg a magyar tanítási nyelvet.

A magyar felsőoktatást azonban a teológiák kivételével teljesen megszüntették, a tanárok nagy része távozásra kényszerült.

A román oktatáspolitikai, a csatolt részeknek a központi román államvezetés irányítása alá helyezése után, 1920-tól megkezdte a magyar oktatás fokozatos elszorítását, felszámolását.

Tette mindezt a párizsi kisebbségi szerződés 9., 10., 11. cikkelyei, és az 1923-as román alkotmány rendszeres megsértése révén, pedig ezek a jogszabályok az iskolák és más nevelőintézetek öngazdálkodását, azok anyagi alapjainak méltányos biztosítását és – állami ellenőrzés mellett ugyan – vallási és tanügyi kérdésekben helyi önkormányzat engedélyezését írták elő. Az egymást követő román kormányok azonban ezen jogszabályokat rendszeresen kijátszották, pedig a romániai magyarság politikai képviselője, az Országos Magyar Párt, már indulásakor, első programjában nagy figyelmet szentelt a közoktatásügynek, leszögezvén, hogy a jogfolytonosság alapján kívánja biztosítani azok szabad működését.

„Kívánjuk – hangzott a program szerint – továbbá a vallásfelekezeteiket, illetve egyházakat – az állam felügyeleti jogának biztosítása mellett – minden fokon, tehát az elemi iskolától az egyetemig megillető iskolafenntartó és alapító jog védelmét, a tanítási, tanulási szabadság fokozott biztosítását és pedig kapcsolatban a magyar egyházak, testületek és egyletek által annak idején a magyar állam részére szerződésileg biztosított iskolaépületeknek az illető egyházak, társulatok s egyletek részére való visszabocsátásával. Az iskola oktatási nyelve tekintetében kívánjuk az iskolákat fenntartó egyházak és társulatok elhatározásának megfelelő szabadságát.”

Ebből következik, hogy az állami jellegű iskolákat s azok magyar oktatási nyelvét nem követelte vissza az

Országos Magyar Párt, eleve kilátástalannak tekintette ezt. Kizárólag az egyházi és magyar közösségi tulajdonban volt iskolákat próbáltak visszaszerezni, de sikertelenül!

Az egyházak (katolikus és református) mintegy 314-331 katasztrális hold birtokának kisajátításával iskolafenntartó működésének anyagi alapjait semmisítették meg. Az 1922/23-as tanévtől kezdődően tömegesen zárják be, fosztják meg tanítási jágától különféle ürüggyekkel a felekezeti iskolákat. Megkezdik a tanerők kötelező román nyelvvizsgáját, melynek sikerétől függ működésük és nyugdíjjogosultságuk egyaránt. Az elemi iskolák százait zárták be, románosították a községi iskolák nagy részét és az egyházi tulajdonúakat is, a tanítókat, igazgatókat el-ellen emelt hamis, leggyakrabban az „irredenta” tevékenység vádjával. Elég volt egy régi ábécés könyv használata, vagy egyszerűen a házkutatás során talált magyar tankönyv egy ilyen vád koholásához. A középiskolában bevezették az ún. „kisérettségit” a IV. osztály elvégzése után, idegen tanárok előtt, súlyosan megrikítva ezáltal a tanulók soraikat. Az izraelita felekezeti iskolában – azok tiltakozása ellenére – megtiltották a magyar nyelvű oktatást. 1924. július 26-án bevezették az „egységes elemi-oktatásügyi törvényt”, mely csak román nyelvű óvodák működését engedélyezte, a tanulók csak abban az esetben iratkozhattak egyházi iskolába, ha a szülők ezt a román állami iskola igazgatója előtt nyilatkozatban kérték.

Az 1925. március 7-i „érettségi törvény” szerint a magyar érettségizők idegen városban, román bizottság előtt vizsgázhattak; eredmény: 75 %-os bukás. Az 1925. december 22-én életbe lépett „magánoktatási törvény” az összes egyházi iskolát magániskolává minősítette, megfosztva őket autonómiájuktól, és „nyilvánosság jogukat” évenkénti vizsgálattól függően ismerték el. A tanulók felvételét származásuktól tették függővé, így alkalmazva most már hivatalosan is a faji törvényeket. A magyar egyetemi és főiskolai oktatás teljes felszámolása után (még az egyházak által létesített magyar tanárképzőt is megszüntették), bevezették a numerus valachicust, melynek eredményeként a magyar értelmiség képzése felére, negyedére csökkent.

Mindezen intézkedések következményeit jól mutatják a statisztikák. A magyar nyelvű állami elemi iskolák száma az 1934/35-ös tanév-

ben 112-re, a polgári iskolák száma 1936/37-ben az egykori 62-ről 23-ra zsugorodott, a 35 magyar tannyelvű felekezeti liceumból 1936/37-re mindössze 10, a 14 magyar tannyelvű tanítóképzőből 7, a 9 felső kereskedelmi iskolából az 1935/36-os tanévre 4 maradt. S lehetne sorolni tovább az ipari és gazdasági iskolák, zenekonzervatóriumok stb. számát, melyekben mindenütt megszűnt a magyar nyelvű oktatás.

Az egyházak és a Magyar Párt külön-külön – miután a román parlamentben elhangzott tiltakozások eredménytelenek maradtak –, panasszal fordult a Népszövetséghez az iskolasérelmek ügyében, számos konkrét eset bemutatásával. A román kormány azonban az azóta is szokásos módszerrel hátrította el a panaszokat: egyszerűen letagadta azok valódiságát. Az akkori „kisebbségvédelem” azonban azok tette lehetővé a panaszuk helyszíni kivizsgálását, melyek elől a román állam a „belügyekbe való beavatkozás” címen egyébként is elzárkózott.

Statisztikákban nem szerepel ugyan, de a korabeli sajtóból nemcsak az iskolabeszüntetések és megsemmisítések, hanem azok társadalmi, emberi vonatkozásai is kiolvashatók, és annak a mérhetetlen kulturális értéknek (pl. megsemmisített magyar iskolakönyvtárak számai) a pusztulása is, mely ezeknek az intézkedéseknek nyomán fakadt, hozzászámítva az ezzel együttjáró idegengyűlölet és nacionalista lélekmérgezés következményeit is.

(SZ. I.)

"Népek harcának zajló tengerén..."*

Csúfolták őket oláh cigányoknak, Horthy kegyeltjeinek, haragudtak rájuk, mert elszegényítő vándorlásuk során szerszámaikat cipelték magukkal díszes vagyontárgyak helyett, s lettek így burzsujok, üldözött kisgazdák, pedig csupán az 1918-as Székely Hadosztály veteránjainak családjai voltak, akiket 1941-ben arra szemeltek ki, hogy a betelepített román lakosság elmenekülése után benépesítsék velük Szatmár megye néhány faluját.

Székelyföld – szülőföldem! Ditró, Gyergyóremete, Szárhegy... Szűkebb pátriám. Családunk a Szent Gellértről elnevezett cenge-léri településen lakott 1941 őszéig. Amikor a magyar csapatok bevonultak Erdélybe a Keleti Kárpátokig, a gyergyai községekben kidobolták, hogy azok, akik 1918-ban a Székely Hadosztályban szolgáltak, és 1920 után is magyarnak vallották magukat, akik magyarságukért a román uralom alatt is megszenvedtek, jelentkezhetnek a Szatmár vármegyei Börvely község benépesítésére. A magyar kormány ott házat biztosít, és minden gyermek után két hold termőföldet, térítésmentesen.

A betelepített román lakosaitól elhagyott Börvely bizony vonzotta

a székelységet, de csak 180 család jöhetett számításba. A sok jelentkező közül Ditróban a budapesti kormány megbízottja válogatta ki azokat a családokat, ahol a családfő nem volt idősebb negyven évesnél, de 4-5 gyermeke volt már, és rendelkeztek igás állatokkal, földművelésre való felszereléssel, meg annyi pénzzel, illetve tartalékkal, hogy egy álló évig megélhessenek belőle. Számukra a magyar hatóságok családonként egy vagonot biztosítottak, melyben vagonkájukkal, állataikkal összezárva élniük kellett a két hétig tartó utazás alatt. Így indult vándorútra a székelység e kis csoportja, az egykori híres Székely Hadosztály leszármazottainak töredéke, hogy az erősen megnépesedett gyergyai részek szűkösségére enyhülést nyerjen.

Szeretfalván vagoníroztak be bennünket. A marhavagonok egyik felében állataink, a másik felében bútoraink, szerszámaink és jómagunk fészkelünk be. Volt nézőnk bőven. „Visszajönnétek ti még ide, bolondok!” – mondták egyesek, mások sírtak, virágot adtak fel nekünk és búcsúztattak mondván: „Isten áldja meg utatokat, testvéreink...” De könnyünk, az hullott bizony nekünk is, öregeknek, fiataloknak, gyermekeknek egyként, amikor a vonat a Marosmenti hegyek és erdők közül kiért Szászrégen alá...

A vagonok ajtaját zárva tartottuk, nehogy a gyermekek kiessenek menetközben, így állat és ember egy levegőt szívott. Hogy az összearzárságból adódó baleseteket elkerüljék, a szülők a családnak fenntartott vagonrészben kötélvégre kötötték a gyermekeket, nehogy az állatok között játszadozván azok megtapossák őket, midőn a vonatot rándulásaitól meg-megtántorodnak. Büszke is volt nagyapám, hogy ezt kitalálta! Am volt nyomorúságunk amúgy is fölösen a hosszadalmas utazás ideje alatt, hiszen alig-alig haladtunk, többet várakoztunk az állomások külső vágányain, mint mentünk. Többünk még Sze-

retfalván megtetvesedett, szükségünket is csak lótvá-futva végezhetjük el. Amikor vesztegelt velünk a szerelvény, olyankor mosakodtunk, szellőztettük a vagonot. Volt olyan állomás is, ahol vöröskeresztes nővérek vártak ránk, teát, cukrot, gyógyszert adtak fel nekünk, betegeinket orvos látta el, mégis csodaszamba ment, hogy a két hetes utazás alatt elhalálozás nem esett a 180 vagonból összeállított konvojunkon.

Déssett ismét vöröskeresztesek fogadtak minket, és közbenjárásuknak köszönhetően onnét már egyhuzamba utaztunk Börvelyre, illetve a Kálmánd-i állomásra. (Börvely a nagykárolyi járáshoz tartozott, s a terület, amelyet nekünk szántak, valamikor a Károlyi család birtoka volt.)

Díszes fogadtatásban részesültünk: minisztériumi küldöttség várt bennünket, és volt ott rezesbanda, ünnepi beszéd, mi pedig székely ruhát öltöttünk, hogy a Budapestről érkezett filmesek méltóan örökíthessék meg bevonulásunkat... Am az ünnepi fogadtatást bizony szürke hétköznapiak követték, s már új lakóhelyeink elfoglalásakor kellemetlen megjegyzések kerestüztébe kerülünk. A falu maradék őslakossága, kik nem láttak még soha székely viseletet, „oláh cigányozni” kezdtek bennünket, s bizony ez sok ellenségeskedést eredményezett. De a székely ember szorgalma hamarosan bizonyított: egy év elteltével szépen faragott székely kapuk díszítették az utcatorokat és bárki meggyőződhetett, hogy templomjáró, szorgalmas, építő emberek vagyunk.

Az elhanyagolt földet művelés alá fogtuk. Az akkori mezőgazdasági terménykereskedelmi szervtől, a Futura-tól kaptunk vetőmagot, előlegbe... Tőzeges, keserves föld volt a Börvely-i, cigarettacsikkától is lángra gyúló, a gyűlölködő helybéliek közül is sokan vetemedtek ám gyújtogatásra; küzdelem volt sorunk ott a létért, de reménykedve vártuk az őszt, 1942 első termését.

* Részlet egy emlékezésből

És bősséggel érkezett, szép, fehér kenyérré válóval.

Közben olyannyira természetes medrébe rendeződött életünk, hogy sírjaink is voltak már a börvelyi temetőkerthben, férfaink közül sokan SAS-behívót kaptak és a harcterekre mentek – egyesek örökre.

Köztünk ismét megmutatkozott a székelyekre jellemző összetartás, azoknak a földjeit, akik közül a férfiak a frontra mentek, közösen, kalákában műveltük meg. Szívünkhöz nőtt egyetlen év alatt az a föld, emlékszem, hogy 74 éves nagyapám minden reggel letérdelt és megcsókolta mondván: „Áldott legyen az Úr, aki ezt a földet teremtette”... És szorgos asszonykezek alól szöttek kerültek ki, a férfiak bútort faragtak, közös erővel rendbe hoztuk a romos épületeket, kalákában az iskolát, a templomot. Így adódott, hogy a szinte hetenként hozzánk látogató budapesti hatóság olyan elégedett volt velünk, hogy a tulajdonképpen Börvely melletti településünknek engedélyezte a Székelytelep nevet, ami a Romániához való későbbi visszacsatolás után is megmaradt egy ideig.

Persze a háború nem kerülte el ezt a vidéket sem. Elhurcolták a zsidó kereskedőket, a férfiak nagyobbik része a harctereken volt, így a földeket már jóformán az asszonyok, gyermekek és a gyenge öregek művelték. 1944-ben a visszavonuló németek felrobbantották a Kraszna hidját. Ősz volt. Már befejeződött a betakarítás. Egyik reggelen aknabelövésre ébredtünk, s nyomában máris kozák csapat érkezett. Németekre vadásztak közöttünk és partizánokra. Sok embert elvittek...

1945 márciusában az orosz egységekkel együtt bejöttek a románok is. Miránk, székelyekre nem haragudtak, nem vertek agyon, mert látták, hogy szépen rendbe hoztuk a falut. Negyvennyolc órát adtak, hogy elmenjünk. Vezetőink telefonáltak Budapestre, és a magyar kormány részéről kiküldött érkezett hozzánk Debrecenből azzal, hogy csomagoljunk és legyünk útrakészen másnap reggel nyolc órára... Így maradtunk földönfutók, hiszen vagyonkánk, mellyel Székelyföldről megérkeztünk, ott volt beépítve, otthonná téve a megint román földdé lett Székelytelepen, Börvelyen...

A román vezető, aki jól beszélt magyarul, megmondta, hogy vissza Erdélybe nem mehetünk... Lettünk hát egy évre hontalanok, nomá-

dok, akiket orosz katonaság kísért ki a faluból, és irányított Magyarországra, Nagykárolyon át előbb Mezőpetribe.

Mezőpetri sváb falu volt, onnét a folksbundosokat telepítették ki. A rokonságuk bizony gyűlölettel fogadott bennünket, és a lehető legrosszabb épületeket, fészereket, kémény és kályha nélküli helyiségeket bocsájtottak rendelkezésünkre. Az udvaron, a szabad ég alatt főztünk, hogy ehessünk. Panaszainkat a helybéli magyar hatóság azzal utasította el, hogy nem mi hívtuk magukat ide, az oroszok pedig, mivel lovunk, szekerünk, pár marhánk is volt még, burzsujoknak néztek bennünket, és nem értették, hogy a házak, melyekben nyomorgunk, nem a miénk.

1946 tavaszának végéig vergődünk Mezőpetriben, akkor kaptuk az utasítást, hogy szedelőzködjünk ismét. Érmihályfalván szálltunk vonatra, két család kapott ott egyetlen vagont, de hát bőven elfértünk így is, hiszen amink nem Börvelyen maradt, azt Mezőpetriben éltük fel. Elszegényedve indultunk hát útra, csak gyermekeink száma nőtt meg az eltelt idő alatt, ahogy mondani szokás: csak az éhes száj szaporodott meg körünkben.

Előbb Budapestre érkeztünk, ahol kijelölték a helyiségeket, ahova kitelepednünk muszáj. Három hétig várakoztunk a Ferencvárosi-pályaudvaron, aztán elosztottak bennünket Budajenőre, Etyekre, Telkire, Torbágyra. Félő szívvel fogadtuk a számunkra kijelölt házakat, hiszen azok is kitelepített német nemzetiségűek házai voltak, s méltán féltünk attól, hogy ezek sem lesznek végleges otthonaink. A magyar állam kezeskedett, hogy a kitelepítettek soha nem térnek vissza, és mindannyiunkat megajándékozott fejenként két hold földdel.

Nehéz szívvel érkeztünk meg Biatorbágyra, ahonnan aztán ki-kiszekéren elindult kijelölt helyére. Szomorú menetek voltak azok, emlékszem, mintha halottat kísértünk volna. És nem várt ránk rezesbunda, zászlódísz, csak a maradék helybéliek gyanakvó gyűlölködése.

Szerencsére nyár volt, szép idő, a kitelepített svábok után lábom maradt termés pedig bősséges. Volt nagy család köztünk, melynek a fejenkénti két hold földből 28-30 hold jött össze.

Etyekre nemcsak ditraiakat telepítettek. Érkeztek oda Törökszentmiklósról, Kömlőről voltak kubikusok és uradalmi cselédek is. Tor-

bágyra és Telkire főleg gyergyóremeteiek kerültek, Budajenőn szárhegyiek és ditraiak vetették meg a lábukat. Később szóródtak közülünk Budaörsre, Budakeszire, Perbálra, Tökre és Zsámbékra is. A Bukovinából érkezett, s a Völgy-ségben megtelepített székelyek közül mintegy ezren Érdre kerültek... Bizony eleinte nehezen ment közöttünk az összeilleszkedés ezen a Benta és Szent László-víz közé fogott földdarabon. Etyek sváb lakosságát szinte egy szálíg visszaüldözték őseik vidékeire, s a vegyes újlakosság csak nehezen szokott össze. Mondták is ránk gúnyosan, hogy „vegyesek, akár az etyekiek”... De hát mondtak ránk mindenfélét vándorlásunk folyamán. Voltunk oláh cigányok, Horthy emberei, jövevények is... Ám azt, hogy henyék, ingyenélők lettünk volna – soha! Dolgozni és megélni kerekedtünk fel 1941-ben, s ezt sem az országhatárokat ide-oda tologató politika, sem a többszöri újrakezdés nem ölthette ki belőlünk. A székely nyakas ugyan, de föld- és munkaszeretete jellemzi legfőképpen! És kis csoportunk, az a 180 családnyi székely ezt maradéktalanul bizonyította kálváriánk folyamán.

Sorsunk 1946 óta Magyarország minden lakosának története. Talán szerencsésebbek voltunk, mint más csoportjaink, melyek útrakeltek Székelyföldről, s ma zárványként élnek nyelv-idegen testben kényszerű asszimilációjukat...

M. OROSZ TERÉZ

A homogenizáció kezdetei

Az 1919. évi béketárgyalásokon a román hivatalos statisztika 212.699-nel kevesebb magyart, 24.395 németet, 102.283-al több román és 128.980-nal több egyéb, azaz meg nem nevezett nemzetiségű lakost mutatott ki, mint a hivatalos magyar statisztika. Az elkövetkező években (1924-ig), a román államvezetés közel 300.000 magyar kiűldésével, valamint a magyar anyanyelvű zsidóság külön fajként és nemzetiségkénti besorolásával a hivatalos statisztikában félmillióval csökkentette a magyarok létszámát. Ezen törekvések megalapozásához kapcsolódik két fontos, az oktatást érintő döntés: a numerus clausus és a névelmezési rendszer kötelező bevezetése.

A területében és lélekszámában több mint kétszeresére növekedett Nagyrománia, lakosságának mintegy egyharmada (29 %) nem román anyanyelvű és nemzetiségű volt. Ez az arány különösen két nagy tartomány, Erdély (csatolt részeivel) és Besszarábia-Bukovina esetében még szembetűnőbb eltolódást mutatott a nem románok javára. A román államvezetés fő gondja tehát kezdettől fogva az volt, hogy ezeket az arányokat a legkülönbözőbb intézkedésekkel a románok javára módosítsa. A mozgalom leghevesebb képviselői a román egyetemi ifjúság köréből indultak s már 1922-ben követelték az idegen ajkúak, főleg a zsidóság létszámának korlátozását az egyetemeken. Ezek a mozgalmak Iasi-ból (ahol Cuza professzor fejtette ki fajvédő nézetei) átcsaptak Buka-

restbe és Kolozsvárra is, és a diákzavargások állandó gyújtóanyagául szolgáltak. A kormányzat inkább elnéző volt velük szemben, sőt, sietve próbálta kielégíteni a szélsőjobboldali követeléseket. Először elrendelték a külön zsidó hitfelekezeti iskolák létesítését, majd megtiltották bennük a magyarnyelvű oktatást, függetlenül attól, hogy a tanulók milyen nyelven kívántak tanulni. A numerus clausus, majd a numerus valachicus (a román többség előírt mértékű biztosítása az egyetemen) az 1923-ban elfogadott román alkotmány előírásai ellenére fokozatosan megvalósult és 1940 után numerus nullussá vált. Nemcsak a zsidókra, hanem minden nem románra is alkalmazták. Ugyanezt számos szakterületen a „szocialista” diktatúra éveiben szintén alkalmazták Romániában. A másik, emberi jogokat korlátozó intézkedés, az ún. névelmezés 1924. VII. 26-án lépett életbe. Az oktatási törvény ugyanis kimondta, hogy „román származású” tanuló nem iratkozhat más nyelvű iskolába. A származást viszont nem a szülő szándéka határozta meg. A nem román szülőnek be kellett jelentenie ezt a román állami iskola igazgatójának, aki igazolványt (Dovada-t) állított ki számára, s csak ennek felmutatása után irathatták be a kisebbségi egyházi iskolába a tanulót. Az iskola-igazgatók azonban majd mindig visszaéltek hatalmukkal. Néhány jellemző példa: Nyárádszentbenedeken (Maros-Torda m.) az 1925/26-os tanév elején a román állami iskola igazgatója követelte 19 református vallású tanuló román iskolába való beiratását, román származásúaknak minősítve őket. A szülők határozott tiltakozására Hancu tanfelügyelő kijelentette, hogy a származás megállapítására a vallás nem irányadó. A szülők anyakönyvi kivonatát sem fogadta el magyarságuk bizonyítékként, a nagyszülők születési anyakönyvét követelte. Mivel 7 gyermek nagyszüleiről a község anyakönyvében nem talált bejegyzést, önhatalmú-

lag románnak minősítette őket. A hidvégi református magyar iskolát 1925-ben felszólították, hogy 14 tanulóját adja át a román iskolának, mivel román származásúak. Mivel a szülők tiltakoztak, 240 lej pénzbüntetéssel súlytották őket.

Az Országos Magyar Párt 1930. május 25-én a genfi Nemzetek Szövetségéhez petíciót nyújtott be a román közoktatásügyi miniszternek a névelmezés tárgyában kiadott rendelete ellen.

A román államvezetés az anyakönyvekben is manipulált a homogenizáció sikere érdekében. Csak a románra fordítható keresztnevek bejegyzését engedélyezte és a magyar vezeték neveket is románosított formában vezették be. Az Országos Magyar Párt parlamenti képviselője a „név törvénye” (legea numelui) megalkotásánál olyan rendelkezés beiktatását követelte, amely megakadályozza magyar neveknél a román helyesírás szerinti anyakönyvi bejegyzését, de *Pop Valér* miniszter ígérete ellenére, ennek sem a Ház ülése sem a szenátus nem adott helyet. 1937-ben két esetben került a „névelmezés” ügye bírósági döntésre. *Pajzs Lajos* kászonaltizi gazda a marosvásárhelyi ítélőtáblaig vitte gyermeke beiratási ügyét, visszautasítva az állami iskola igazgatójának döntését, melyben megakadályozta fia katolikus iskolába iratását. A marosvásárhelyi ítélőtábla a közoktatásügyi minisztérium kiküldöttjének tiltakozása ellenére kimondta, hogy minden szülő jogosult gyermekét abba az iskolába adni, amelybe akarja. *Borcsa Gergely* csiki főgimnáziumi tanár panaszára pedig táblai és semmisítőszék döntés mondta ki, hogy a szülőnek szabad iskolaválasztási joga van.

Kevés szülő engedhette azonban meg magának, hogy ilyen ügyben felső bírósági szervekhez forduljon. Később az állami alkalmazottak számára kötelezően előírták gyermekeik román állami iskolába iratását.

(SZ.I.)

Ismétlődik a történelem

Ami ma Romániában történik, az nem más, mint a háború előtti tradíciók ismétlődése: a hatalmon lévő rendszer mindig megőrzi egyfajta előnyt. A kormányok nagyon gyakran változnak. Egy év múltával a képviselőház és szenátus mintha elhasználná (...). Emlékszem, amikor katonai szolgálatomat töltöttem, őrségben álltam egy olyan iskolában, ahol választás zajlott. Két személyt letartóztattak. Választási csalásért rajtakapták őket, amint másodszor szavaztak.

Egy tizedest, két férfit és engem bíztak meg azzal, hogy ne hagyjuk megszökni őket. Egy adott pillanatban, estefelé látjuk, hogy megérkezett egy kapitány, akiről föltételeztük, hogy a törvény őre. Az őrszo-

bába két meglehetősen spicces alak kíséretében lépett be: „Engedje szabadon, hagyja elmenni őket! A mieink közül valók”, mondták. Durván megsértve a törvényt, hazaengedtük a tetten ért személyeket.

Minden megváltozott, semmi sem változott(...)

Ma az új párt sikerének 90%-a csak a régi hagyományokat folytatja. Természetesen voltak vidéken a furkósbotok, és megfigyelők is akik jelet raktak a bátor, „rosszul” szavazó választó hátára, akiket aztán mások összeverték. Senki sem szavazott már másra, csak a kormányra. Még akkor sem, ha az egész ország szemben áll az új kormányval. A „forradalmak” egymást köve-

tik, és úgy tetszik, nagyon egymásra hasonlítanak: szavazóurna-lopások, halottak, akik szavaznak... Azt hiszem, a dolgok ma is ismétlődnek. Az ország teljes mértékben a hatalmon lévő kommunisták ellen van. Az ifjúság az utcákon tüntet, mint a szép időkben, egészen addig, amíg a géppuskának és a börtönnek végérvényesen igaza nem lesz. Nem tudom, milyen liberalizmus folytán, de az új vezetők, nagy részükben a biztonsági szolgálat, a Securitate tagjai, a szavazatoknak csak a 90%-át biztosítják maguknak, ami azt jelenti, hogy 10 és 12 szavazatot hagynak a kormányzat ellen.

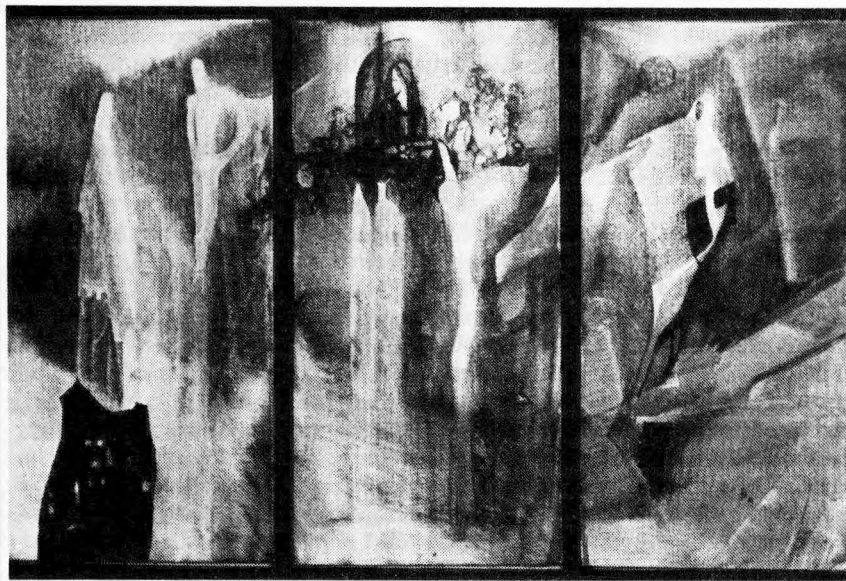
Minden megváltozott, semmi sem változott. S én, aki annyira bíztam a nemrég lezajlott forradalomban, kétségkívül nem hiszek már a románokban és a romániai választásokban. Az erkölcsök, mondom, nem változnak. Minden maradt a régiben. Ennek ellenére valamiféle bizalom él bennem. Bizalom abban, hogy nemsokára sokminden megváltozik. Igaz, amíg a biztonsági szolgálat tagjai ülnek a kormányban, a dolgok ugyancsak nehéznek tűnnek.

Szegény románok! Tönkretették, bebörtönözték, likvidálták őket Ceausescu idején, s még mindig nincs egy szabad rendszerük. De az egyetemi ifjúság reagálni fog.

Ebben kell reménykednünk.

EUGÉNE IONESCO

(A párizsi Le Figaro 1990. június 5-i számából. Rövidített szöveg.)

A román irredentizmus melegágya

A régebben csak segédkönyv nélkül tanított énekeket 1881-ben kis könyvalakban ki is adták, s ettől kezdve évtizedeken keresztül ez volt az erdélyi románok egyik legnépszerűbb könyve. A "mindkét nemű ifjúság használatára" kiadott énekgyűjtemény darabjainak már a címei is felette sokat ígérőek voltak. A magyar állam területén szabadon működő közel 3000 román tannyelvű nyilvános elemi iskolában a román gyermekek többek között az *Ébredj, román, álmaidból, Az egyesülés indulója, Iancu indulója, A román hadsereghez, Éljen Románia, A szabad Romániához, A román baza stb.* című román dalokat énekelték. Az énekek szövege a gyermekek lelkébe mélyen belevészte az akkori román nemzeti öntudat alapelemeit. A román elemi iskolák növendékei évtizedeken keresztül tanulták és énekelték a "barbár zsarnokok" (tudniillik a magyar), a román nép "kegyetlen ellenségei"-vel szembeni román ébredés himnuszát. Iancu indulóját énekelve gondolatban vele együtt meneteltek, hogy "kitisztított fegyverekkel" a barbárokat (a magyarokat) elűzzék. Naponként ezer meg ezer román gyermek éltette az ének szövegével a román hadsereget, a "szabad Romániát", a román hazát, mely mindenütt elterül, ahol az édes ősi nyelv hangzik, s amely haza "nagyinak nevezetik" (Nagy-Románia). Éveken és évtizedeken keresztül éltették a "drága és édes román nyelvet, melyhez hasonló harmonikus nyelv sehol sincs". Ezért az énekekért a magyar állam egyetlen román

iskolát sem záratott be. Azért az énekért sem, amelynek címe és szövege "éljen"-t kívánt mindennek, ami román, éltette a román nemzetet, a moldvai és havasalföldi románait, a szeretett román nyelvet "és a román egyesülést, amelyet mindnyájan kívánunk". A több kiadásban megjelent, sok ezer példányszámúban közkezen forgó énekgyűjteménynek az ország területén való eltiltására egyetlen magyar hatóság sem gondolt. Ezt a román tanítók – elsősorban maga a szerző is – jól tudták, és alaposan éltek is a lehetőséggel.

Az elemi iskolák eme töretlen nagyromán szelleme természetesen a tanítóktól és az egész román közművelődési élet képviselőitől származott. A románok nem is titkolták, mennyire Románia közművelődéséhez igazodnak. Amint a nagyszombati *Tribuna* 1885-ben kifejtette, a magyarországi románok "közművelődési támaszpontja a román állam", s ezt mindenki egészen természetesen tartotta. A tanítók teljesen ennek a gondolkodásnak voltak a képviselői, nemcsak az iskolán kívül, hanem bent az iskola falai között is. Felfogásuk politikai téren is érvényesült, amint az egy-egy adatból nyilvánvalóan kiderül.

A román tanítók politikai magatartása és irredenta eszmevilága annyira közismert volt, hogy amennyiben annak megnyilvánulása nem valami nagyon feltűnő módon történt, a hatóságok minden további lépés nélkül szemet hűnytak felette. Így a román iskolák szelleme továbbra is változatlanul

a régi maradt, azaz Románia eszmevilágát képviselte. A gyermekek heti 2-3 órában magyarul írni-olvasni és fogalmazni tanultak. A legtöbb román elemiben ennél több eredményre nem is törekedtek. Sőt – amint láttuk – nagyon sok román iskolában még ennek a megtanítására sem került sor, mivel a tanító nem tudott magyarul. (...)

A kilencvenes évek után a román elemi iskolák szelleme még hangsúlyozottabban irredenta és magyarellenes volt. A tanítók ugyanis évről-évre jobban belevetették magukat a román társadalmi és politikai mozgalmakba. Ők vezették a falusi dalárdákat és zenekarokat, ők rendezték a műkedvelő előadásokat, ők toborozták össze a népet politikai gyűlésekre. A tanítóegyesületek gyűlései nagyszerű alkalmak voltak a román tantestület nagyromán szellemének megnyilvánulására. 1902. július 18-19-én például az aradi görögkeleti püspökség román felekezeti tanítói Nagyhalomgyban gyűlést tartottak. A gyűlés után a mintegy 130 főnyi tanító vonatra ült és elzarándokolt Iancu Ábrahám sírjához. Itt megcsókolták Iancu sírkeresztjét és Horia írta gyűlést. „Mindezek után pedig – írta az egyik román újság – nemzeti himnuszunk hangjai mellett mindnyájan visszatértek Brádra." Semmiféle feljegyzés nincs arra vonatkozólag, hogy a tanítóknak eme tömeggyűlése a magyar közoktatásügyi minisztérium bármiféle beavatkozását előidézte volna. Pedig a tanfelügyelők nemegyszer megállapították e szellemnek az iskolákban való érvényesülését. A román nyelv, történelem és földrajz tanítása alkalmával – nem is beszélve a már ismertetett nemzeti énekek tanításáról – a tanítók belcoltották a gyermekek lelkébe Iancu és Horia tiszteletét, akik "a barbár magyarok" ellen küzdő "nemes román nemzet vitéz vezérei" voltak.

(Bíró Sándor:

Kiscsibbségben és többségben.
Európai Protestáns Szabadegyetem,
Bern, kiadása. 1989. Részlet.)

Ostobaság, történelmi öngól

Egy nem etnikai batáru állam etnikai batáruvá akar válni anélkül, hogy területről kellene lemondania. Ez hát a cél, ez a szándék és a kulcs mindenhez, ami – legalább – 1945 óta, de már hamarabb is, a román államban és pártpolitikában történt. Így az – úgy mond – szocialista építés is ennek eszköze. És Sztálin a kulcs, aki indirekt módon maga is elismeri, hogy a viszonylag tiszta *nemzeti állam* a leghathatósabb erő, legalábbis az volt „mindeddig”. Egy helyütt arra utal, hogy a soknemzetiségű szovjet állam erejét majd még a nemzeti államok is „megirigyelhetik”. E „még ők is”-ből logikusan következik, mit tart Sztálin „pillanatnyilag” a legerősebbnek.

A fenti kérdésvetésekből is kiviláglik: *az említett történelmi döntések legsúlyosabb hibája, bűne: ha már nem is az etnikailag természetes határt, de – a helyett, hogy a soknemzetiségű föderatív formát hagyták volna jóvá – elindították a soknemzetiségű államok egyetlen – lehetőleg erős – nemzeti állammá való fejlődését.* Ez pedig óriási történelmi felelősség.

Mindez áll tehát az alapján annak a *jelenlegi* gyakorlatnak, amelyet román szocializmusnak neveznek, s amely a még csak nem is a *burkoltan* erőszakos asszimiláció politikáját folytatja, folytathatja, mint ahogy ez Dej idejében történt, hanem az erőszakos, nyílt, immár úgyszólván az egész világgal szembeszögülő beolvasztást, mert úgy érzik: erre jogot, biztatást kaptak az említett döntésekkel, illetve a marxista internacionalizmussal is. Beszélhetünk-e mindebben a Romániában élő és az *értelmiség felelősségéről*? Bizonyos mértékig mindenképp! Sőt, még a *nemzeti kisebbségek önmaguk sorsa iránti nagy felelősségéről is. A kollaboráció kérdéséről.* Mert nincs olyan nagy emberi eszme, amely a nemzeti, vallási stb. kisebbségek erőszakos vagy burkoltan erőszakos asszimilációját megengedheti, vagy amely feloldhat e *halálos felelősség* alól. Nincs olyan nagy eszme, amely megengedheti a „szemhunyaszt”, míg „humanista” fedőnevekkel látja el a terrort, az egyszemélyes, illetve klikk- vagy nagycsoport-diktatúrát. Vagy amely ezeket megengedi, az ab ovo nem lehet *emberies* eszme. Nem lehet tehát olyan magát humanitáriusnak nevező ideológia, cél, amely akár hallgatólagosan is eltűrhetné az etnikumok, fajok, hitvilágok beolvasztását vagy a kultúrák, nyelvek kiirtásának burkolt, rejtett alakzatait. Illetve, ha mégis volna ilyen „világmegváltó” eszme, a kérdés: *megéri-e és kinek?* Válaszunk kategorikus: *nem és senkinek.*

Am az sem enyhítő körülmény, hogy *„elvégre a nemzeti többség is ugyanúgy szenved, mint a kisebbség”.* Ez hamis vigasz, még akkor is, ha valóban szenved a többség. Hamis, mert ugyanakkora adag méreg hamarabb végez a gyermek organizmusával, mint a felnőttel. Márpedig aki tovább húzza, aki „túlél”, annak még lehet esélye a megmenekülésre, mert közben új orvosságot is feltalálhatnak és új orvos jöhet...

Igenis vannak, lehetségesek olyan történelmi helyzetek, amikor a többség – bár ugyanazt az embertelen bánásmódot túri, mint a kisebbség – *mégsem foghat össze*, legalábbis *en bloc* nem, mert közöttük feloldhatatlan vagy annak tetsző ellentmondás feszül. Amilyen jelen esetben Erdély helyzetének, a nemzeti kérdés távlatainak megítélése a románság és a magyarság körében.

A magyarság – főként az ottani – nem hisz többé semmilyen eddig kipróbált útban, semmiféle biztosítékot nem lát: s ha mégis volnának derűlátó egyének – ezeket nem a magyar érdek képviselőitének régióiban kell keresnünk.

Semmiféle *kölcsönösség* nem lehet orvosság többé. Nemcsak mert nem tartják be, kijátsszák, s más fog történni a kirakatban, mint a piszkos *raktár-lét* mélyein, hanem a kölcsönösségnek valóban nincsenek reális alapjai. (...)

Ezért bármilyen nemes nézet is volt gróf Bethlen István felfogásában az *erkölcsi kölcsönösség elve* (ha mi jól bánunk a nemzetiségekkel, erkölcsi alapunk lesz arra, hogy a szomszédokat is erre kötelezzük) – mégis naivitás, amely nyomaiban nálunk is – kinek az érdekében? – mindmáig megmaradt. Nem használhat, mert a *kisszámú nemzetiség nem vagy alig veszélyes az állami integritás szempontjából, a nagy kisebbség viszont annál inkább. Ilyen esetben igazi, őszinte kölcsönösség tehát sobasem várható.*

A román párt, amely hol nyíltan, hol hallgatólagosan elfogadta a kontinuitást és mindig nyíltan Trianont, mindezt politikájába, sőt a kommunista ideológiába integrálta – egyetlen időszakában sem hasonlítható a sztálinista internacionalizmust túlozva kiszolgáló Rákosi-pártvezetés gyakorlatához, amely által a háború után történelmi hátrányaink csak megsokszorozódtak. *„Nekünk nincsenek területi követeléseink”* – ennek hangoztatása több mint bűn, ostobaság, többszörös történelmi „öngól”. Részint: bolondok elhinni, *altatószöveggként* értékelik; ha viszont elhiszik, annál nyugodtabban folytatják az erőszakos vagy burkolt kényszerrel történő asszimilációt.

PÁSKÁNDI GÉZA

Részlet a szerző *Sírrablók c. könyvéből*

HARRY HILL BANDHOLZ

Szövetségesei vagyunk egy bűnös nemzetnek

Harry Hill Bandholz amerikai tábornok 1919-ben a Budapesten székelő antant Szövetség Katonai Misszió tagja volt. Ebben a minőségben megakadályozta a román megszálló csapatokat, hogy kifosszák a Nemzeti Múzeumot! A magyar nemzet erre emlékezve állította fel a két világháború között a tábornok szobrát.

Az emlékművet a háború után eltávolították, majd 1988-ban újra fölavatták. Bandholz tábornok naplót vezetett a Misszió munkásságáról, illetve saját szerepéről. Írása An Undiplomatic Diary címen jelent meg, angolul. A könyvből közlünk részleteket. A munkát rövidesen magyarul is megjelenteti a Tornádó Kiadó.

1919. október 13.

(...)

Dr. Munro, a Brit Élelmezési Bizottságtól és Brunier svájci százados, a Nemzetközi Vöröskereszttől éppen most tért vissza az alábbi városokban tett látogatásáról: Hatvan, Gyöngyös, Miskolc, Sátoralja-újhely, Nyíregyháza, Debrecen, Szolnok, Nagyvárad, Békés, Gyula, Arad, Temesvár, Szeged, amelyek mind permanensen Magyarországhoz tartozó városok, de a jelenleg román megszállás alatt lévő területeken találhatók. Egy aláírt nyilatkozatot terjesztettek elő, amelyből az alábbi kivonat készült:

„Valamennyi, románok által megszállt városban akkora elnyomást tapasztaltunk, hogy az elviselhetetlenné teszi az életet. Mindennapos a gyilkosság, verik a gyerekeket és a nőket, bírósági eljárás nélkül bebörtönzik, ok nélkül le tartóztatják őket, s rekvirálás címen személyes tárgyakat tulajdonítanak el. Egy nyugat-európai számára, aki nem látta és hallotta a bizonyítékokat, továbbra is nehéz elképzelnie ezeket a körülményeket. Az embereket arra kényszerítik, hogy felesküdjenek a román királyra; ha ezt megtagadják, üldöztetésnek vetik alá őket. A tapasztalt magyar kórházi igazgatókat tapasztalatlan román orvosokkal váltották fel. A román katonai hatóságok kérvényt követelnek minden átlépési engedélyért, szén, vagy élelmiszer iránti kérés kielégítéséért. A kérvényeket román nyelven kell megírni, s román jogászokat igénybe venni, akik tetemes illetéket számolnak fel. Fenyőfalva és Kétegyháza állomásfőnökét kegyellenül megverték. A legutóbbi Nagypénteken a románok hirtelen előtörték Boros-Sebesig, és 250 magyar katonát ejtettek foglyul. Ezeket a legbarbárabb módon ölték meg, meztelenre vetkőztették őket, majd oly módon döfködték őket szuronyaikkal, hogy minél tovább életben maradjanak. A románok vámházakat állítottak fel minden

faluban. Szállítási engedélyek csak nevetségesen magas összegek fejében kaphatók. Lehetetlen a kereskedelem. Az emberek hamarosan éhen halnak. A kórházakban szándékosan minden nyilvánvaló katonai vagy politikai ok nélkül megtiltják olyan szén- és famennyiség beszerzését, amelyekért már fizettek. A kórházak pusztá léte függ a széntől. A kórházakat teljesen be kell majd zárni, ha azonnal nem segítenek rajtuk. Katasztrófálisak lesznek a következmények. Járványként fognak terjedni a különböző fertőző betegségek, így például a tífusz, stb.”

1919. október 30.

Ma reggel megfogalmaztam egy táviratot a Legfelsőbb Tanácsnak, délután átvittem Gorton, Mombelli és Graziani tábornoknak és mind-egyikükkel jóváhagyattam. Mombelli tábornok félt egy csöppet attól, hogy megismételjük a Legfelsőbb Tanácshoz október 13-i üzenetünkben megfogalmazott ultimátumunkat, és bár ő jobban beszélt franciául, mint én, én viszont meggyőzőbben, végül is aláírta, hogy véget vessen a vitának. Az elküldött távirat szövege a következő volt:

Fegyverszünet augusztus 2-i érvénnyel a román és magyar haderők között, azzal a kikötéssel, hogy a magyar tisztiek rendelkezhetnek fegyvereik megtartásáról, a magyar katonák leszerelése után a tisztiek kötelesek naponta jelentést tenni, de augusztus 7-én megegyezés ellenére egész Magyarországon

miszerről nem a románok, hanem a helyi Magyar Vöröskereszt gondoskodik a románok parancsai alapján.

A férfiak közül csak kevésnek volt felöltője, egyiknek sem volt takarója, s sokan voltak csizma és alsónemű nélkül. Sokan bekékültek a hidegtől; mások éhen haltak. (...) Néhányan egészen fiatalok voltak, az egyik tizenhat éves; néhányan hatvan évnél idősebbek. A brassói citadellában 121 civil foglyot találtunk. A latrinák rendkívül egészségtelenek és nem megfelelőek. A civil foglyok között hat nő található, az egyik nyilvánvalóan művelt nő, aki verseket írt. Egy 10x9 lábnyi területű szobában voltak elszállásolva. Öten egy padon aludtak, egy pedig ágyon. Fogarason 72 civil foglyot találtunk. Őket katonákkal együtt helyezték el, körülményeiket pedig már leírtuk. Ezek közül a foglyok közül soknak nem volt csizmája, alsóneműje, az egyiknek pedig nem volt nadrágja. Egy szőnyegből készült szoknyát viselt. Egyik sincs a téli időjárásnak megfelelően felöltözve. Azzal vádolták a román katonákat, s néhány eseten a tiszteket, hogy ellopják a ruhájukat, csizmájukat és magántulajdonukat. Találtunk négy fiút, akik közül kettő tizenhárom, kettő tizennégy éves. Van egy hetvenhat éves öregember. Sokan gyógyíthatatlan betegségben szenvedtek."

Mindazonáltal még mindig szövetségei vagyunk egy nemzetnek, amely a fentebb leírt viselkedésben bűnös, hogy továbbra is úgy bánt a Duna-Tisza közének lakóival, mint arról október 13-i táviratunkban jelentettük, s amely ismételten figyelmen kívül hagyta vagy egyenesen visszautasította a Legfelsőbb Tanács képviselőinek kéréseit. A románok azt állítják, hogy számos fogoly bolsevik, de a foglyok tagadják ezt a vádat. Október 20-án Aradon a román parancsnokot felkérték a tisztí hadifoglyok és a civilek azonnali szabadon bocsátására és hogy szervezze meg a magyar kormánnyal együtt a szabadlábba helyezést más táborokból is. Október 22-én pedig arra is kérték, hogy Szolnokról küldjön vissza Budapestre 43 kihasználatlan mozdonyt, amelyekre sürgős szükség van élelmiszer-cloisztás céljából. A kérések egyikét sem követte intézkedés; még az illendő válasz sem.

A Legfelsőbb Tanács október 18-i távirata azt állítja, hogy sir George Clerk tájékoztatni fogja a Missziót arról, hogy a Tanács úgy döntött, megtesz minden szüksé-

ges intézkedést annak érdekében, hogy a román kormányt annak a magatartási elvnek a követésére bírja, amelynek elfogadására felkérték. Mindezidáig semmilyen észrevehető változás nem tapasztalható a román magatartásban, a helyzet pedig kezd elviselhetlenné válni. Ha megengedik a románoknak, hogy itt maradjanak mindaddig, amíg létre nem jön egy koalíciós kormány, akkor a haladás jelenlegi mértéke mellett a következmények még súlyosabbak lesznek. Gyorsan nőnek a Misszióknak teljesítésének útjában álló nehézségek. Az augusztus 13-i instrukciók alapján a Misszió, bár a Legfelsőbb Tanácsot képviseli, nem adhat parancsot a románoknak. Figyelembe véve a Misszió folyó hó tizenharmadiki táviratát, amely kijelenti, hogy vagy kényszerítsék a románokat a Magyarországról való azonnali kivonulásra vagy mentsek fel a Missziót feladata alól, világos, hogy a Misszió nem tehető felelőssé olyan következményekért, amelyek a kivonulás románok által való megtagadásából származhatnak, de szükségesnek tartjuk a tények bemutatását a Legfelsőbb Tanácsnak.

Amikor eltávozni készültem Mombelli tábornok szállásáról, az ajtóban összefutottam Graziani tábornokkal, s elbeszélgettünk egy kicsit az általános helyzetről, jómagam pedig örömmel derítettem ki, hogy latin kollégáink kezdenek éppoly nagymértékben undorodni a románoktól, mint Gorton tábornok és jómagam. (...)

számos tisztet letartóztattak és elküldtek Aradra. *A legtöbb úgynevezett hadifoglyot a fegyverszünet után ejtették foglyul, majd lefegyverezték őket, ahelyett, hogy egy bátor előretörés során ejtették volna őket foglyul.* A foglyul ejtés helyéről a börtönbe szállítás alatt sokukat, tiszteket és katonákat egyaránt megvertek, bántalmaztak és kiraboltak a román tisztek és katonák, a foglyok női hozzátartozóit pedig a foglyok meglátogatásakor bántalmazták.

A hadifogolytáborok kivizsgálására a Misszió által kiküldött bizottság látogatást tett az aradi citadellában, a brassói citadellában, a Bertalan-kórházban, a keresztény táborokban, a Rajnow-táborokban és Fogarason. A bizottság tagja volt Raymond Sheldon amerikai ezredes, dr. Hector Munro, a Nemzetközi Kórházi Segélyező Társaságtól, Georges Brunier svájci százados és Francesco Braccio főhadnagy az olasz egészségügyi hadtesttől. A bizottság valamennyi jelentése egybehangzó volt és gyakorlatilag ugyanolyan, mint amit október 13-i táviratunkban idéztünk és általában hasonlított az Aradon, Brasóban és Fogarason internált civilekről szóló jelentés következő kivonatához:

„Aradon körülbelül 100 férfi és fiú foglalja el az erőd kazamatáit. Semmiféle előkészületeket nem tettek számukra. Nincs se ágy, se fapad, amin aludhatnak. A padló betonból van. Nincs tűzhely, az idő esős és dermesztően hideg. Számos ablakot betörték, az élel-

166 ezer halott

A "Romania Mare" idei 8. számában dr. Ion Bitoleanu egyetemi előadótanár a Románok és a pogromok c. cikkében felsorolja a bűnöket, amiket a zsidók követtek el a "román kultúra és a román hadsereg" ellen a II. világháború alatt. A történelemhamisítást tudatosan gyakorolják a román "tudományos" művekben és a publicisztikában. Azzal kérkednek, hogy "Románia nem adta ki a zsidókat Németországnak". Ez valóban megfelel a történelmi tényeknek. A román hatóságok ugyanis német segédlet nélkül, nem kevesebb, mint 166 ezer zsidót irtottak ki. Erről alig tud valamit a világ, holott Matatias Carp dokumentum-gyűjteménye, mely 1946-ban jelent meg Bukarestben, világos bizonyosága a zsidók ellen elkövetett bűnöknek. A könyvet elkobozták. Most részleteket közlünk a Fekete könyvből.

(...)

Bukovinában és Besszarábiában 1941. június 22-ike és július 30-ika között (a II. világháború első hónapjaiban. A szerk.) a falusi zsidó lakosságot majdnem teljes egészében kivégezték. Így: Noua Sulitaban 800 embert öltek meg; Hertaban 3 tömegsírban földelték el a 100 meggyilkolt túszt; Ciudeiben az egész zsidó lakosságot kiirtották (kb. 500 lélek); Vijnitaban 21, Ros-tochiban 140, Edinetiben 500, Vas-cautiban 20 zsidó lakost gyilkoltak meg; Hîrbovában mind a tizet; Bani-la pe Siretben csak néhány zsi-dót öltek meg, de ezeket darabok-ra vágták, *hogy a vérükkel kenjék meg a szekerek tengelyét*; Hlinita-ban és Drosnitaban kiirtották a zsi-dó lakosság 90 %-át; Pîrlitiben 10 zsidót gyilkoltak meg olyan körülmények között, hogy még a német hadsereg is felháborodott és tiltakozott a Román Vezérkarnál¹; Briceniben és Lipcaniban a meggyilkoltak számát nem lehetett meghatározni; Teura Nouaban olyan körülmények között gyilkoltak meg 50 zsidót, hogy a német hadsereg ismét tiltakozott; Cotmaniban 10 zsidót (a rabbival az élen), Lipcautiban 40-et öltek meg; Ceplautiban kiirtották a 180 lélekből álló egész zsidó lakosságot; Zoniachieben 139, Rapujinetben 37, Marculestiben először 18 (köztük a rabbit is), két nap múlva 600 zsidót gyilkoltak meg.

A városokban a tömeggyilkosságok nagyméretűek voltak, és különleges vadsággal hajtották őket végre. Storojinetben (július 3.) 300 zsidót öltek meg, két nap múlva újabb tizenötöt Csernovitzban, (július 5.) 2000-nél több zsidót gyilkoltak meg, és másik 300-at a fő-rabbival az élen, két nap múlva lőttek agyon. Hotinban a zsidók a külvárosban laktak, elfoglalása első napján (július 7.) majdnem minden zsidót meggyilkoltak (kb. 2000 személyt). A vérfürdő még további három napon át folytatódott a városban.

Kisinyovban, annak a két út

mentén, melyeken a román és a német hadsereg benyomult a városba, július 17-én több, mint 10.000 zsidót gyilkoltak meg. (...)

Egy példa pontosabb képet nyújt a valóságról. Balti megyében a hivatalos statisztika szerint 31.916 zsidó élt. Miután a román és német csapatok az egész megyét elfoglalták, a hadsereg főhadbírája azt jelentette a Főhadiszállásnak 1941. július 17-én, hogy az egész megye területén csak 8481 zsidó van, akiket három lágerben gyűjtöttek össze. Ahogyan ez a fentebbiekből kiderül – a hivatalos összeírások és számítások adatai alapján – Besszarábiában és Bukovinában 1941. szeptember 1-jéig 166.497 zsidó pusztult el, férfiak, asszonyok, gyermekek, öregek.

A hadműveletek befejezése után, bár kialakult bizonyos rend, a zsidók gyilkolása és megszállása tovább folytatódott. (...)

1941. augusztus 7-én és 8-án újabb 525 zsidót vettek ki a Kisinyovi gettóból, akiket a ghidighici vasútállomásra vittek. Csak 200 tért vissza közülük, ezek elmesélték, hogyan ölték meg a többieket.

1941. augusztus 6-án a kisinyovi rendőrszázad csendőrei 200 zsidót végeztek ki, akiket a Dnyeszter vízébe vetettek.

1941. augusztus 9-én a Chilia Légio csendőrei 451 zsidót lőttek agyon a tataresti lágerben.

A zsidó menetoszlopokból, amelyek az észak-besszarábiai román hatóságok parancsára ide-oda vándoroltak, éhség, kimerültség, agyonlövés és vízbefulladás következtében sok ezer zsidó halt meg. Csak egyetlen, 25.000 lélekből álló menetoszlopból, amelyet a Dnyeszteren át Ukrajnába vittek, majd visszahoztak Besszarábiába, három hét alatt 4000 ember pusztult el.

Egy 300 zsidóból álló csoportot, amelyet egy tizedes és két román csendőr kísért, Volcinetben, a Dnyeszteren való átkelés közben extermináltak agyonlövés és vízbe való fullasztás által.

A besszarábiai lágerekben, amelyekben összegyűjtötték a zsidókat a deportálás előtt (Secureni, Edineti, Vertujeni, Marculesti), mindennap meghaltak néhány százan. Az utak mentén, ahol a deportáltak kísérték (1941. szeptemberében a besszarábiai lágerek, októberben és novemberben a bukovinai, a Dorohoi megyei lágerek s a kisinyovi gettó kerültek sorra), sok ezer zsidó meghalt a kimerültség, a betegségek, az éhség és a hideg következtében. Az Edinetiből indított menetoszlopok egyikéből, október 15-ikének éjszakáján. Corbu faluban 860 zsidó fagyott meg, közöttük sok anya a gyermekével a karjában.

Másokat a menetoszlopokat kísérő csendőrök öltek meg. A román katonai hatóságok utasításai alapján a menetoszloptól elmara-dókat agyon kellett löni². *Egyes zsidókat eladtak a falusiaknak, ezeket aztán agyonlőtték, hogy a vásárlók megkapják az áldozatok ruháit.* Transznisztriában töltött első telük folyamán feltehetőleg több, mint 50.000 ember halt meg a Romániából deportált zsidók közül a hideg, az éhség, a kimerültség és a járványos betegségek (hastífusz, kiütéses tifusz, vérhas stb.) következtében.

Sokakat azonban meggyilkoltak. Néhány példa:

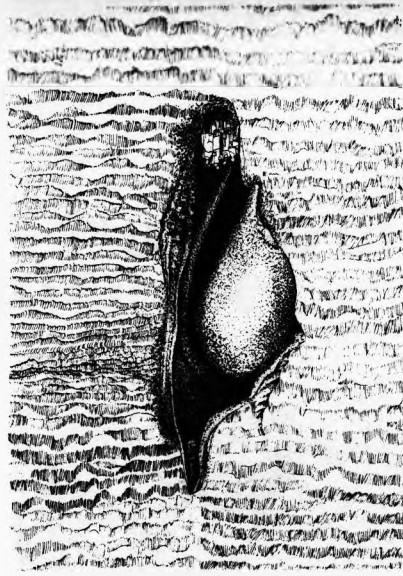
Grozdovcaban 1941. októberében naponta, csak úgy találomra, tizesével lőtték agyon a deportált zsidókat a román katonák.

1941. december 19-én a Sargorod-Moghilev körzet hadbírója hat fiatal zsidót látott meg az országúton; megparancsolta, löjjék agyon őket; a falu temetőjében került erre sor. Másnap ugyanazon hadbíró parancsára még két zsidót lőttek agyon; egyiket azért, mert állítólag két kiló cukrot lopott, a másikat, mert állítólag hússal feketézett.

1942. március 9-én Mostovoi és Zavadovca községekben állomásozó német katonák 772 zsidót vettek ki a cihriini (Berezovca megye) lágerből, a község szélén lőtték őket agyon. (...)

1942. április 4-én Rabnitaban a Csendőrlégió vezetőjének parancsára 48 zsidó deportáltat lőttek agyon, mert kijöttek a gettóból.

1942. május 27-ike és 30-ika között a suha-verbai kolhozban (Be-

rezovca megye) a lichtenfeldi német tábori rendőrség 1200 zsidót lőtt meg. (...)

1942. október 10-én a ciricovi lágerből 80 gyermeket, 40 asszonyt és öreg személyt válogattak ki; egy erdőbe vitték, s ott agyonlőtték őket.

Ugyanazon a napon a krasznopolszki lágerben 80 zsidót lőttek agyon; asszonyokat, gyermekeket, öregeket.

1942. október 14-én a geiseni lágerben 230 zsidót – asszonyokat, öregeket, gyermekeket – lőttek agyon.

1942. október 16-án egy oberfeldwebel néhány német katonával a peciorai lágerből 150 zsidó lányt vett ki; valamennyit bántalmazták, egyeseket meg is erőszakoltak; azután egy Bar és Vinita közötti erdőbe vitték és agyonlőtték őket.

1942. november 6-án a geiseni lágerben 1000 zsidó deportáltat gyilkoltak meg.

Ugyanazon a napon csaknem teljes egészében lemészárolták a Brailovba deportált zsidóságot. 250 zsidónak sikerült elfutni, egy hónap múlva azonban elfogták, és december 5-én agyonlőtték őket.

1943. január 27-én azzal az ürüggyel, hogy megszöktek a gettóból, 72 lampolba deportált zsidót lőttek agyon.

1944. március 16-án a rabnitai börtönben a deportált kommunis-ták közül 68 embert mészároltak le, mind zsidó volt.

Jegyzetek: Hitler 1941. július 22-én megtámadta a Szovjetuniót. Románia a birodalmi hadsereggel egyidőben kezdte meg a maga Keleti hadműveletét. A Dnyeszteren túli területeket egészen Odesszáig – Transnistria néven – közigazgatásilag is Romániához csatolta. Matatias Carp: *Cartea neagră (Fekete könyv)* c. 1946-ban kiadott könyvéből most közölt részletek a nagy részt Transnistriában történt gyilkosságokra utalnak. Az itt közölt szöveget 22 dokumentum hitelesíti. Terjedelmi okok miatt az alábbiakban mi csak kettőt adunk közre:

1. A tiltakozást 1941. július 11-én keltezték. A XI. német hadsereg vezérkari főnöke írta alá, s a román Főhadiszállás az 1941. július 17-én keltezett 1411. B. számú parancsával továbbította a főhadbírónak. A tiltakozáshoz helyszíni ténymegállapítások és a német tábori titkos rendőrség egyik gyűlése jegyzőkönyvének másolatait csatolták.

2. A kisinyovi gettóban történt szabálytalanságok kivizsgálása céljából létesített bizottság tiltakozását 1941. július 14-én keltezték. A XI. német hadsereg vezérkari főnöke írta alá. Erre vonatkozólag a következő részletet tartalmazza:

„Ezt a különleges utasítást a Hotini Légió parancsnoka, Dragulescu őrnagy közölte velem, aki azt mondta neki, hogy a Főhadiszállás parancsa szerint azokat a zsidókat, akik akár betegség, akár tehetetlenség miatt nem tudnak lépést tartani a menetoszlopokkal, végezzék ki. Ennek érdekében azt parancsolta neki, hogy minden menetoszlop indulás előtt két nappal küldjön ki egy-egy továbbszolgáló altisztet az útvonalra, akinek az útvonalba eső csendőrörsök segítségét igénybe véve tíz kilométerenként egy-egy 100 személyt befogadó gödröt kell ásatnia, ezekbe földelik el majd azokat, akiket agyonlőnek, mert lemaradnak a menetoszloptól. A gödrök ásásában és az agyonlötték elföldelésében a „premlitaroknak” is kell segíteniük azokból a falvakból, amelyek az evakuálási útvonalon találhatók. Rosca hadnagy pontosan végrehajtotta a kapott utasításokat, s ennek eredménye 500 agyonlőtt zsidó lett a Secureni-Cosauti útvonalon. Ugyanazt az eljárást alkalmazták az Edenet-Cosauti útvonalon haladó menetoszlopok esetében is, ahol a végrehajtást az ugyanazon alakulathoz tartozó Popovici hadnagy eszközölte Rosca Augustin hadnagy parancsnoksága alatt.”

A független Erdélyért

(Részletck)

A svájci államformát közelebről nem ismerő olvasóknak szánom e rövid bevezetőt:

Svájc konföderációs (Bundessstaat) államforma. Nagyon erős a helyi (községi) és a területi (kantonális) önkormányzati jog. A kormánynak (Bundeszrat) csak 7 tagja van. Évtizedes íratlan szabályok szerint 4 miniszter lehet német nyelvű (= a német nyelvűek 74 százaléka), 2 miniszter francia nyelvű (= 20 % francia nyelvű lakos), 1 miniszter olasz nyelvű (= 4 % olasz nyelvű lakosság). A miniszterek közül minden évben váltakozva, más lesz az államelnök.

Akaratlanul is erre az évszázadok óta példásan működő demokratikus államformára gondolunk, ha aggódva figyeljük a megoldatlan, mindinkább élesedő nemzeti-ségi vitákat Erdélyben, Bánátban (és mondhatjuk, szerte Európa más államaiban).

A több nemzetiségű Erdély és Bánát mintegy 7,8 millió lakosával, amelyből 2,5 millió a magyar, 1 millió a cigány, 0,4 millió szerb-horvát, most már csak 0,2 millió a német, e szempontból nagyon hasonlít Svájc-hoz.

Ezért csak egy független Erdély, a Svájc-hoz hasonló államfelépítéssel tudná biztosítani azokat a politikai alapfeltételeket, amelyben minden nemzet élhetne és minden nemzeti-séget élni hagyának, anélkül, hogy az egyik nemzetiség uralkodna a többi fölött. Minden más elképzelés csak rövidlátó önámítás, amely a kisebbségi nemzetek sorsára és jövőjére végzetes tragédiát jelent!... Az

általános Emberi Jogok biztosítása nem elég a különleges erdélyi adottságok esetében!

Mégis vannak még közöttünk is olyanok, akik egy békés román-magyar jövőben reménykednek a jelenlegi román állam határain belül.

Ezek az elgondolások teljes önámítást képeznek a történelem és a "nagyromán" nacionalizmus ismeretében és csak még nagyobb jövőbeli tragédiák kiindulópontjai lehetnek az erdélyi és bánáti magyarság és nemzetiségek számára.

Az erdélyi nemzetiségek (nemcsak a magyar!) jövőjét eldöntő kérdések csak a következők lehetnek:

1) Megszünteti-e a román kormány az erőszakos tömeges román betelepítést a Regátból Erdélybe,

2) Beszünteti-e a magyarok széttelepítését Erdélyből a régi Románia területére,

3) Elismeri-e Románia, hogy többnemzetiségű ország, mert Románia 23 millió lakosából 30 % a nem román nemzetiségű! (3 millió cigány, 2,5 millió magyar, 0,4 millió szerb-horvát, 0,2 millió német),

4) Visszaállítják-e az Autonóm Magyar területet, magyar államnnyelvvvel?

Valószínű nem, nemzetközi nyomás nélkül!

Ezt bizonyítja a Román Nemzeti Parasztpárt vezetőjének nyilatkozata is.

Határozottan ellenzi a területi Magyar Autonómia visszaállítását, egy olyan követelést, amelyet a civilizált Olaszországban és Spanyolországban már régen megadtak a déltiroli és baszk kisebbségeknek, saját területi parlamenttel.

Ha pedig ezt nem adják meg, akkor még évtizedekig sem kell várunk az erdélyi magyarság szétszórására, jelentéktelenségig való zsugorítására, melyet azután adódó alkalommal az országból kiszorítanak vagy elűznek!...

"Erdély ügye – Európa ügye is"!

Rövid távon követelni kell tehát az Autonóm Magyar Terület visszaállítását.

Közép távon követelni egy független Erdély + Bánát megalakítását az itt vázolt svájci államforma alapján, mert lényegében a magyarság nem a 23 milliós Romániának kisebbsége csupán, hanem a 6–7 milliós, egykoron saját államisággal rendelkező Erdélynek népe is.

Összefoglalva: csak egy Romániától független Erdély tudná megteremteni és megvédeni a magyarság fennmaradását biztosító alapvetően fontos előfeltételeket, az egyenjogúság elveit követve.

A független Erdély eszméje, mint salamoni megoldás Románia és Magyarország között valószínűleg a leghamarabb tudná elnyerni az európai népek és a nagyhatalmak tetszését és az ügyben való támogatását.

Ezért a magas és igazságos eszméért dolgoznia kell az erdélyi magyarságnak a magyar nép és a magyar külpolitika támogatásával. És ha lehet, nemcsak magyar nyelven, hanem az európai népek nyelvén megfogalmazott Memorandumokkal is, hogy ezek a népek is tudomást szerezhessenek panaszainkról és megoldásainkról, amelyek egy demokratikus, igazságos és békés megoldást javasolnak.

Európa leghaladóbb erőit kell mozgósítanunk a romániai magyarság érdekében!

DR. JOSEF BORKO
(Zürich)

Európa mindenkié

Tisztázzuk a Le Monde olvasói számára, hogy Románia mintegy 22 millió lakosából több mint kétmillió magyar. Az ország központi részében tömörülnek, de nagy számban élnek Erdély többi vidékén és a Bánságban is. Gazdag és dallamos, bár nem indo-európai nyelvet beszélnek, amely csupán a finn, az észti és a török nyelvvel áll rokonságban, a románoktól eltérően, akik az olaszal, a spanyollal és franciával rokon latin eredetű nyelvet beszélnek. Ők katolikusok vagy protestánsok, a románok pedig görögkeletiek. A magyarok nagy költőket, nagy zenészeket, nagy tudósokat adtak. A nem euklidészi geometria megalapozóinak egyike Lobacsevszkij, ukrán, a másik pedig Bolyai, erdélyi magyar volt.

Az erdélyi románokat évszázadokon keresztül elnyomta a magyar nemzetiség. 1919 óta az erdélyi

magyarokat nyomja el a román bürokrácia.

Az ötvenes években volt egy pillanat, amikor a román kommunista rendszer magyar egyetemet létesített Erdélyben és bizonyos fokú autonómiát engedélyezett a magyarságnak. A Ceausescu-diktatúra felszámolta a magyarok iránti tolerancia minden megnyilvánulási formáját. A nagysűrűségű magyar lakosságú vidékeken rendszeresen olyan más vidékekről származó tisztviselőket, tanárokat, ügyészeket, egyéb kádereket telepítettek be, akik egy szót sem tudtak magyarul. Nem volt többé magyar nyelvű egyetem, sem középiskola. Fokozatosan elfojtottak minden helyi autonómiát.

Mindez igazságtalan, embertelen, s a jelenlegi átmeneti rezsim sem tett semmit, hogy bár egy reménysugárt villantson fel a romániai magyarok előtt. Romániában

minden tizedik állampolgár – a magyar – kétségbeesésben él. Hiszen túl sokan vannak ahhoz, hogy kivándoroljanak. Tömeges kivándorlás – de hová? És túl távol vannak Magyarországtól ahhoz, hogy egy határkiigazítás kivitelezhető és hasznos lehetne.

Az egyetlen megoldás szellemi, erkölcsi, pszichológiai, kulturális. Ugyanolyan jellegű, mint a franciák és angolok, a franciák és németek közötti öröklött ellenségeskedés fel- és megoldása: fel kell fedeznünk egymást, meg kell tanulnunk a kölcsönös megismerést és tiszteletet. Az iskola feladata, hogy megismertesse a gyermekekkel az erdélyi magyarok által létrehozott művészi és tudományos értékeket, akárcsak azokat, amelyeket a vidék románsága alkotott.

De mindenekelőtt az erdélyi és bánsági magyarságnak (a Bánság szó olyasmit jelent, mint "grófság" vagy "hercegség") kantonális – mondjuk ki: svájci típusú – helyi autonómiák bevezetésére van szüksége.

Erdély (Transilvania – "az erdőn túli ország") lakossága három nemzetiségből: románokból, magyarokból és németekből áll, akik három nyelvet beszélnek és három egymástól eltérő – Párizs, Budapest, illetve Bécs felé igazodó – kulturális hagyományhoz, különböző – görögkeleti, katolikus, kálvinista vagy lutheránus – vallásokhoz tartoznak.

De talán Svájc nem változatosabb még ennél is? A négy nyelv és három vallás megakadályozza-e abban, hogy virágzó és békés legyen?

Kit fog Erdély utánozni!? Svájcot vagy Libanont? A kommunista zsarnokság alól alig felszabadult románok – de vajon tényleg egészen felszabadultak? – rá fogják kényszeríteni magyar honfitársaikra a román sovinizmus zsarnokságát? Az 1940–41-es zsidómészárlások után 1990-ben meg fogjuk élni a magyarok lemészárlását?...

PETRU DUMITRIU
Le Monde, 1990. III. 30.

Az erdélyi románság és a holnap

Erdély történelmi léptekű tragédiája, hogy Trianonban kiszakították a közép-európai demokratikus fejlődés természetes közegéből, s megpróbálták beleerőszakolni a balkanizált kelet-európai társadalmi morál misztikus nacionalista létformáiba. Az erdélyi toleráns társadalmi fejlődés hirtelen megtörése nemcsak a magyarság számára jelentett megrázkódást, perspektíva-vesztést, jövőtlenséget. Az 1918-as gyulafehérvári eufória múlásával, s az autonómia lehetőségének szertefoszlása után, az erdélyi románság nagyobbik hányada is rádöbbsent arra, hogy a nagy nyereség – Nagyrománia megalakulása – közben mit veszített. Mind világosabbá vált, hogy végzetesen szétzilálódtak azok a szellemi-gazdasági-társadalmi kötelékek, melyek századokon át szervesültek az erdélyi társadalom egészébe, s azon belül a románság számára is. Az erdélyi autonómia lehetőségének megszűntével a Kárpátokon inneni románság hamar rádöbbsent, hogy számukra Európa többé nem a szabad kapcsolatok sokrétű lehetőségét kínálja. A román politikai-kulturális-gazdasági játéktér végül is a tervezett kelet-közép-európai francia hegemonia kiszolgálójává redukálódott. Am még ezzel a lehetőséggel is szembeszegült a Kárpátokon túli bizantin erkölcs: a társadalmi gondolkodást és magatartást meghatározó keletiesített balkáni politikai morál.

Az erdélyi románságban hamarosan tudatosodott, hogy még a párizsi szellemtől átítatott szűk ér-

telmiségi – s azon belül a politikus – réteg gondolkodásmódja is más-képpen európai, mint az erdélyieké. Tapasztalniaiok kellett például, hogy az államigazgatás mindennapjait át- meg átszővi a törvényeket az utasítások mögé soroló gyakorlat: a baksis szemlélet, amely jelentéktelen juttatásokért is gyakorolta a törvényszegést.

A nemzeté válás befejezetlensége súlyos teherként nehezedett a mesterségesen megnövekedett román állam polgárainak mindennapjaira. Ennek ellenére a politika nem az önállóan fejlődött régiók föderalizálására törekedett, hanem a nemzeté válás mesterséges fölgyorsítását, a homogenizáció erőltetését szorgalmazta. E kérdésben nem volt lényeges eltérés a pártok között – kivéve a Kommunisták Romániai Pártját, amelynek azonban a legcsekélyebb befolyása sem volt a politika alakulására. A kormánypolitikát és a társadalmi közgondolkodást alakító pártok elkötelezettjei voltak a dákoromán kontinuitás víziójának, egyúttal minden idegen népelem beolvasztásának vagy fölszámolásának. A nemzeti célként felfogott álmok szorgalmazói nem voltak tekintettel semmilyen történelmi-kulturális sajátosságra. Arra például, hogy Besszarabia fejlődésére meghatározóan rányomta bélyegét az orosz birodalommal való történelmi-társadalmi együttfejlődés. Arról is megfélekedtek, hogy Havasalföld társadalma őrzője a bizánci szellemtől is determinált balkáni sajátosságoknak, miközben a Iasi-i központú Moldva olyan tájegységet jelent, amely leginkább kötődik a Nyugathoz, mindenekelőtt Erdélyen keresztül.

A más-más dialektusba hajló közös román nyelvnél erősebbnek bizonyultak – Trianon után is – a régiók sajátosságait őrző, a megkülönböztető értékeket érvényesítő tradíciók.

A különfejlődés legnyilvánvalóbb jegeit az erdélyi románság őrizte. Az a népcsoport, amely a maga sajátosságait a nyugathoz gyér-

telmően kötődő erdélyi magyarsággal, s a szászokkal való együttélésben alakította és amelyre meghatározó befolyást gyakorolt az ortodox egyházból kiszakadt görögkатоlicizmus. Az a körülmény, hogy az erdélyi románság vallási szempontból megosztott volt, még bonyolultabbá tette Bukarest számára az erdélyi stratégiát. Megoldhatatlan feladatnak bizonyult az erdélyi toleráns társadalmat "egyneműsíteni" (homogenizálni) a misztikus nacionalizmus szellemével átítatott, Kárpátokon túli román népességgel. Ennek a kísérletnek majdnem egyöntetűen ellenállt Erdély népe. Tegyük hozzá rögtön, hogy az erdélyi románság nagy része is.

Amikor azonban a húszas évek közepére-végére nyilvánvalóvá vált ennek a kísérletnek a kudarca, a román vezetés módosította stratégiáját. A későbbiekben a "regátot" próbálta hozzáidomítani az erdélyi hagyományokat őrző társadalom gyakorlatahoz. A nemzeti homogenizációt erőltető stratégia megváltozása azonban egy jöttányival sem vitte előbbre a román nemzetfejlődést. A kudarc szociológiailag is értelmezhető, hiszen a kísérlet arra próbálta rákényszeríteni a Kárpátokon túli régiókban élő román népcsoportokat, hogy szembeforduljanak saját múltjukkal, hagyományaikkal, szokásaikkal, törvénykezésükkel. Ez a politikai próbálkozás is megrekedt a látszóteredmények szintjén. Nagyrománia országgrészei közötti magatartásbeli-szellemi-erkölcsi különbségek a legkevésbé sem oldódtak vagy hasonultak. A nagy politikai erőfeszítés közepette például az erdélyi románság markánsan őrizte a maga történelmi hagyományait, s nosztalgiával emlékezett arra az időszakra, amikor még Közép-Európához tartozott. Ma már történelmi távlatból is megállapítható, hogy a két világháború között a román nemzeté fejlődés alig-alig jutott előbbre. Ennek egyik legfőbb oka az erdélyi románság azonosulási szándékának hiánya volt.

Ezt a kudarcot megtapasztalva folyamodott a bukaresti vezetés ahhoz a harmadik stratégiához, amelynek elemei szerény mértékben ugyan, de hatottak már a két világháború között is. Az igazi sikerhez azonban az 1947-es békeszerződést követő időszakban teremteték meg a társadalmi-politikai-közigazgatási eszközöket.

A román nemzeté fejlődés, a nemzeten belüli gyors homogenizáció befejezésének vágyához

(mely egyúttal az idegenek, minde-
nekelőtt a magyarság beolvasztásá-
nak a szándékát is jelentette), Bu-
karestben rendkívüli céltudatos-
sággal megteremtették a leghatéko-
nyabbnak tűnő eszközt: az erdélyi
részekben olyan mérvű ésszerűtlen
iparosításba kezdtek, amelyhez a
millió nagyságrendű "munkaerőfe-
lesleget" a Kárpátokon túlról irá-
nyították át. Ez a megtervezett,
Európában példátlan belső exodus
mintegy három évtized alatt meg-
változtatta Erdély etnikai arculatát.
A városok majd mindegyikében a
román jelenlét elérte a tervezett
"legalább 51 százalékot". Az Er-
délybe telepített több milliós ro-
mán elem jelenléte azzal okozott
majdnem helyrehozhatatlan sérü-
lést a transzilvanista szellemben, a
toleranciához szokott társadalmi
magatartáson, hogy a régióban az
erdélyi románság szellemisége hát-
térbe szorult, s a misztikus naci-
onalizmussal átítatott Kárpátokon
túliak váltak társadalmilag hang-
adóvá, a közéletben pedig kezde-
ményezővé. A Kárpátokon túlról
betelepített milliók engedelmes
eszközzé váltak a hatalom szándé-
kainak valóra váltásában. Nemcsak
a magyarokat s németeket félemlí-
tették meg, nyomták el, de az erdélyi
románok nagy részét is magyar
bérenceknek tekintették.

A misztikus román nacionaliz-
mus ma az erdélyi románok közül
is szedi áldozatait.

Némi kockázattal ugyan, de
mégis megállapítható, hogy az ő-
shonos erdélyi románság nagyobbik
hányada még mindig az erdélyi to-

lerancia szellemének őrzője, míg a
frissebben betelepültek milliói je-
lentik azt az intoleráns réteget, azt
a tömeget, amely azt tartaná radi-
kális megoldásnak, ha a magyarok-
kat, mint ázsiai jövevényeket kiűz-
nék Erdélyből. A románságon be-
lüli csöndes, ám néha kiéleződő vi-
ták jelzik a szemléleti különböző-
séget a két román népcsoport kö-
zött. E vitákból úgy tűnik, hogy az
autochton erdélyi románokban
ébredőben a remény, hogy újra ré-
szeseivé válhatnak mindannak, ami
erdélyiséget, s európaiságot jelent.

Ez a népességcsoport őrzi, s to-
vábbörökíti a reményt, hogy Er-
délynek újra szerepe lehet az euró-
pai együttműködésben. Mindez a
legkevésbé sem jelenti azt, hogy az
erdélyi románságnak el kellene
idegenülnie a román etnikum töb-
bi csoportjaitól. Azt azonban igen,
hogy az erdélyi tolerancia szelle-
mében válják részesévé a régió
kantonizálásának, az önrendelke-
zési jog kimunkálásának. Annál is
inkább, mert igen kicsi az esélye
annak, hogy a Kárpátokon túli tér-
séget jellemző antidemokratikus
társadalmi hagyományok, a mind-
máig érvényesülő diszkriminatív
politika ismeretében az európai
közösség befogadná Romániát tag-
jai sorába. Nem azért, mintha a ro-
mánság nem tartozna szervesen
Európához! A legkevésbé sem! De
ugyanakkor az is igaz, hogy az
európai jövő kimunkálói okkal azt
tartják számon, ami az ortodox-naci-
onalista román attitűdöt megkü-
lönbölteti a nyugati- és közép-
európai térség társadalmaitól. A sa-
jatos, misztikus nacionalista, anti-
demokratikus hagyományok sorol-
ják az ország Kárpátokon túli ré-
szét a más értékeket teremtő és le-
hetőségeket kínáló régióba, Euró-
pa szláv-ortodox tradíciókat őrző
keleti feléhez.

A kérdés szakértői – a történelmi
tapasztalatokat is számon tartva –
nem ok nélkül vélekednek úgy,
hogy Románia keleti fele épp orto-
dox-nacionalista hagyományú ideo-
lógiája miatt képtelen lenne azono-
sulni az európai integráció politikai-
társadalmi célkitűzéseivel. Ez teszi
érthetővé annak a hírnek a nyugati
szellőztetését (kiszivárogtatását?)
is, hogy a máltai csúcstalálkozón
Bush és Gorbocsav a Kárpátokat
tekintni az európai közösség keleti-
délkeleti limesének. Bulgáriát és
Romániát pedig döntően, a törté-
nelmi hagyományok okán, Európa
keleti térsége fontos országainak.

Az új európai átrendeződés vá-
laszút elé állítja az erdélyi román-

ságot. Azt kell eldönteniük, hogy
Erdély honosaiként az európai kö-
zösség szerves részévé kívánnak-e
válni?

Amennyiben az erdélyi román-
ság nemcsak résztvevőjévé, de kez-
deményezőjévé is válna egy föde-
ralizálódott – a magyarok, romá-
nok, németek s más nemzetrészek
és etnikumok együttműködésén
alapuló – Erdélynek, azzal a ro-
mánság egészének tenné a legna-
gyobb szolgálatot. Az erdélyi
autochton románság újra olyan
közvetítő közeg lehetne a nyugati
társadalmak, s a román nemzet ke-
leti része között, mint volt koráb-
ban évszázadokon át. Egyszerre
gyakorolhatná közvetítő és impul-
zus gerjesztő funkcióit. Ez a nem-
zetszolgálat pedig alighanem azt je-
lentené, hogy az erdélyi példát kö-
vetve, távlatban a Kárpátokon túli
románság is olyan demokratikus
elemeket építhetne be saját hagyó-
mányaiba, amelyek segíthetnék
őket, hogy lassan ugyan, de mégis
részeséivé váljanak az európai po-
litikai közösségnek.

A holnap igénye az egyetemesség
utáni törekvés. Nemcsak a Kárpát-
medence népeinek, de a románság
egészének sorsa is függhet attól,
hogy az erdélyi autochton román-
ság képes lesz-e alkotóan megfogal-
mazni saját demokratikus jövőké-
pét? Vagy netán hagyja magát elan-
dalítani a nagyromán ideológia má-
konyától, s ezzel nem hajtóerejévé,
hanem éppenséggel fékezőjévé vá-
lik a tényleges román nemzeti érde-
kek érvényesülésének.

KÖTELES PÁL

Felhívás a magyar parlamenti pártokhoz

Távol a házától, de egyforma aggodalommal tölt el minket Magyar Népünk leendő jövőjének a sorsa. Bízunk abban, hogy végre történelmünk új lehetőséget biztosít egy boldogabb-szebb jövő kialakítására. Bízunk abban is, hogy népünk jövője a lehető legjobb kezekbe került, együttesen vagy külön, más-más utakon, de egyugyanazon célért: egy boldogabb, szabad hazáért. Mivel tagjaink jelentős része a történelmi Magyarország igazságtalanul elcsatolt területeiről származik, így természetes, hogy aggodalmaink ezen területen élő Magyarság felé fokozottabbak. Ezen belül is az erdélyi magyarság agyongyórtott sorsa az, amely leginkább aggaszt bennünket. Természetesen nem feledkezünk meg más országokban élő magyarokról sem, lehetőségeinkhez képest ott is segítünk, de erőnk és figyelmünk zömét az erdélyi magyarság megmentésére, sorsuk jobbra fordítására szenteljük. Egyesületünket is ennek a célnak érdekében hoztuk létre. (...)

Jól tudjuk, hogy sem a hovatarozás hitét, sem az egyéni szellemi tudatot rendeletekkel szabályozni nem lehet. Ismerjük értékeinket is, bármit is állítsanak rólunk "egyesekek", a valóság egészen más. Tetszik, nem tetszik, de megmaradtunk idegenben is magyarnak. Igaz, nagy gyakorlatunk van benne, hiszen sokszor saját szülőházunkban is idegenként kellett magyarnak maradni. Mindezek alapján úgy érezzük, hogy jogot formálhatunk a magyarság iránti

aggodalmunk és a jövőről alkotott véleményünk közlésére olyan felelős sze-mélyeknek, akik nemzetünk irányítását a közeljövőben átveszik.

A múlt év decemberi romániai események eleinte féltő reményekkel töltöttek el minket. Később tudat alatti rossz érzéseink beigazolódtak, maradt a féltés, reményeink szertefoszlottak. Mint Románia történetében oly sokszor, a mostani változás az erdélyi magyarságnak csak rosszabbodást jelentett. Igen rossz érzéssel tölt el minket a demokrácia azon balkáni félreértelmezése, miszerint a többség szuverén joga a kisebbség elűzése, ha kell, likvidálása. Aggaszt minket a tágabb és szűkebb értelemben vett nagyvilág hivatalos közvéleményének naivitása, miszerint hitelt kell adni a kibontakozó romániai demokráciának, s várni kell az ígéretek megvalósulására. Mégis meddig várjuk? Addig, amíg egy magyar még élni fog Erdélyben? Könnyen egy népcsoport életébe kerülhet e könnyelmű, történelmi tapasztalatot nem ismerő felelőtlen kijelentés. Románia fennállása óta arról volt híres, hogy soha semmiféle ígérését, nemzetközi szerződését nem tartotta be. Egyetlen egy kormánya sem volt soha korrekt, akár királyi, akár fasiszta, akár kommunista kormányról volt szó. A magyarság üldözésében pedig minden ideológiai különbségek ellenére megegyeztek. Nincs semmiféle garancia, hogy a következő kormánya majd jobb lesz! A legkisebb engedményeit is nagy hűhóval azért hozta olykor, hogy a nemzetközi

közvéleményt elaltassa, később pedig különböző ürügyekkel visszavonja azt.

Hála Istennek a legutóbbi idők romániai eseményei kezdik kijózanítani a nemzetközi közvéleményt. Sajnos, azért még mindig akadnak olyanok, akik hisznek bizonyos "józan" tárgyalások lehetőségében a magyar, és egyéb kisebbségek emberi jogaiért Romániában. Bár úgy gondoljuk, felelősséget aligha menének érte vállalni e nemes urak. Az ilyen, úgynevezett "józan" tárgyalásokon a román fél mindig arra hivatkozik, hogy a kisebbségi kérdések megoldása szigorúan Románia belügye. Ha az utóbbi hetven év tapasztalatait figyelembe vesszük, ez olyan visszatartó és erkölcsstelen állítás, mintha azt mondanák, hogy a zsidó kisebbségek üldözése a náci Németország belügye lett volna. Ilyet józan, felelős személy semmiképpen sem állíthat. Semmilyen nép vagy népcsoport üldözése, vagy erőszakos beolvastási törekvése nem lehet valamely ország belügye. Mindezeknek alapján mi nem osztjuk véleményünket azzal a gondolattal, hogy a békeség kedvéért a románoknak az utolsó magyarig udvarolni kell. (...)

Igen valószínűnek tartjuk, hogy az új, a népünk által megválasztott kormányban többségben lesznek azon személyek, akik szívükön viselik nemcsak az otthoni magyarság érdekeit, de az önhibájukon kívül a határon túlra szorultakét is, hiszen ezek létszáma közel meghaladja az összmagyarság egyharmadát.

Mindezek alapján kérésünket a következőkben lehetne összefoglalni:

1. Az új felelős kormány soha ne jelentse ki a nép (megbízottai) nevében, hogy az országnak nincs területi követelése. A népek önrendelkezésének a megcsúfolása lenne ez. Döntse el ezt a nép, hogy igényt tart-e egykori saját területére és vele egyugyanazon nyelvet beszélő, egy töről fakadó testvérei-

re. Döntsön sorsáról a kinti magyarság manipulálatlan népszavazáson, hogy óhajt-e testvéreivel egy hazában élni vagy sem. Itt sem lehet mérvadó, hogy magát egy-két ember felelős személynek kiadva milliók nevében jelenti ki, hogy az erdélyi magyarság Románia keretein belül tudja elképzelni jövőjét. Meg kéne kérdezni, hogy ehhez mit szól az erdélyi magyarság? (...)

2. A diplomáciai életben sajnos előfordulhatnak olyan esetek, amikor valamilyen területi igénynek hangot adva ez rossz fényt vet az országra (kivéve persze Romániát). Ezen esetben szerintünk el kell zárkózni mindennemű nyilatkozattól.

3. Amennyiben mégis a nemzetközi helyzet alakulása kényszerítő helyzet elé állítaná országunk tisztelt vezetőit, és az európai biztonság stabilitása érdekében le kell mondanunk hivatalosan minden területi igényről, úgy ezen esetben csak azzal a feltétellel tegye ezt meg:

a) Ha Románia is lemond mindennemű területi igényéről úgy kelet, mint nyugat, észak és dél felé. Hivatalosan ennek hangot adva a nemzetközi nyilvánosság előtt és nemzetközi garanciák mellett. Amennyiben ezt nem tenné meg, az esetben Magyarország sem kötelezhető ilyen nyilatkozat megtételére.

b) Ha e feltételnek eleget tenne Románia (amit nem hiszünk el), akkor ezen nyilatkozatnak tartalmaznia kell az ott élő népcsoportok totális egyenlőségét, önrendelkezését, nyelvének használatát minden téren, iskolákban, egyetemeken; kultúrájuk szabad használatát, gyakorlatát és legalább egy svájci mintájú kantonális (megyei) önállóságot. Nemzetközi garanciák és ellenőrzések, a felelősségre vonás lehetősége és kényszeríthetősége mellett!!! (...)

Mégegyszer hangsúlyozzuk, megfogalmazott aggodalmunkat sem tanácsnak, sem beavatkozásnak szánjuk. Kérések csupán, melyeket a csonkaországi határainkon önhibájukon hét évtizede kívül rekedt magyarság üldöztetése, kultúrájának lábbal tiprása, megalázott, kipusztulásra ítélt, meg nem érdemelt sorsa szült. (...)

Az Erdélyi Világszövetség
Svájci Csoportja
Bern, 1990. IV. 28.

Franciaország örkөdni fog...

Köszönetet mondok, amiért volt szives felhívni a Minisztérium figyelmét a Magyarországon kívül élő magyar kisebbségek kezelésének nehéz kérdésére.

A Köztársasági Elnök ezt a kérdést felvetette az Európai Konföderációról való elmélkedése keretében. Január 18-i budapesti sajtótájékoztatóján kijelentette: "Ezt a kérdést nem lehet alulról rendezni, azaz minden egyes kisebbség egyenkénti vizsgálatával nemzeti jellegű követeléseinek szempontjából. Csak felülről oldható meg, azaz egy európai szervezet révén, amely közös szabályokkal rendelkezik, és e szabályok között szerepel majd a kisebbség sorsának rendezése. A mai Európa érdeke a határokat biztosítani, de a határok biztosítása nem járhat együtt a kisebbségek sorsa figyelembevételének elutasításával, ha azok elnyomást szenvednek".

A Koppenbágai Emberi Jogok Utókonferenciája során, Franciaország ebben a szellemben vett részt a kisebbségek kérdésére vonatkozó szöveg kidolgozásában. Ez a szöveg emlékeztet arra, hogy "a nemzeti kisebbségekkel kapcsolatos kérdések nem oldhatók meg kielégítő módon csak egy, a jogállamon alapuló politikai és demokratikus kereten belül"; ismételt hangsúlyozza, hogy "a nemzeti kisebbségekhez tartozó személyek – a nemzetközileg elfogadott emberi jogoknak tekintett – jogainak

tiszteletben tartása a résztvevő országokban a béke, az igazságosság, a szilárdság lényeges tényezője".

Ugyanis, az emberi jogok tiszteletben tartását egy demokratikus keretben, össze kell tudni egyeztetni a határok sérthetetlenségével, amelyet alapelveként határozott meg az Európai Biztonsági és Együttműködési Értekezlet 35 tagja Helsinkiben.

Franciaország, a maga részéről, örкөdni fog azon, hogy a nemzeti kisebbségek jogainak tiszteletben tartása biztosított legyen, a Koppenbágában elfogadott nyilatkozatnak megfelelően. Máris éberen figyeli az erdélyi magyar kisebbség helyzetének alakulását, mint tette azt a múltban, és igyekszik kipellengérezni az emberi jogok minden megsértését Romániában, különösen, ha a nemzeti kisebbségek tagjai ellen követik el.

GÉRARD PARDINI

(Ezt a levelet a Franciaországban élő Bakonyi József kapta a francia Külügyminisztérium államminiszterének kabinetfőnökétől.)

Akasszatok fel engemet is

Nem egy öngyilkos kívánsága ez. Nem exhibicionizmus. Sem pedig annak az embernek az óhaja, kinek az élet már nem jelent semmit. S nem az egyedüli megnyilatkozási módja sem egy olyan lénynek, akinek nincs már semmi mondanivalója.

De kérve kérlek benneteket, urak, kik Vásárhelyt lármásan kértétek Smaranda Enache, Sütő András és Király Károly felakasztását, akasszatok fel melléjük engem is!

Mivel ellensége vagyok az agresszivitásnak; mert úgy vélem, a nemzeti tolerancia olyan erény, melyet minden nemzetnek gyakorolnia kell, és minden országban elsősorban a többségi nemzetnek kell gyakorolnia e toleranciát.

Mivel undorodom a fasizmustól és annak minden formájától, függetlenül attól, hogy mely nemzeti-ség ellen irányul és melyik országban.

Mivel a büszkeség után, amit akkor éreztem, amikor népem szét-

zúta a totalitarizmust, a szegény következett, amiért e nép körében olyan kreatúrák jelentek meg, akik ezt kiáltották: "Le Temesvárral!" és "Le Tökéssel!"

Mivel ugyanaz a véleményem nekem is a románok és magyarok közötti barátságról és tiszteletről, ugyanaz a véleményem a szabadságról az anyanyelv mindennapi használatában és az oktatás valamennyi fokán, mint azoknak, akiket ti fel akartok akasztani.

Mivel tisztelet és becsület olyan emberek mellett meghalni, akik azért harcolnak, hogy méltóképpen foglalhassuk el a helyünket Európában.

Vegyétek az én véretem is. Dél-erdélyi eredetű, Fogarasföldről való. Az A. II. vércsoportoz tartozik.

DR. MIRCEA IOSIFESCU
Atomfizikai Intézet
Bukarest
(Romániai Magyar Szó
1990. III. 21.)

Új magyar külpolitika?

Most, hogy élénk táruul egy új európai térkép, benne az egységes Németországgal, nem feledhetjük, hogy a háború alatt s azt követően, a szövetséges hatalmak nem a náciizmust akarták megbüntetni, hanem a német népet. Nem is akárhogyan. "Örökre szóló szétdarabolással." Akadt terv, amely öt részre osztotta volna Németországot, s olyan is, amely föl akarta osztani a németiséget a szomszédos országok között, megkísérelvén mintegy letörölni még az emléket is annak, hogy volt valaha egy német nép s egy Németország. Az idő, a sors, az európai érdek, évtizedekig tartó átmenet után, másként döntött. De ebben a történelmi kényszerben ott volt a mi újjáéledő politikai bölcsességünk, amely jobban ügyelt a holnap esélyeire, mint az *akkori*

jelen fenyegető erőviszonyaira. Amikor fölnyitottuk a sorompót a keletnémet áradat előtt, szuverenitásunk igénye fogalmazódott meg. És most, hogy Németország újra-egyesült (s ezzel még egyszer bizonyosodott, hogy nincsenek végleges döntések), Európa vezető politikusai nyíltan is kimondják, várják a magyar koncepciót a térség problémáival kapcsolatban is. Képesek leszünk erre? Mindenesetre vannak biztató jelek, hogy a magyar külpolitika rövidesen meghaladja azt, amit az előző kormányzattól eredményként örökölt. A Külügyminisztérium Tisza-tér koncepciója, Antall József közép-európai unióról kifejtett elképzelései jelentős elemévé válhatnak egy alakuló stratégiának. Fontos átmeneti megoldások lehetnek mindaddig,

"míg – Antall szavait ismételve – a nemzetek és nemzetiségek szabad társulásából kialakul az új Európa". Az az új Európa, amely a régiók földrészeként minden szervesen fejlődött tájegységnek megadja a sajátosságát hordozó értékek őrzésének lehetőségét, és a szabad hozzájárulás kötelességét az európai egyetemességhez.

Mit tehet ezért a magyar külpolitika? Egyelőre csak a jelei mutatkoznak ennek, hogy a feladatnak nemcsak meg tud felelni, de vállalni is szándékszik a történelmi megbízatást.

Égő kanóc

Bukarestből naponta röppentik világgá az aggodalmas híreket, hogy a Kárpát-medence újra puszkaporos hordóra kezd emlékeztetni. Azt a képtelen vádat ismételtetik, hogy Magyarországról konzervdobozokban csempésznek Romániába fegyvert és lőszert.

A román fővárosban nem sokat törődnek a tényekkel. Magyar revizionizmust emlegetnek, miközben megpróbálják elterelni a figyelmet a román irredentizmusról, amely kelet s nyugat felé egyaránt szeretné kitolni az országhatárokat.

Szerencsére ma már mind kevesebb az olyan olvasó, rádióhallgató s tévénéző, aki a kalandfilmek epizódjaira emlékeztető híreknek hitelt adna. És mind több az olyan, aki tudja, hogy mi miatt válhat valójában puszkaporos hordóvá a térség. Ma már nemcsak magánemberek, hanem politikusok, felelős államférfiak is tévedhetetlenül ítélik meg, hogy az elnyomó, diszkriminatív, az európai normáknak, az önrendelkezésnek és egyetemes emberi jogokra fittyet hányó román *politikai gyakorlat az a puszkaporos hordó, amely robbanhat, s amely robbanthat.*

A román hivatalos politika és az általuk támogatott szélsőséges csoportok azért buzgólkodnak, hogy a robbanást kikényszerítsék. Ma már nem nehéz megítélni, hogy függetlenül a 2. bécsi döntés 50. évfordulóján tanúsított *taktikai önmérséklettől*, a román politika mindent elkövet azért, hogy a kanócon futó tűz elérje a hordót, s megkísérleljék a leszámolást az erdélyi magyarsággal. A nemzetközi közvéleménynek

végre azt kell tudomásul vennie, hogy épp az erdélyi nem román lakosság módszere jogfosztása jelenti az egész térség destabilizálását eredményező robbanásveszélyt.

Ma már csak a nemzetközi ga-

ranciákat tartalmazó rendezés biztosíthatja Erdélyben a békét. Az, ha az úgynevezett nemzetiségi kérdés végleg megszűnik Románia belügye lenni.

(B. V.)

A jellem kettősége

nem jellemtelenség, hanem amolyan genetikailag betáplált lélektani-biológiai meghatározottság. Ezzel kapcsolatban egy történetet mondok el.

1989. december 22-c, 23-a... Diktátor-futás. Kitörő öröm, románoknak, magyarnak. Akkor még közös. Helyszín: a nagyváradi posta telefonközpontja. A menekülő konduktor egyik bosszúállásra készülő helikopter-osztagának indulását jelezték az aradi kolléganők. Célpontjuk a posta is lehet... A lányok páni félelemben ugyan, de dolgoztak tovább. Végül is a bosszúálló "gépdongók" nem jutottak Váradig. Mindenki fellelegzett.

Az utcák már ott szirénáztak az első, Magyarországról érkező segélyszállítmányok: gyógyszerek, kötszer, élelem. Sőt, csokoládé is! A csokoládéből a postás kisasszonyoknak is jutott. Első kézről. Magyar csokoládé, rajta a felirat... Majszolták a lányok – többnyire románok, hiszen a postán a magyar megbízhatatlannak számított.

Nevetgéltek. És akkor egyikőjük, *miután az utolsó falatot is elszopogatta*, sírva fakadt. – Most nem adtuk el Erdélyt, lányok? – zokogta a köréje sereglett értetleneknek. – Nem kellett volna elfogadnunk, amit hoztak!

Csak akkor értettem meg én is, hogy miért is volt bennem mindig az átlagosnál több ösztönös averzió a közös sors ellen. Lírai előérzet lehetett? Kisebbségi bölcsesség? Az bizonyos, hogy esetünkben kilátástalan a közös nevező keresése.

Olcsó közhely a mondás, hogy az ellentétek vonzzák egymást. És mégis meg kell próbálnunk eljutni odáig, hogy: *első fokon megértjük, második fokon elfogadjuk, harmadik fokon tiszteljük* egymás másságát.

A negyedik fokozatot már ki sem merem emelni, csak zárójelben, bátortalanul írom le: (legyen mindkét fél számára rokonszenves a másság!)

FÁBIÁN SÁNDOR
Nagyvárad

Vándorbotok

Olvasom az Adevarul in Libertatea című lapban, hogy a román közvéleményt fölháborítja a Pro Transilvania Alapítvány létrehozása. A lap úgy értelmezi, hogy nem is Magyarország, hanem a magyarság ezzel újra beavatkozott Románia belügyeibe. Azzal tudniillik, hogy az alapítvány az otthonmaradásra próbálja rábírnai az erdélyi magyar fiatalokat. Támadják a hazai személyiségeket és persze támadják Sütő Andrást, Tőkés Lászlót, mert a szülőföldön maradásra biztatnak. Az újság ezzel az ítékezésével nagyon is egyértelműsíti a román politika célkitűzéseit. Ez pedig nem más, mint így vagy úgy elúzni szülőföldjükről az erdélyi magyarokat, hogy helyükbe regái románokat csábítva végleg megszűnjék Erdély történelmi magyar jellege. Az elmúlt hónapok sajtóhadjárata mind hangsúlyosab-

bá teszi a kormányzatnak azt a szándékát, hogy ezúttal az egyetemes emberi szabadságjogokra hivatkozva egyre több erdélyi magyar kezébe nyomjon vándorbotot. Ezt szolgálják az áttelepülésekkel kapcsolatos példátlanul gyors ügyintézkések, és biztatások az áttelepülésre.

A román politika mindig is tudta, hogy céljai elérése érdekében mit kell tennie, miközben számíthatott a magyar politika elbizonytalanodására.

A Pro Transilvania körüli nagy csinadratta remélhetőleg rádöbbeníti az erdélyi tétovázó magyarokat arra, hogy hol a helyük. Nem könnyű mérlegelés után, minden bizonnyal bölcsen döntenek. A magyar jövő függhet attól, hogy miként...

(I. D.)

Szalmaszálak

A fuldoklók szoktak ezekbe kapaszkodni – létezésük utolsó reményeként. Mára úgy tűnik, annyira elmérgesedett a magyar–román viszony, hogy szalmaszálakra van szükségünk ahhoz, hogy meg-megbotló hitünket mentjük: van még esély a józan kiegyezésre.

Ilyen szalmaszálát jelentett a marosvásárhelyi vérengzés vészterhes napjaiban Mircea Iosifescu atomfizikus döbbenetes nyilatkozata. Majd egy fél évvel később, a második bécsi döntés évfordulóján, egy egész országot betöltő, uszító hangnem közepette ismét csak voltak néhányan a román értelmiségiek közül, akik a megbékélés mellett merték hallatni a nyílvanosság előtt is hangjukat. *Smaranda Enache* szerint a magyarok okkal félnek Erdélyben, hisz látják, hogy van egy erő, a Vatra Romaneasca, amelyben igazi profik dolgoznak. Olyanok, akik bármilyen forгатókönyvet játszva el tudnak készíteni, és azt el is tudják játszani. Enache asszony abban látja az egyetlen reményt a megbékélésre, hogy a román értelmiségen belül kialakult egy olyan réteg, amelyik elhatárolja magát mindenféle totalitárius rendszertől, jobboldalától, baloldaltól, nacionalistától egyaránt.

Ezt a réteget reprezentálja a bukaresti Társadalmi Dialógus Csoport, amely augusztus 30-a alkalmából közzétett nyilatkozatában többek között kijelentette: "... a zsarnok halálával hatalmas gyűlölettartalékokat örököltünk. Ezekből csak két úton menekedhetnénk meg. Az egyik út összetett és jótékony: a gyűlölet megszüntetése – szellemi erőfeszítéssel.

A másik primitíven egyszerű és káros: a gyűlölet másikra hárítása."

Meddig kapaszkodhatunk ezekbe a szalmaszálakba?

–ÁZ–

Eb-adta újév-köszöntő

Ha valaki azt gondolná, hogy álatkínzás volt kutyát tartani az éhkoppos Romániában, téved. Csülök kutyám, a szinte fajtisza csikos boxer (egy kevéske idegen beütés a sok nemzetiségű földön ugyan kinek tűnt volna fel?), az ő negyvenöt kilójával, híven példázta, hogy ebnek való életet élünk... Gyakran vittem sétálni a sétatérre, parádéztam vele: hadd higgyék kővér kutyám láttára a jó kolozsváriak, hogy szerencsés vagyok, van mit aprítsak a tejbe.

Csakhat hamar lelepleződtem; alig kezdtem el kiáltozni utána: "Csülök! Csülök! Csülök, ide hozzam, Csülök!", a gesztenyefák alatt sétáló emberek összecsúgtak: "ennek agyára ment az éhezés"...

Kutyám a rendszeres áramszünetek:nek köszönhetően hízott el: szomszédaink naponta áthozták a kiolvadt hűtőszekrényük kétségessé vált tartalmát, aminek volt egy különös éberségi vonatkozása is. Pontosan tájékozódhattam, szomszédaim közül ki él a jegyrendszer nyomorúságában, és ki az, akit titkos bérlistákról is fizetnek, s kosztját a rendszer kiválasztottainak fenntartott lerakatokból vételezi.

Szóval, Csülök révén jutottam a nyolcvanötös év karácsonya körül egy lábасnyi lesütött színkarajhoz, melynek felületét néhány zöld penészfolt színezte. Ennyi húst évek óta nem mondhattam a magaménak, s némi lelkiismeret-furdalással ugyan, de kizavartam a konyhából nyálát csurrantó kutyámat, lekapartam a pelyhedző penészbolyhokat, és átsütöttem a tetemes szer-

zeményt. Nagyszüleim "fridsider-telen" boldog-szép időire emlékeztem közben, amikor a disznóhúst zsírjába sütvé tartósították, s ha a tél-tavaszi múltával a romlás zöld virágai már megülték a kamrában tárolt húsos-zsíros bödönök színét, ők is lekaparták a megtámadott réteget, és átsütötték a javát... Kultúra és hagyomány – gondoltam, pedig csak a besúgás ára sercegett a plattenemen, megédesítve az ünnepeket.

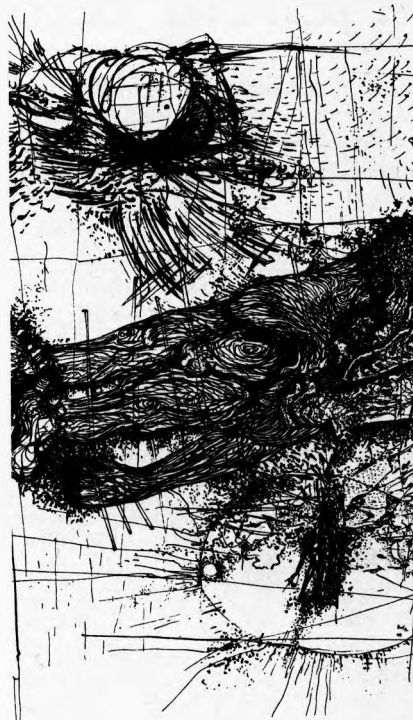
Mert megédesítette! A lakást disznótoros illatok ülték meg, a tányérokba nem csupán krumpli és savanyúság került... És kitartott újévig a töméntelen karaj, az utolsó szeleteket kockára vágva szervíroztam fel az újévi jókívánságokkal házaló szomszédaimnak, közöttük neki is, aki kutyaeledelként velem meglepett.

"Megérik maguk a pénzüket, testvér – mondta és foggpiszkálóra szúrt egy karajkockát. Csettintett, majd sóhajtott: – A pátria éhezik, de meg kell adni, a magyar konyha kitűnő."

MÁTYÁS B. FERENC

Arcpirulás nélkül

Az az úr, akit a francia tévé mutat, rezzenten arccal hazudik az erdélyi magyarságról. Azzal traktálja a francia nézősereget, hogy a magyaroknak kiváltságai vannak Erdélyben, hogy több jogot élveznek, mint a románok. S persze elhangzik a vád, hogy a magyarok felelősek minden rosszért, mert módfelett ragaszkodnak iskoláikhoz, anyanyelvükhöz, hitükhöz. Szerinte Románia sokkal gyorsabban elindulhatna a fölemelkedés útján, három-négy év alatt a lakosság elérhetné a nyugat-európai életszínvonalat is, ha Romániában nem élnének magyarok. Ők tehet-

nek róla, hogy egy helyben topog az ország, a termelés stagnál, hogy az élelmiszer boltok üresek.

Persze, ha nem volnának a magyarok – ismétli egyre a fontos férfiú. Aki, talán fölösleges is leírni, hogy nem romániai magyar, nem német, nem szerb, vagy litván, hanem echte román, aki politikus létere még nem vette magának a fáradságot, hogy az istenadta nép közé ereszkedjen, mondjuk a nem románok közé is. Nem akar szembesülni az erdélyi valósággal. Így aztán szemrebbenés nélkül hazudhat tovább. Bármit is. Még színes képernyőn sem látszik, hogy hazudik. Nem pirul. Egyáltalán.

(V. N.)

EGY LEHETŐSÉG A FELEMELKEDÉSRE!

Reklámhelyek a metró mozgólépcsői mellett.
Hirdetésfelvétel: 149-4819

*-És te miért nem
a PERON-mál
hirdetesz?*

Ha örömet akar
szerezni
erdélyi rokonainak,
barátainak,
ismerőseinek
fizessen elő
számukra is.
Legyen
mindannyiunké
az
**ERDÉLYI
MAGYARSÁG**
Ne csak olvassa,
népszerűsítse is!

Fizessen elő az Erdélyi Magyarorságra és ajánlja barátainak, ismerőseinek is!

Megrendelőlap

Megrendelem az **Erdélyi Magyarorság** politikai és művelődési szemlét példányban és kérem az alábbi címre kézbesíteni:

Megrendelő neve:

Címe:

Az előfizetés díja egy évre
belföldieknek **176 forint**
szomszédos országokba **212 forint**
nyugati előfizetés légipostai díjjal **20 USD**

.....
aláírás

Kérjük, a megrendelőlapot belföldről a HELIR, 1900 Bp., Lehel út 10/A címére feladni. Külföldiek csakken vagy pénzesutalványon a **Magyar Világ Kft. 1068 Budapest, Benczúr u. 15.** címén rendelhetik meg a lapot. A lap megrendelhető a postahivatalokban is.

Erre befizetek!

EGY OLVASÓ EGY OLVASÓÉRT

Hála a kelet-közép-európai változásoknak, a Magyar Hírek egyre nagyobb számban juthat el a szomszédos országok magyar otthonaiba is. Örömmel tölt el bennünket a szaporodó számú háromszéki, csallóközi, kárpátaljai levél, rejtvénymegfejtés avagy az olyan hír, hogy egy székelyföldi iskolában, máskor egy Vág-melléki tábortűznél a Magyar Hírek is előkerül. (Igaz ugyan, olykor arról is beszámolnak levelek, üzenetek, hogy valamely szűrőn fennakad egy-egy szám...) Kiadónk, amely jelentős – és szívesen vállalt – áldozat árán juttatja el a nemzetiségi sorban élő magyarságnak a sok-sok száz lappéldányt, egy régi olvasó javaslatát karolja fel. Ennek lényege: itthon avagy a nyugati világban élő olvasóink közül bizonyára számosan vannak, akik örömmel segítenének, járulnának hozzá ahhoz, hogy minél több romániai, csehszlovákiai, kárpátaljai magyar család asztalára kerülhessen Magyar Hírek. Ezért hirdetjük meg akciónkat, **EGY OLVASÓ EGY OLVASÓÉRT** címmel. Aki befizet rá, azt azzal a jó érzéssel teheti, hogy hozzájárult a magyar szó, magyar betű iránti éhség csillapításához, s bizonyára új barátokra is találhat. Úgy képzeltük el ugyanis, hogy ki-ki megszabhatná: hová való, milyen foglalkozású embert fogadna „olvasó testvéréül” – mondjuk ifjú tanítót Csíkszeredából, diákot Dunaszerdahelyről, gazdálkodót Nagyszőlősről – s az így egymásra találtak nevét közölhetnék az érintetteken kívül lapunkban is.

Kérjük csatlakozó olvasóinkat: a csekkre, pénzesutalványra írják rá: **EGY OLVASÓ EGY OLVASÓÉRT**, valamint ugyanígy vagy külön levélben közölgék: kit fogadnának legszívesebben olvasó testvérükül.

Címünk:

Magyar Világ Kiadó

1068 Budapest,

Benczúr u. 15.

Bankszámlaszám: MNB 204-88426

Erdély történeti kronológiája

II. rész*

1111-1113

Simon az erdélyi püspök. Említések Erdőelvé, azaz a bihari erdősegeken túli területet (Erdélyt) még az itáliai latinságot tükröző Ultrasilvana kifejezéssel jelölik. A németországi latinságot követő Transilvana megjelölés, ami később kis módosítással az ország-rész latin megjelöléseként állandósul, 1190-1250 között jelenik meg.

1139

Baran az erdélyi püspök.

1150 körül

II. Géza király hívására Flandriából és a Rajna vidékéről vallon és főként német telepesek költöznek Nagyszeben (Sibiu, Hermannstadt) vidékére.

A német betelepítésekkel párhuzamosan az addig itt élő és határőrzői feladatokat ellátó székelyeket keletre telepítik, a mai Székelyföldre.

XII. század második fele

Felépül Harina (Herina) apátság temploma. (Datálása elsősorban korai jellegű alaprajzi elrendezése és egy lapos faragású állatalakos oszlopfő alapján, stíluskritikai módszer segítségével történt.)

1156-1158

Valther az erdélyi püspök.

1166 nyara

I. Mánuel bizánci császár hadvezére Vatazesz Leon, jórészt balkáni vlachokból álló seregével Erdélyt dúlja. Ugyanezt teszi egy másik bizánci sereg Ioannész Dukasz vezetésével. Mindkét had nagy szákmánnyal megrakodva vonul el.

1166-1169

Vilcina (más írásmód szerint Wulcina) az erdélyi püspök.

1176

Lesták az erdélyi vajda. (A vajda a király által kinevezett, széles jogkörrel rendelkező főtisztviselő, aki a királyi hatalmat képviseli az ország részben.)

1181-1185

Pál az erdélyi püspök.

1185 körül

III. Béla összeírta jövedelmeit. A kimutatás szerint a királynak évente a sóból (melyet csak Erdélyben bányásznak), tizenhatezer márká jövedelme van. Ugyanakkor az „Erdélyben élő idegen telepesektől tizenötezer márkája van.”

E kimutatás szerint az erdélyi püspök évi jövedelme kétezer márká.

1187-1202

Adorján az erdélyi püspök.

1191. dec. 20.

III. Celesztin pápa megerősíti a III. Béla által 1190 táján alapított nagyszebeni prépostságot, melyhez az erdélyi szászok legrégebb településterülete az ún. Altland tartozik. E prépostság nem az erdélyi püspök joghatósága alá tartozik, hanem közvetlenül az esztergomi érsek-ségnek van ekkor alárendelve.

1199-1200

Legforus az erdélyi vajda.

1200

Eth az erdélyi vajda.

1200 körül

Megkezdődik a jelenlegi gyulafehérvári székesegyház építése. A háromhajós, négyzeti tornyos (a főhajó és a kereszthajó metsződése fölött magasodó torony) bazilika már a tatárjárás előtt bizonyosan elkészül.

1201

Gyula az erdélyi vajda.

1202

Imre király az Olt völgyében megalapítja a kerci (Círta, Kerz) ciszterci kolostort, melyet a Maros menti Egres (Igris) 1179-ben alapított ciszterci kolostorából telepítenek be.

* A kronológia első részének megjelenését követően több kérdés érkezett a szerkesztőségbe, melyekre ezúton válaszolok: A lap címéből adódóan kézenfekvő volt, hogy az időrendi összeállítást a magyar honfoglalással kezdjük. Azért nem közöltük a 895-ös honfoglalást megelőző időszakra vonatkozó különböző elméleteket, mert a kronológia, műfajából adódóan elsősorban tényeket közöl és nem hipotéziseket. A dákoromán kontinuitás elméletére – tekintettel annak teljesen tudománytalan és kizárólag rosszul értelmezett nemzetpolitikai célokat szolgáló jellegére – ezúttal sem kívánok kitérni. Ami László Gyula ún. kettős honfoglalás elméletét illeti, ennek lényege, hogy a 670 táján a Kárpát-medencében letelepedő onogur népességet magyaroknak tartja. Ők a hordozói a griffes-índás díszítéseket alkalmazó kultúrának. A 895-ben Árpád vezetésével betelepülő magyarok így módon itt már egy letelepült, földművelő magyarságot találtak, s a két népesoport együtt alkotná a magyarság alaprétegét. Az elmélet elsősorban régészeti adatokon, megfigyeléseken alapul, de hasznosít írásos forrásokat, embertani, címertani, néprajzi és egyéb megfigyeléseket is. Így pl. a székelyek Csaba-mondája avar kori betelepülésükre utalna.

1202-1203

Benedek az erdélyi vajda.

1204-1221

Vilmos az erdélyi püspök.

1206

Egy oklevél Krako, Magyarigen és Romosz német telepeseit „az ország első vendégeinek” nevezi. A német telepesjog szerint élnek és vállalnak kötelezettségeket. Földbért fizetnek, katonáskodnak, ugyanakkor szabadon választják falusi előljárókat és papjaikat. Korlát fia, Benedek az erdélyi vajda.

Smaragd az erdélyi vajda.

1211

II. András a kun betörések feltartóztatására a Barcaságba telepíti a Német Lovagrendet. Palánkvárak építését is engedélyezi számukra. A lovagrend a Barcaságnak nemcsak a védelmét tekinti feladatának, hanem az ekkor még lényegében lakatlan terület telepeseikkel való benépesítését is. A király széles körű jogokat biztosít nekik: szabad vásártartást kapnak, övék földjük vásárvámja, mentesülnek a vajda beszállásolása és mindenféle adó fizetése alól. A királyon kívül csak a maguk által választott bíró ítélezhet fölöttük.

1211-1222

A német keresztes lovagok 5 erős kővárat építenek. Ezek közül névszerint csak Kreuzburg (Nyen, Teliu) ismeretes. A további 4 vár feltehetően: Marienburg (Földvár, Feldioara), Feketehalom (Codlea), Heltzdorf (Höltövény, Halchiu) és a Törcsvári hágó havasalföldi oldalán fekvő Cetatea Neamtului.

1212

Február 12. III. Ince pápa János esztergomi érsek és Vilmos erdélyi püspök tiltakozására elutasítja II. Andrásnak azt a javaslatát, mellyel a király az erdélyi szászok számára Szebenben püspökséget kíván felállítani.

II. András tovább bővíti a barcasági német lovagok kiváltságait. Megtiltja, hogy a királyi pénzváltók a lovagok földjére bemenjenek, s őket háborgassák. Megparancsolja, hogy az új pénzt a lovagrend mestere vegye át, és az ellenértéket ő adja át ezüstben a pénzváltóknak.

1212-13

Bertold az erdélyi vajda.

1213

Vilmos erdélyi püspök kisebb megszorításokkal a Német Lovagrendnek engedi át a Barcaságban a bevándorló telepeseiktől szedendő tizedet és biztosítja számukra a szabad papválasztás jogát. A pápa 1218-ban megerősíti ezt a kiváltságukat.

Miklós az erdélyi vajda.

1214

Kán nembeli Gyula az erdélyi vajda.

1215

Simon az erdélyi vajda.

1216-1217

Ipoch az erdélyi vajda.

1217

Rafain az erdélyi vajda.

1219-1221

Neuka az erdélyi vajda.

1220 körül

Vilmos erdélyi püspök a gyulafehérvári székeskáptalan négy tagjával és fegyvereseivel kifosztja és feldúlja a kolozsmonostori bencés apátságot. Megkötözik és börtönbe zárják az apátot és két szerzetest, a monostor pápai kiváltságlevelét elégetik, a királyi kiváltságlevelét pedig a Szamosba dobják.

(A viszály oka az, hogy Kolozsmonostor, mint királyi alapítású apátság, mentességet (exemptio) élvez a területileg illetékes erdélyi püspök joghatósága alól és közvetlenül az esztergomi érseknek van alárendelve. Főpapi jelvényeket használhat, birtokain a plébánosokat ő nevezi ki, s az egyházi tizedet is az apátságnak, s nem a püspökségnek szedeti be. A püspöki hatalom ezen állapot fölszámolására törekszik és a saját alárendeltségébe kívánja vonni az apátságot.)

1221-1222

Péter fia Pál az erdélyi vajda.

1222

tavasza. II. András a Német Lovagrendtől korábban elvett Barcaságot visszaadja nekik. Régi jogokat megerősíti, sőt újakkal gyarapítja. Megengedi, hogy kővárat és városokat építsenek. Nekik adja a Barcaságtól délre eső területet az Aldunáig. Az Olton és a Maroson 6-6 sóhajót kapnak és e 12 hajónyi só kitermeléséhez sóaknákat. Vámmentességet élveznek, amikor átmennek a székelyek földjén és a románok földjén. (Ez az első egyértelmű említés Erdélyben – Fogaras vidékén – lakó románokról!)

A lovagok újabb kiváltságait a pápa még ez évben megerősíti.

Június 21. A kolozsmonostori apát panaszának orvoslására III. Honorius pápa megbízza a váci püspököt, az egresi ciszterci apátot és a váci prépostot, hogy vizsgálják ki a kolozsmonostori apát-

ságnak az erdélyi püspök és embe-
rei által történt feldúlásának ügyét.
(A kolozsmonostori apátságnak az
erdélyi püspök joghatósága alóli
mentessége körüli viszálykodás az
elkövetkezendő évtizedekben az
apátság álláspontjának fölülkerekede-
sével ér véget. Az apátság meg-
őrzi a már említett kiváltságait, s az
egész középkorban közvetlenül az
esztergomi érsek alárendeltségébe
tartozik.)

1222-1241

A francia származású Rajnald az
erdélyi püspök.

1223

III. Honorius pápa a barcasági
német lovagok kérésére önálló es-
peresség felállítását rendeli el ré-
szükre. Kinyilvánítja, hogy mente-
sek mind az erdélyi püspök, mind
az esztergomi érsek joghatósága
alól.

II. András megújítja a kerci cisz-
terci kolostornak Benedek vajda
idején (1205-1209) tett adományát
és körülírta a birtok határait. A
területet – mely az Olt, a Kerc és
az Árpás folyók között a havasokig
nyúlik fel – kiveszi az akkor már
ott élő fogarasi vlachok, azaz ro-
mánok rendelkezése alól. (terra
exempta de Blaccis). (A határle-
írásban az Olt és az ismeretlen er-
edetű Kerc folyó nevét leszámítva
csak korai magyar (illetve magyar-
szláv) határneveket lehet találni,
ami azt bizonyítja, hogy az említett
vlachok rövid idővel azelőtt költöz-
hettek oda, hiszen a helynevekben
semmiféle nyomot sem hagytak.)

1224

A pápa a barcasági Német Lo-
vagrendet az apostoli szentszék
„tulajdonába fogadja” és egyházi
vezetőjükül egy csak a pápától füg-
gő főesperest nevez ki. A lovagok
évente 2 márka censust tartoznak
fizetni a pápának.

II. András a Királyföldre betele-
pült szászok számára kibocsátja ki-
váltságlevelét, az ún. Andreanu-
mot. Kiváltságai: Földjüket a ki-
rály nem adományozhatja el. Csak
a király, illetve a szebeni ispán bí-
ráskodhat fölötük. Szabadon vá-
laszthatnak papot és bírót. Vásár-
tartási joggal rendelkeznek, keres-
kedőik vámmentességet élveznek.
Kötelezettségeik: évi 500 kölni

márka ezüst befizetése a kincstár-
ba, meghatározott létszámú kato-
naság küldése a királyi seregbe, va-
lamint szállásadás az átvonuló ki-
rálynak, illetve vajdának.

Az Andreanum elsődleges célja,
hogy a Szászvárostól Barótiig terje-
dő területre több hullámban bete-
lepült népesség jogi-igazgatási egy-
séget képezzen. Az oklevél szavai-
val, hogy „egy néppé legyenek”
(unus sit populus).

1225

II. András fegyveres erővel vo-
nul a barcasági Német Lovagrend
ellen, mivel azok a királytól kapott
területen önálló állam létrehozásá-
ra törekedtek. Önkényesen királyi
földeket foglaltak el, a király embe-
reit elfogták és terheket róttak rá-
juk, megszegték a pénzverési tilal-
mat és egyéb rendelkezéseket. II.
András legyőzi a lovagokat, a rend-
tagok közül többet kivégeztet és
börtönbe vettet. Havasalföldén
épített erős várakat elfoglalja, föld-
jüket visszaveszi, 1000 márka sar-
cot vet ki rájuk és népeikre, s végül
kiűzi a lovagrendet az országból.

Szeptember 25. III. Honorius
pápa II. András király kérésére en-
gedélyezi a kolozsmonostori apát-
nak a főpapi jelvények használatát.

1225-1235

III. Honorius, majd IX. Gergely
pápa eredménytelenül kísérli meg
többrendbeli közbenjárással elér-
ni, hogy II. András a Német Lovag-
rendet visszafogadja az országból.

1225 után

A lovagrend távozásával a Barca-
ságot nem csatolják vissza az erdélyi
egyházmegyéhez, hanem a terü-
letet közvetlenül az esztergomi ér-
sek alá rendelik, amely itt ún. dé-
káni kerületet szervez.

1226

II. András hatalmi küzdelmek
következtében Erdélyt átengedi
fiának, Béla hercegnek (a későbbi
IV. Bélának), aki trónraléptéig,
1235-ig áll a tartomány élén.

1227

Sólyom fia Pósa az erdélyi vajda.

1230-1231

Rátót nembeli Gyula az erdélyi
vajda.

1231

Megindul az egyik fő erdélyi hi-
teleshely, a gyulafehérvári káptalan
oklevélkibocsátó tevékenysége.

Fennmaradt okiratainkban elő-
ször olvasható az erdélyi vajda
méltóságmegnevezése: „woyauoda
Transsilvano”.

1233-1234

Tomaj nembeli Dénes az erdélyi
vajda.

1234 körül

Ekkor készült premontrei kolos-
torjegyzék szerint Brassó, illetve a
brassói premontrei apácakolostor a
milkói kun püspökséghez tartozik.

1235

A székely ispán – a székelyeknek
a király által kinevezett vezetője –
első okleveles említése.

Szerafin fia András az erdélyi
vajda.

1235-1241

Sólyom fia Pósa az erdélyi vajda
(másodszor).

(Folytatjuk)

Összeállította:
KULCSÁR ÁRPÁD

Postabontás

- A szerkesztőségünkbe érkező írásokkal kapcsolatban fenntartjuk magunknak - az írások szellemét és tartalmát nem érintő - rövidítés jogát.

- *Magyarodj Szabolcstól Hamilton, Kanada*, rendszeresen kapunk levelet. Az alábbiakban részleteket közlünk barátunk leveléből. „A Kanadai Magyar Öregcserekész Csapat Hunyadi Mátyás munkaközössége eddig 56 US egyetemi és kormányzati könyvtár (közöttük a State Department) igényeit elégitette ki. Újabban 65 felajánló beérkezését várjuk. Itt jegyezzük meg, hogy Munkaközösségünk évekkal ezelőtt 143 csomagban, 214 könyvet küldött szét a nagy amerikai és európai lapok s folyóiratok szerkesztőségi könyvtárainak. E munkát is folytatnunk kell...”

Hírnevünket azok a könyvek alapozzák meg tartósan - írja -, amelyeket a szakértők írnak szakértők számára. Ezeket az egyetemi és kormányzati könyvtárakban találjuk meg - ha ott vannak. Sajnos egy évszázadon át nem lehetett olyan magyar tárgyú, az amerikai egyetemi kívánalmaknak megfelelő könyvet találni az említett könyvtárakban, amely számunkra kedvező lett volna. Majdnem minden rólunk szóló munkát ellenünk írtak a csehek, románok, szerbek, franciák, angolok, amerikaiak és sajnos magyarok is. Itt megemlíthetünk néhány nevet, nehogy elfelejtsük

őket: Matila Ghyka, Nicholae Iorga, T.G. Masaryk, R.W. Seton-Watson, Edward Benes. A magyarok közül Jászi Oszkár okozta a legtöbb kárt a Monarchia összeomlásáról írott, majd a Forradalom és Ellenforradalom című könyveivel. (...)

Ezt az ellenséges hangú könyváradaatot csak könyvekkel lehet semlegesíteni. (...)

Ehhez pedig pénz kell, negyed millió dollár az első két-három évben. Ennek előteremtése mindannyiunk érdeke...”

- *M. Gy.-nek West Lafayette, USA*. Megkaptuk fontos tanulmányát a közép-európai integrációról. Amint tapasztalhatta, lapunk nem közöl tanulmányokat, így az ön elméltetésének közlésére sem vállalkozhatunk. Köszönjük, hogy megtisztelt bizalmával.

- *Z. S. Marosvásárbely*. Értjük viszolygását, elégedetlenségét bizonyos politikai megnyilatkozásokkal kapcsolatban. Helyesen tették, hogy a szóban forgó politikust is figyelmeztették a Romániai Magyar Népi Szövetség politikájának kudarcára. Mi is azt gondoljuk, hogy a határainkon túl élő magyarok sorsáért a magyar nemzetnek egyetemes a felelőssége. Ennek ellenére önnek is meg kell értenie, hogy egy politikus csak igen ritkán mondhatja azt, amit a szíve diktál. Leggyakrabban az észére kell hallgatnia...

- *B. D. Dunaszerdahely*. A miniszterről írott szavait igazságtalannak és méltánytalannak véljük. Ha ön figyelte a napi sajtót, megállapíthatta, hogy nagyon is kezdeményező politikai állásfoglalásai voltak az elmúlt időszakban. A bízalom az ő munkáját is könnyíti.

- *Zs. P. Nagyvárad*. Köszönjük a Romania Mare (Nagy Románia) c. lapból küldött cikket. Sajnáljuk, hogy a kivágásra elmulasztotta ráírni a keltezését. Így nem használhatjuk. Üzenjük, hogy minden újságkivágásra írják rá melyik lapból származik, s persze, a dátumot is.

- *T. B. Székelyudvarhelyről* írja: „A hősök sűrűbben és gyorsabban nőnek, mint a fűszál. Egy emberről azonban egy szót sem hallani, pedig az érdemei elévülhetetlenek. Atzél Ede báróról van szó”. Levélírónk emlékeztet rá, hogy 1944. szeptember 25-30. között Atzél Ede volt a magyar fegyverszüneti küldöttség vezetője. A küldöttség tagjai: Dudás József, Faust Imre. A tolmács Glässer Imre volt. (A szerk.) Emiatt a nyilas puccs után, távollétében halálra ítélték. December 6-án újabb küldetéssel ment át a fronton. Akkor nyoma veszett. Állítólag az oroszok letartóztatták. Előbb egy lengyel tiszt társaságában Gödöllőn tartották fogva, majd Dél-Erdélybe hurcolták, ahol végrehajtották rajta a románok a korábban hozott halálos ítéletet. Levélírónk, aki közeli munkatársa volt Atzél Edének, szeretne többet tudni az eltűnt sorsáról. A szerkesztőség közreadja a fenti sorokat. Mindössze ennyit tehet...

- *J. D. Szatmárnémetiből* kérdezi: közölnénk-e részleteket négy évtizede vezetett naplójából? Várjuk az írást, de nem kötelezhetjük el magunkat a közlésre. Előbb el kell olvasnunk. Másoknak is üzenjük: írják meg azokat a történeteket, amelyek közös érdeklődésre is számot tarthatnak.

**Következő számunk
január második
felében jelenik meg.**

– *E.Koren. Mitcham. Ausztrália.* Köszönjük elismerő sorait. A biztatását is, hogy munkánkban ne lankadjunk. Ötleteit megszívlelendőnek tartjuk, s alkalomadtán hasznosítjuk is azokat. Reméljük, hogy lapunkat mind többen előfizetik Ausztráliában is. Számítunk a bizottság ügybuzgalmára is.

– *Többen is megküldték címünkre Raoul Sorban Fantasma imperiului ungar si casa europeii (A magyar birodalmi fantazmagória és az európai ház) c. broszúráját.* Köszönjük. A szerző túlnyomó részt lapunk 1-3-as számával foglalkozik. Közli az 1-es számban Könyvek Erdélyről című összeállításunkat is. Raoul Sorban szerint könyvlistánk irredenta művek gyűjteménye. A munkával annak ellenére nem kívánunk foglalkozni, hogy nem kis csábítást jelent a szóban forgó művek átlényegülését nyomon követni. Azonban féltő, hogy képzelőerőnket meghaladja a feladat: miként válhat revíziónistává egy nyelvészeti munka, egy hagyományos szerelmi történet vagy gyermekmese. Raoul Sorban szerint ugyanis ilyen is lehetséges...

**FIZESSE ELŐ AZ 1991. ÉVRE IS AZ ERDÉLYI
MAGYARSÁGOT**

MEGRENDTELŐLAPUNK AZ 57. OLDALON

A harag hosszú éve

Nem szűnik a harag a Kárpát-mencében. Ránk haragszanak – magyarokra. Azóta, hogy Trianonban körünyesték az országot... Azóta, hogy minden ésszerűséget tagadva eloroztak tőlünk színmagyar tájakat, történelmi országrészeket. Akkor kezdtek haragudni, mert nem kapták meg északon Miskolcot, Salgótarjánt, Patakot; keleten Debrecen, Hajdúszoboszlót, Karcagot. Haragudtak, mert a Dunántúlon (a Dunántúlból) nem lett csehszlovák korridor az Adriára, mert Pécs nem került ki a magyar fennhatóság alól. Haragudtak már Párizsban s azt követően... Egyre haragudtak...

Haragudtak, mert föltételezték, hogy nekünk fáj mindaz ami történt. „Hát hogy mer fájni?” Hiszen csak a kétharmad országrész lett oda s a magyarság egyharmada. Haragudtak, mert föltételezték, hogy mi haragszunk. Haragudtak, mert képesnek tartottak bennünket a haragra. Haragszanak, mert volt halvány sejtésük az önbecsülésünkről. Haragudtak, mert megmaradt egy tenyérnyi országrész, ahol ápolni lehetett nemzettudatot, demokratikus nemzeti hagyományokat, vígasztalóbb holnapot sejtető reménységet. Jövőt lehetett tervezni.

És haragudtak akkor is, amikor a magyarság nyakára ültetett helytartók hátat fordítottak a határainkon kívül rekedt magyaroknak. Haragudtak akkor is, amikor a helytartók „mindörökkön örökké érvénnyel” kinyilatkoztatták: a szomszédos országok belügye, hogy mit művelnek a náluk élő testvéreink-

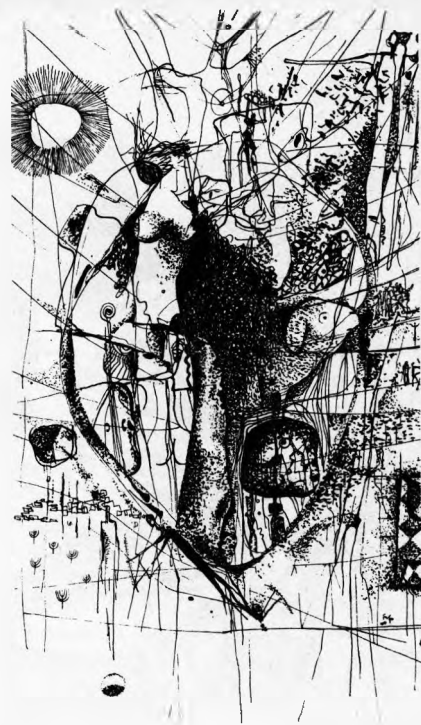
kel. Haragudtak, holott a magyarországi helytartók helyeslése közben szüntették meg az erdélyi és felvidéki magyar iskolákat, a főiskolákat és magyar egyetemeket. Azért haragudtak, mert nem elég hangosan és nem eléggé nyilvánvalóan tagadta meg a magyar a magyart.

És azokra is haragudtak tegnap és haragszanak ma is, akik a magyar politika legfőbb jellemzőjévé akarják avatni védekező készségünk elsorvasztását. És azokra is haragszanak, akik némaságot parancsolnának mindazokra, akik föl-jajdulnak a fájdalomunk miatt. Haragszanak, mert az óvatoskodók is magyarul ismétlik kívánságukat.

A hazai illetékesek és illetéktelenek el sem tudják képzelni, hogy szomszédaink mindenek előtt saját kudarcaik miatt haragszanak. Azért, mert az elmagyarosodott szlovákoknak hirdetett felvidéki magyar, a hatalom terrorja ellenére is, óvja-menti magát a jövőnek. Mert megalázotlan is őrzi magyarságát s nem moccan a szülőföldjéről. És haragudtak és haragszanak, mert a székelymagyar elolvasni sem hajlandó a román történezesek okoskodását arról, hogy a székelypedig nem magyar, hanem elmagyarosodott román.

Haragszanak, egyre haragszanak. Talán legfőképp azért, mert lenyelhetetlennek bizonyult a nagy történelmi falat, amiről azt remélték, hogy élvezetet szerez majd. Csakhogy az óriás harapás hét évtized után is ott dagad a nyeldeklőben. Se ki, se be! A fulladás lehetősége pedig föl-fölrémlik minduntalan... „Nagy ég, hát ez is megtörténhet? Vajon nem lett volna jobb meg se próbálni a nyelés nagy mutatványát?” Mostmár, persze késő a töprengés.

Nem haragomban jut eszembe a szomszédból üzengető politikusok haragja. Inkább az újabb keletű hazai aggodalom miatt, amely úgy szól, hogy bizony nem kellett volna magunkra haragítanunk a szomszédainkat. Pláne egyszerre. Szerintük

azzal bősztítettük magunkra őket, hogy az ország vezető pártjának vezető politikusa kimondta a korábban kimondhatatlant: *Lélekben* tizenöt millió magyar miniszterelnöke *próbál* lenni. A magyarság gondozó miniszterelnöke.

A hazai aggódók s „pernahajderék” még mindig azt hiszik, hogy a szomszédországban a miniszterelnöki mondat miatt dühösek. Képtelenek megérteni, hogy saját tehetetlenségük a harag oka. Hiszen beolvasztó, a szülőföldről magyarokat elűző programjuk elnyomórító ugyan, de a félsikerekben ott a lehetőség, hogy a határainkon kívül rekedtek újra szabadon, az őshonos joga alapján vállalhatják s vállalják meg magyarságukat.

Bizony csak ürügy, hogy itthoni mondatok miatt haragszanak Pozsonyban s Bukarestben.

Maguk miatt haragszanak, saját tehetetlenségük miatt.

A falat miatt, amely ott van a nyeldeklőben és se ki, se be!!

Erdély jelene és jövője

Erdély jövője elválaszthatatlan a magyarság jövőjétől és elválaszthatatlan Közép-Európa jövőjétől. A két és félmillió erdélyi magyarság és a többi erdélyi népcsoport megmaradása, fejlődése vizsgálja lesz a közép-európai együttélésnek, egyszersmind a román demokráciának. Románia csak akkor foglalhatja el helyét Európában, ha végérvényesen feladja azt az elnyomó politikát, amelyet a nem-román népcsoportok ellen folytat. Közép-Európa pedig csak akkor lesz irodalmi nosztalgiából valóságos kulturális és gazdasági egésszé, és csak akkor lesz képes visszazerezni méltó helyét Európában, ha a demokratikus jogállamiság és a nemzeti önrendelkezés jegyében fogja rendezni a régió népeinek helyzetét és viszonyát.

Az egeri tanácskozás résztvevői ezért mindenképpen szükségesnek tartják, hogy az erdélyi magyarság – az 1918-as gyulafehérvári román nemzeti gyűlés határozatai értelmében is – maga kormányozza önmagát és intézze saját ügyeit. Ezt az önkormányzatot csakis az államélet teljes körű decentralizálása és ezen belül Erdély történelmi jellemvonásainak és arculatának fenntartása, illetve helyreállítása alapozhatja meg. Az erdélyi magyarságnak magának kell meghatároznia, hogy milyen politikai, kulturális és vallási intézmények szolgálják nemzeti identitásának megőrzését és fejlesztését. Éppen ezért elítéljük azt a bukaresti oktatásügyi rendeletet, amely még a megbukott diktatúra politikájához képest is szűkebb körbe kívánja kényszeríteni az anyanyelvi oktatást.

Az is szükséges, hogy az erdélyi magyarság minden akadály nélkül összeköttetésben legyen anyaországával, illetve a magyarság összességével. A határok ne akadályozzák a magyar nemzet kulturális és lelki egységének helyreállítását.

Csakis a nemzeti önrendelkezés, a minden téren működő önkormányzat, valamint a magyar nemzet kulturális és lelki egységének helyreállítása szüntetheti meg az erdélyi magyarságnak „kisebbségi” helyzetét, amely sérti az emberi méltóságot, mert nem engedi érvényesülni az alapvető emberi jogokat, és megakadályozza a közép-európai népek történelmileg szükségszerű kölcsönös kiengesztelődését.

A tanácskozás résztvevői tudatában vannak annak, hogy a fentiekben körvonalazott célkitűzések elérése bátorságot, egyszersmind józan felelősségtudatot követel a kormányzati szervektől, a politikai mozgalmaktól, az egyházaktól, az egész magyar társadalomtól. Mihamarabb ki kell dolgozni azt a hatékony politikai stratégiát, amelyre a magyar állam és a magyar társadalom Erdélyt érintő politikai tevékenységének épülnie kell. Elutasítjuk az önkéntes jogfeladást, és elutasítunk minden kalandorpolitikát. A mind szélesebb körben megnyilvánuló nemzeti szolidaritásnak összhangban kell lennie az erdélyi magyarság legitim politikai képviselőjének stratégiai szándékaival és tevékenységével. Ugyanakkor tudatában vagyunk annak, hogy az erdélyi magyarság jövőjéért az egész magyarságnak közös felelősséget kell vállalnia.

Felszólítjuk a magyar társadalmat, a politikai és szellemi élet képviselőit, hogy támogassák a jelen nyilatkozatunkban megfogalmazott elveket. Arra kérjük az európai nemzetek közösségét, hogy tanúsítson cselekvő szolidaritást az erdélyi magyarság iránt. Európának a régiók Európájának kell lennie: az európai egység nem valósulhat meg Közép-Európa részvétele nélkül, és Közép-Európa csupán geográfiai fikció marad akkor, ha Erdély elveszíti történelmi arculatát és az erdélyi magyarság jövője nem épül az önrendelkezés és az önkormányzat biztos alapjaira.

Eger, 1990. június 2.

(Az Erdélyi Szövetség Heves megyei tagozata által rendezett tanácskozás állásfoglalása)

ERDÉLYI MACVARSÁG

I. ÉVFOLYAM
1990. FEBRUÁR

Ember-csemeszek

"Közénk ontotték őket, mint a kigyókat a kosárból"

Tökös László versei

1

Kösd megcsuklódott volt a hazánknak lapok újjáéledése. Az is, hogy a kétségbeesésből nyugaton eljutott újságok felvilágosították a magyarországi népet a hazánknak újjáéledéséről. A hazánknak újjáéledése az a hazánknak újjáéledése, amely a múlt év decemberében kezdődött, és a múlt év decemberében folytatódott.

Amikor lapunk hétköznapi életünkkel kapcsolatban kezdte a régi, régi Magyarországot, akkor az a hazánknak újjáéledése volt, amely a múlt év decemberében kezdődött, és a múlt év decemberében folytatódott.

kezt perelt. A legutóbbi az a hazánknak újjáéledése volt, amely a múlt év decemberében kezdődött, és a múlt év decemberében folytatódott.

A szegény évtizedei

Magyarország évtizedei. A múlt év decemberében kezdődött, és a múlt év decemberében folytatódott.

Magyarország évtizedei. A múlt év decemberében kezdődött, és a múlt év decemberében folytatódott.

ERDÉLYI MACVARSÁG

I. ÉVFOLYAM
1990. MÁJUS

A hóhér vigázza áldozatát

Románia a szerződés-szegő

Két Trianon Kelet miért hallgat?

2

1920 június 4-én a történelmi Magyarország területéről a győztesek kezébe került a szerződés-szegő. A szerződés-szegő a szerződés-szegő, amely a múlt év decemberében kezdődött, és a múlt év decemberében folytatódott.

A szerződés-szegő a szerződés-szegő, amely a múlt év decemberében kezdődött, és a múlt év decemberében folytatódott.

A szerződés-szegő a szerződés-szegő, amely a múlt év decemberében kezdődött, és a múlt év decemberében folytatódott.

Hetven év

Hetven év. A múlt év decemberében kezdődött, és a múlt év decemberében folytatódott.

Hetven év. A múlt év decemberében kezdődött, és a múlt év decemberében folytatódott.

ERDÉLYI MACVARSÁG

I. ÉVFOLYAM
1990. AUGUSZTUS

Vita Erdély jövőjéről

Gobbels tanítványai

A széteső Románia

Székükesergő

3

A vita Erdély jövőjéről. A múlt év decemberében kezdődött, és a múlt év decemberében folytatódott.

A vita Erdély jövőjéről. A múlt év decemberében kezdődött, és a múlt év decemberében folytatódott.

A vita Erdély jövőjéről. A múlt év decemberében kezdődött, és a múlt év decemberében folytatódott.

A holnap

A holnap. A múlt év decemberében kezdődött, és a múlt év decemberében folytatódott.

A holnap. A múlt év decemberében kezdődött, és a múlt év decemberében folytatódott.

ERDÉLYI MACVARSÁG

I. ÉVFOLYAM
1990. NOVEMBER

Vita Erdély jövőjéről

Befejezetlen rémálom

166 ezer halott

Történelmi Kronológia

4

A vita Erdély jövőjéről. A múlt év decemberében kezdődött, és a múlt év decemberében folytatódott.

A vita Erdély jövőjéről. A múlt év decemberében kezdődött, és a múlt év decemberében folytatódott.

A vita Erdély jövőjéről. A múlt év decemberében kezdődött, és a múlt év decemberében folytatódott.

Az egész részei

Az egész részei. A múlt év decemberében kezdődött, és a múlt év decemberében folytatódott.

Az egész részei. A múlt év decemberében kezdődött, és a múlt év decemberében folytatódott.